IHMISOIKEUKSIEN KIELI KOSOVON SODASSA

Anne Rasskasov

Valtio-opin pro-gradu tutkielma

Kesäkuu 2001

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

RASSKASOV, ANNE: IHMISOIKEUKSIEN KIELI KOSOVON SODASSA

pro gradu -tutkielma, 117s.

Valtio-oppi

Kesäkuu 2001

Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia ihmisoikeuksien kieltä Kosovon sodassa 24.3.-10.6.1999. Naton julkilausumien retorisessa analyysissä tutkin kieltä ja sen tekniikoita, joilla Nato oikeutti Kosovoon tehdyn humanitaarisen intervention. Pyrin vastaamaan kysymyksiin millaista kieltä Nato käytti, mihin se vetosi ja mitä korosti, väliintulon oikeuttamiseksi. Toiseksi käsittelen ihmisoikeuksien kieltä laajemmin, tarkastellen humanitaaristen interventioiden oikeuttamisperusteiden kehitystä, käytännön tapauksia ja ongelmakohtia. Tarkastelen sitä, miten ollaan tultu tilanteeseen, jossa ihmisoikeuksiin voidaan ylipäätään vedota sodan oikeuttamiseksi.

Naton julkilausumat koostuvat Pohjois-Atlantin neuvoston lausunnoista, pääsihteerin puheista, lausunnoista ja artikkeleista vuosilta 1998-2000. Analyysin retorisena kehyksenä käytän Chaïm Perelmanin *The New Rhetoric* ja *Retoriikan valtakunta* sekä Kenneth Burken *A Grammar of Rhetorics* ja *A Grammar of Motives* teoksia. Perelmanin argumentaation teoriasta käsin tutkin julkilausumien yleisölähtöisyyttä, lähtökohtia ja tekniikoita. Burken retoriikan teoriasta käytän suostuttelun ja identifikaation käsitteitä sekä trooppeja eli kielikuvia.

Tutkielman johtopäätöksinä todetaan, että Naton käyttämä ihmisoikeuksien kieli muodostui humaanisuuden, ihmisoikeuksien, demokratian, oikeusperiaatteen ja vapauden arvoihin vetoamisesta. Samalla tavanomaista sotapropagandan keinoa, vihollisen demonisointia, käytettiin tukemaan ihmisoikeusargumentaatiota. Naton argumentaatiossa interventioon ei lähdetty pelkästään Kosovon albaanien pelastamiseksi, vaan voittamaan paha, pelastamaan Eurooppa ja todistamaan oma yhtenäisyys ja tarpeellisuus maailmassa. Naton maailmankuvassa valtioiden suvereenisuus ei ole enää absoluuttinen, vaan ehdollinen. Jos humaanisuutta ja demokratiaa ei noudateta, kansainvälisellä yhteisöllä on oikeus puuttua konfliktiin. Tämä viittaisi sotilaallisen humanismiin, ajatukseen, jonka mukaan ihmisoikeuksia voidaan puolustaa aseilla. Humanitaarisen intervention doktriinin säännöistä sopiminen olisi tärkeää. Jos ihmisoikeuksien kielellä halutaan olevan jotain todellista merkitystä, sen tulisi perustua yhteisesti hyväksyttäviin oikeuttamisperiaatteisiin. Muuten se uhkaa jäädä lännen retoriikaksi sille itselleen.

Asiasanat: ihmisoikeudet, humanitaarinen interventio, arvot, retoriikka, Kosovo, Nato

IHMISOIKEUKSIEN KIELI KOSOVON SODASSA

SISÄLLYS

Tiivistelmä 2

1 JOHDANTO 5
1.1 Tutkielman tarkoitus, metodi ja aineisto 5
1.2 Kosovon konfliktin ja ilmasodan taustaa 7

2 RETORINEN KEHYS 17
2.1 Identifikaatio, suostuttelu ja kommunikaatio 19
2.2 Argumentaation yleisölähtöisyys 22
2.3 Argumentaation lähtökohdat 25
2.4 Argumentaation tekniikat 30

3 NATON JULKILAUSUMIEN ANALYYSI 33
3.1 Kosovon operaation määrittely 33
3.2 Puhuja, yleisö ja kohde 34
3.3 Julkilausumien lähtökohdat 38
3.4 Teemat ja käytetyt tekniikat 42
3.4.1 Arvoihin vetoaminen 45
3.4.2 Konfliktin henkilöiminen 51
3.4.3 Suvereenisuuden ehdot 62

4 IHMISOIKEUKSIEN KIELI HUMANITAARISISSA INTERVENTIOISSA 66
4.1 Ihmisoikeuksien, humanitaarisen ja intervention määrittely 67
4.2 Humanitaarisuuteen ja ihmisoikeuksiin vetoaminen 71
4.2.1 Aika YK:n perustamiseen saakka 71
4.2.2 Kylmän sodan aikakausi 75

4.2.3 1990-luku 78
4.3. Ihmisoikeuksien kieli ja ongelmat Kosovossa 86
4.3.1 Suvereenisuuden ongelma 86
4.3.2 Laillisuusargumentaatio 91
4.3.3 Arvoargumentaatio 96

5 JOHTOPÄÄTÖKSET 101

Lähteet 106
Naton julkilausumat 111

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tarkoitus, metodi ja aineisto

Tämän tutkielman tarkoituksena on tarkastella ihmisoikeuksien kieltä Kosovon sodassa 24.3.-10.6.1999. Ilmasodan aikana Naton Pohjois-Atlantin neuvosto määritteli Kosovon kriisin merkitsevän

> "...a fundamental challenge to the values for which NATO has stood since its foundation: democracy, human rights and the rule of law. It is the culmination of a deliberate policy of oppression, ethnic cleansing and violence pursued by the Belgrade regime under the direction of President Milosevic. We will not allow this campaign of terror to succeed. NATO is determined to succeed."[1]

Lausunnosta käy ilmi se perusta, jolle Nato pohjasi argumentaationsa oikeuttaessaan Kosovon intervention.

Tämän päivän maailmanpolitiikassa ihmisoikeudet ovat tärkeässä asemassa: niistä puhutaan ja kirjoitetaan paljon, yksilöt, etniset ryhmät ja kansat vetoavat niihin parantaakseen asemaansa. Kehitysapua ehdollistetaan ihmisoikeuksien noudattamisella ja valtiot, jotka eivät niitä noudata, tuomitaan julkisissa lausumissa. Vaikka ihmisoikeuksien vaatimus ei ole aina ulottunut käytännön politiikkaan asti valtioiden välisissä suhteissa, niiden nousu poliittisen retoriikan kohteeksi ei ole kuitenkaan ollut merkityksetöntä. Näkyvimmin ihmisoikeuksien vaatimus on vaikuttanut humanitaaristen interventioiden nousuun erityisesti 1990-luvulla. Kosovon sota huipensi kehityksen, jossa interventioihin ryhdyttiin pääasiassa ihmisoikeusloukkausten lopettamiseksi ja humanitaarisen tilanteen parantamiseksi ja jossa ihmisoikeusargumentaatiota myös käytettiin intervention oikeuttamisessa. Ihmisoikeusvallankumous on näkynyt myös siinä, että humanitaariset interventiot on koettu ainakin länsimaissa laajalti moraalisesti oikeutetuiksi. Toisaalta humanitaariset interventiot ovat ongelmallisia, koska ne rikkovat kansainvälisten suhteiden tärkeimpiä periaatteita valtioiden suvereenisuutta, voimankäytön kieltoa ja puuttumattomuuden normia vastaan. Humanitaaristen interventioiden säännöstöä ei

[1] Statement on Kosovo 23.4.1999.

olla pystytty luomaan ja tämä tekee niistä kansainvälisen oikeuden kannalta useimmiten laittomia.

Naton julkilausumien retorisessa analyysissa tutkin kieltä ja sen tekniikoita, joilla Nato oikeutti Kosovoon tehdyn humanitaarisen intervention. Pyrin vastaamaan kysymykseen millaista kieltä Nato käytti, mihin se vetosi ja mitä korosti, väliintulon oikeuttamiseksi. Tämän jälkeen liitän Naton käyttämän kielen ihmisoikeusretoriikan ja humanitaaristen interventioiden kehitykseen ja ongelmiin. Pyrin vastaamaan kysymykseen miten on tultu tilanteeseen, jossa ihmisoikeuksiin tai humaanisuuteen voidaan ylipäätään vedota sodan oikeuttamiseksi. Luvun lopussa käsittelen sekä Naton ilmasodan että yleisestikin humanitaarisen intervention ongelmakohtia: suvereenisuuden kysymystä, humanitaarisen intervention laillisuutta ja arvoargumentaatiota.

Naton julkilausumien analyysin retorisena kehyksenä käytän Chaïm Perelmanin argumentaation teoriaa, mikä tarjoaa konkreettisia välineitä aineiston tekstien tarkasteluun ja joista käsittelen argumentaation yleisölähtöisyyttä, lähtökohtia ja tekniikoita. Perelmanin argumentaatioteorian tukena käytän Kenneth Burken identifikaation ja suostuttelun käsitteitä sekä trooppiretoriikkaa. Näitä käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa.

Aineisto koostuu Naton www-sivujen Kosovoa koskevista Pohjois-Atlantin neuvoston lausunnoista ja Naton pääsihteerin lausunnoista, puheista ja artikkeleista. Olen lukenut Kosovoa koskevat julkilausumat vuosilta 1998-2000, joista 55:tä olen käyttänyt tutkielmassa. Vaikka Naton Kosovon ilmaoperaatio kesti vajaat kolme kuukautta, sitä edelsi ja sen jälkeen käytiin kiivasta argumentaatiota operaation oikeutuksesta, syistä ja seurauksista. Tästä johtuen aikaperspektiiviä on laajennettu, jotta Naton argumentaatiosta saataisiin kattavampi kuva. Aineiston sitaatit ovat mukana virheineen.

Koska Nato halusi ja pyrki esiintymään yhtenäisenä organisaationa - huolimatta siitä kuinka yhtenäinen se todellisuudessa oli - suhtaudun sen julkilausumiin niin, että ne edustavat Naton virallista, jäsenmaiden kompromissien kautta muodostamaa kantaa. Selvää on, että eri jäsenmaiden kannat todellisuudessa erosivat toisistaan ja

Yhdysvalloilla kannoilla on ollut suuri merkitys sen antaessa myös suurimman panokseen ilmasotaan. Tutkielman tarkoituksena on kuitenkin tutkia sitä, miten Nato järjestönä ja pääsihteeri sen keulakuvana oikeutti väliintulon.

Sotaretoriikkaa on aiemminkin tutkittu jonkin verran, mutta humanitaarisiin interventioihin liittyvää retorista tutkimusta ei olla tehty. Sotaretoriikkaan ja uuden retoriikan metodeihin liittyen paras esimerkki lienee Riikka Kuusiston tutkimus (1998) *Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikkaa Persianlahdella ja Bosniassa.* Humanitaarisen intervention käsitteestä ja siihen liittyvästä problematiikasta on kirjoitettu paljon, mutta yleisesti ottaen ihmisoikeuksiin vetoamista sotien oikeuttamisessa ei ole juurikaan tutkittu. Aihe on kuitenkin ajankohtainen ja tärkeä humanitaaristen interventioiden yleistyttyä kylmän sodan päättymisen jälkeen. Miksi sitten humanitaarista interventiota pitäisi tutkia nimenomaan retorisesta näkökulmasta? Koska humanitaarinen interventio on vielä oikeudellisesti laiton, mutta mahdollisesti moraalisesti oikeutettu tietyissä tapauksissa, tarvitaan intervention suorittajan taholta yleisön suostuttelua ja vakuuttamista. Yleisö täytyy vakuuttaa siitä, että interventio on moraalisesti oikeutettu, vaikka se ei olisikaan laillinen. Intervention suorittajan puhetaidoilla on merkitystä siinä, kuinka hyväksyttäväksi yleisö kokee väliintulon. Tämän vuoksi retorinen lähestymistapa on mielenkiintoinen tutkittaessa humanitaarista interventiota.

1.2 Kosovon konfliktin ja ilmasodan taustaa

Kosovon konfliktin taustoista ja ilmasotaan johtavasta kehityksestä on vaikeaa kirjoittaa täysin neutraalisti, ottamatta (tiedostomatontakin) kantaa osapuolen tai toisen puolesta. Tässä esitetty tausta ja siinä viitatut kirjoittajat edustavat länsimaissa vallitsevaa yleistä käsitystä Kosovon historiasta ja kriisistä, joitakin kriittisiä huomioita lukuun ottamatta. Serbilähteisiin tukeutuminen olisi todennäköisesti tuottanut toisenlaisen kuvan.[2] Naton argumentaatiota tutkittaessa nojautuminen läntisten kirjoittajien esityksiin on kuitenkin siinä mielessä perusteltua, että läntinen

[2] Ks. Kosovon historiaan liittyvästä väittelystä Djilas 1998 ja Malcolm 1999.

käsitys Kosovon ja yleisemmin Balkanin tapahtumista on ollut Naton argumentaation taustalla.

Naton Kosovon vuoksi käydyssä ilmasodassa (24.3.-10.6.1999) oli kolme pääosapuolta: Jugoslavian hallitus ja serbihallinto[3], Kosovon albaaniväestö ja Pohjois-Atlantin liitto NATO. Nato katsoi edustavansa myös kansainvälistä yhteisöä yleensä. Perustellessaan asiansa oikeutetusta kaikilla osapuolilla oli omat syynsä ja historialliset kokemukset, joihin nojata. Serbit olivat mielestään Euroopan väärinymmärretty marttyyrikansa, joka on vuosisatojen ajan puolustanut kristillistä Länsi-Eurooppaa islamilaista Turkkia vastaan, ja joka oli myös kahdessa maailmansodassa kärsinyt suuria tappioita osallistuessaan Saksan vastaiseen taisteluun. Kylmän sodan aikakaudella Titon Jugoslavia myös vaikutti Neuvostoliiton vallan patoamiseen. Kosovo alueena on serbeille myyttistä pyhää maata ja Kosovossa on myös taloudellisia etuja kuten kaivoksia, joista Jugoslavia ei halua luopua. Kosovon albaanit, jotka muodostavat 90%:n enemmistön alueella, katsoivat taas Balkanin sodissa 1912-1913 joutuneensa suurvaltapolitiikan pelinappulaksi ja serbien ylivallan alle. Suurvallat sallivat itsenäisen Albanian muodostumisen, mutta laajoja albaaniväestön asuttamia alueita jäi sen ulkopuolelle. Toisessa maailmansodassa Kosovon albaanit myötäilivät saksalaisia ja italialaisia miehittäjiä ja saivat siitä rangaistuksen sodan loppuvaiheessa. Vaikka Titon Jugoslavia kehittyi suosiollisemmaksi vähemmistökansallisuuksille, 1980-luvun lopulla tilanne Kosovossa kiristyi uudelleen, kun Kosovolta poistettiin autonomisen maakunnan asema. (Visuri 2000: 11-12.)

Natolla ei ollut mitään historiasta juontuvia suoria motiiveja puuttua Kosovon kriisiin. Naton jäsenmailla oli erilaisia kokemuksia ja strategisia etuja, jotka vaikeuttivat yhtenäisen linjan määrittelyä jo Jugoslavian hajoamisprosessin aikana. (Visuri 2000: 12.) Toisaalta Naton kylmän sodan loppumisen jälkeinen rooli eurooppalaisessa turvallisuusarkkitehtuurissa on kehittynyt nimenomaan Jugoslavian

[3] Nykyinen Jugoslavian liittotasavalta (ns. tynkä-Jugoslavia) koostuu Serbiasta ja Montenegrosta. Ennen vuonna 1991 alkaneita hajoamissotia Jugoslavian sosialistinen liittotasavalta koostui Bosnia-Hertsegovinan, Kroatian, Slovenian, Serbian, Montenegron ja Makedonian osatasavalloista. Lisäksi Serbiaan kuuluvilla Kosovolla ja Vojvodinalla oli autonominen asema vuosina 1974-1989.

hajoamisesta aiheutuneissa konflikteissa. Niiden kautta Nato on kehittynyt YK:n sotilaallisesta avunantajasta (Bosniassa) itsenäiseksi ja aloitteelliseksi toimijaksi (Kosovossa) vuosien 1992-1999 välisenä aikana. (Aro ym. 1999: 173.) Mahdolliseksi ratkaisevaksi tekijäksi Kosovon kriisin kärjistymisessä tuli se kokemus, joka oli saatu Bosnia-Hertsegovinan sodan ristiriidoista ja yleisestä päättämättömyydestä. Ilman Bosnian sodan tapahtumia ja niistä vedettyjä johtopäätöksiä Jugoslavian pommituksia ei välttämättä olisi aloitettu. On esitetty, että Kosovon sota oli Naton ja Jugoslavian välillä käyty Bosnian jatkosota. (Visuri 2000: 12.) Joka tapauksessa Kosovon intervention oikeutukselle haettiin lännessä tukea muistuttamalla Bosnian sodan opetuksista. Kosovo muistutti Bosnian etnisistä puhdistuksista ja kehotus kuului: "Ei toista Bosniaa!". (Lintonen 1998: 31.)

Päätettäessä voimankäytöstä Kosovon kriisissä YK oli selkeästi sivuroolissa - vaikka turvallisuusneuvosto seurasikin tilannetta ja antoi sitä koskevia useita päätöslauselmia - näkyvämmin kuin missään muussa kylmän sodan jälkeisessä konfliktissa. YK:n jäsenmaista länsi - ja muslimivaltiot antoivat selkeän tukensa Naton operaatiolle, Venäjän ja Kiinan ollessa päävastustajat. Myös YK:n pääsihteeri Kofi Annan tuki lausunnoissaan ilmasotaa ainoana keinona lopettaa Milosevicin hallituksen aggressio, joskin myös pahoitteli YK:n syrjäyttämistä päätöksenteossa sekä pommitusten aiheuttamia tuhoja. (Väyrynen 1999b: 95.)

Balkanin etnisiin ongelmiin on esitetty moninaisia syitä. Jugoslavian hajoamissodat ovat näyttäytyneet lännelle sekasotkuna, josta on ollut vaikea osoittaa perimmäistä syyllistä, kun kaikki ovat näyttäneet sotkeutuneen julmuuksiin. (Lehti 1999: 24.) Syyksi ongelmiin on esitetty "muinaisista ajoista" saakka vallinnutta vihaa ja väkivaltaa etnisten ryhmien välillä, Jugoslavian jälkikommunistisia demagogeja, jotka ovat keinotekoisesti luoneet ristiriitoja legitimoidakseen oman valtansa (joista Slobodan Milosevic on yksi esimerkki) kuin myös Ottomaanien keisarikunnan hajoamista ja sen jälkeistä nationalismin nousua. William Hagen esittää (ks. myös Visuri 2000: 37), että Balkanin kriisit pohjautuvat ennen kaikkea sen kansojen, serbien, kroaattien, Bosnian muslimien ja albaanien, riippuvuuteen nationalistisesta ideologiasta oman olemassaolonsa oikeuttamiseksi. Tämän päivän ristiriidat ovat tulosta Balkanin alueen liittämisestä Ottomaanien keisarikuntaan 1300-1500-lukujen aikana, mikä johti etnisten ryhmien hajaantumiseen ja sekoittumiseen ja romutti

esimodernin valtionmuodostuksen. Keisarikunnassa vallitsivat samaan aikaan etnis-kulttuurinen moninaisuus ja paikallisella tasolla poliittinen autonomia. Alamaiset oli organisoitu uskonnon mukaan, Ottomaanien keisarikunnan näkökulmasta ihmisten henkilökohtainen identiteetti ei ollut alueesta riippuvainen. (Hagen 1999: 52-53; 60.)

Ottomaanien keisarikunnan alkaessa hajota 1700-luvulla, eurooppalaisen nationalismin ideologia saavutti Balkanilla kannatusta kristittyjen hakiessa siitä tukea vaatimuksilleen vapautua turkkilaisten hallinnosta. Itsenäisten kansallisten valtioiden perusta laskettiin mm. Serbiassa 1815 ja Albaniassa 1913. Kaikissa tapauksissa vapautetut valtioiden alueet pitivät sisällään uuden hallitsevan kansallisuuden lisäksi useita vähemmistöjä. Uusien valtioiden rajat olivat vain osa siitä alueesta, ideaalisesta kansakunnasta (Suur-Serbia, Suur-Albania jne.), jotka niiden perustajat olisivat halunneet luoda. Näin ollen kaikki syntyneet Balkanin valtiot olivat irredentistisiä kansakuntia, niiden legitimiteetti nojasi kokonaan niiden kykyyn yhdistää kansallinen kuviteltu yhteisö. Nationalismin kasvua ei heikentänyt myöskään se, että Balkanin uudet yhteiskunnat olivat länsi-eurooppalaisten standardien mukaan populistisia maanviljelijäyhteisöjä, joissa oli vähän kaupallista ja teollista eliittiä tai kansallista älymystöä. Jos demokratiaa oli, se oli oligarkkisesti hallittua populistista demokratiaa, joka toimi hallitsevan kansallisuuden hyväksi. Hagenin mukaan tästä johtuen tämän päivän Balkanin valtioilla ei ole samanlaista länsimaista liberaalia traditiota, joka antaisi pohjaa vähemmistöjen suojelulle. II maailmansodan jälkeiset Balkanin kommunistiset järjestelmät olivat nationalistisia, internationalistisesta fraseologiasta huolimatta. Myös Jugoslaviaa oikeutettiin nationalismin avulla: Titon tarkoituksena oli tyydyttää kunkin Jugoslavian kansallisuuden perus-kollektiiviset vaatimukset ja täten varmistaa sekä oma johtajuutensa että se, ettei yksikään kansallinen ryhmä noussut hallitsevaan asemaan. (Hagen 1999: 53-55.)

Ottomaanien valtakunnassa Kosovon albaanit olivat suosittuja, lojaaleja muslimeja, jotka aikaa myöten nousivat väestöltään suurimmaksi Kosovon eri kansallisuuksista. Balkanin sodissa 1912-1913 Serbia valloitti ja miehitti alueen ottomaaneilta ja liitti sen omiin alueisiinsa. Maailmasotien välisenä aikana Kosovo oli Jugoslavian valtion

Serbiaan kuuluva sisäinen siirtokunta.[4] Saksan otettua Jugoslavian haltuunsa II maailmansodassa Kosovo erotettiin Jugoslaviasta ja liitettiin Albaniaan, joka oli ollut Italian siirtomaa 1939 saakka. Mussolinin hävittyä sodan ja Italian perääntyessä sodasta, natsit miehittivät Albanian, rohkaisten kosovareja[5] liittymään serbien ja Titon kommunistisen partisaanien vastaiseen taisteluun. II maailmansodan loppupuolella kosovarit taistelivat turhaan Kosovon Jugoslaviaan uudelleen liittämistä vastaan. (Hagen 1999: 57-58.) Vuonna 1945 partisaanijohtaja Titon johdolla perustettiin Jugoslavian kansan liittotasavalta, joka nimettiin myöhemmin Jugoslavian sosialistiseksi liittotasavallaksi. Kosovo pysyi Serbian maakuntana, joskin Jugoslavian vuoden 1974 valtiosääntöuudistuksen myötä se sai autonomisen aseman, joka oli lähellä osavaltion asemaan. (Visuri 2000: 17; 234.)

Titon kuoltua 1980 ja Jugoslaviassa alkaneen muutoksen myötä Kosovon albaanien ja serbien välit alkoivat kiristymään. Kummatkin kokivat asemansa uhatuksi: serbit pelkäsivät jäävänsä alistettuun asemaan vähemmistönä ja albaanit olivat kyllästyneitä huonoihin elinoloihin kuten työttömyyteen ja aliedustettuun asemaan valtion työpaikoissa. Albaanien liikehdintä alkoi opiskelijoiden mielenosoituksista ja työläisten lakkoliikkeistä 1981, joiden johdosta Jugoslavia kiristi huomattavasti otettaan Kosovosta. Tästä seurauksena oli mm. albaanipoliitikkojen erottaminen johtavasta kommunistisesta puolueesta, voimistunut nationalismi sekä serbien että albaanien keskuudessa, jota Jugoslavian lehdistö omalta osaltaan edisti, sekä Kosovon serbien kampanjointi oman aseman edistämiseksi. (Malcolm 1998: 334-340.)

Käyttämällä Kosovon kysymystä hyväkseen Slobodan Milosevicista tuli serbien kansallinen johtaja. Milosevic ei ollut osoittanut kiinnostusta Kosovon kysymykseen ennen keväällä 1987 Kosovo Poljessa pidettyä serbien mielenosoitusta, jonne hänet oli lähetetty puhumaan kommunistisen puolueen toimesta. Kuitenkin jo loppuvuodesta 1987 Milosevic käytti Kosovon kiristynyttä tilannetta hyväkseen Jugoslavian kommunistisen puolueen valtaamisessa. Seuraavana vuonna Serbian

---

[4] Serbian, Kroaattien ja Sloveenien kuningaskunta perustettiin 1918 ja vuonna 1929 se nimettiin Jugoslaviaksi (Visuri 2000: 234).

[5] Termi on albaniankielinen ja tarkoittaa Kosovossa asuvaa albaani-henkilöä. (Ks. määrittelystä Malcolm 1998: xiii.)

perustuslakiin ryhdyttiin valmistelemaan muutoksia, jotka rajoittaisivat Kosovon autonomista asemaa, ja vuonna 1989 Serbian perustuslakimuutos ja sen myötä Kosovon autonomian lakkauttaminen tulivat voimaan. Samana vuonna Milosevic piti myös kuuluisan kansallishenkisen puheen Kosovo Poljen vuoden 1389 hävityn taistelun[6] muistojuhlassa, jossa varoitettiin serbejä edessä olevissa taisteluista. Milosevic hyödynsi Kosovon kysymyksen avulla saamaansa suosiota ja vuonna 1990 hänet valittiin Serbian presidentiksi (65%:lla äänistä) Serbian ensimmäisillä vapailla vaaleilla. (Malcolm 1998: 341-344; Visuri 2000: 21; 235.)

1980-luvun loppupuolelta lähtien Kosovoa hallittiin poikkeustilalla ja väkivallalla: albaaneja karkotettiin valtion viroista, erityisesti koululaitoksesta, poliisista ja sairaaloista. Albaaniväestö pidättäytyi kuitenkin laajasta vastarinnasta ja mielenosoituksista, koska ne olivat aikaisemmin johtaneet entistä suurempaan sortoon. Sen sijaan albaanit alkoivat luoda varjoyhteiskuntaa serbihallinnon rinnalle. Sekä terveydenhoitoon että koululaitokseen luotiin omat rinnakkaisjärjestelmänsä. (Visuri 2000: 22; Malcolm 1998: 349.) Kosovon maakuntaparlamentin albaanijäsenet julistivat Kosovon itsenäiseksi 1990 ja seuraavana vuonna pidetyssä kansanäänestyksessä 90% albaaneista äänesti itsenäisen ja suvereenin Kosovon tasavallan puolesta. (Malcolm 1998: 346-347.) Serbia ilmoitti itsenäisyysjulistuksen olevan laiton, mutta se ei ryhtynyt kuitenkaan voimallisesti murskaamaan varjohallintoa vaan antoi sen kehittyä monen vuoden ajan. Vuonna 1992 järjestetyissä epävirallisissa vaaleissa albaanit valitsivat varjoparlamentin ja varjotasavallan presidentiksi Ibrahim Rugovan. (Visuri 2000: 67-68.)

Albaanien poliittinen toiminta sai alkunsa Prishtinan yliopiston intellektuellien piiristä ja sen kärkihahmoksi nousi professori Rugova, josta tuli 1989 perustetun Kosovon demokraattisen liiton (LDK) johtaja. Liikkeen poliittisena ohjelmana oli estää väkivalta, tehdä Kosovon kysymys kansainväliseksi ja systemaattisesti kieltää serbihallinnon legitimiteetti boikotoimalla vaaleja ja väestönlaskentoja sekä luomalla Kosovoon albaanien varjohallinto. Ensimmäinen tavoite onnistui hyvin ottaen huomioon albaanien sotaisat traditiot ja lukuisat kansannousut ja se hyväksyttiin myös kansainvälisen yhteisön taholta. Toinen ja kolmas tavoite eivät onnistuneet

[6] Taistelussa serbit hävisivät turkkilaisia vastaan. Taistelussa koettu "sankarillinen tappio" on olennainen osa serbien kansallista myyttiä. (Visuri 2000: 13.)

niinkään, lukuun ottamatta joitakin YK:n ja Euroopan parlamentin antamia päätöslauselmia. Rugova kylläkin teki lukemattomia vierailuja ulkomaille, mutta ei saanut vastakaikua Kosovon itsenäisyyshankkeelle. (Malcolm 1998: 347-348.)

Jugoslavian hajoamisen ja itsenäisyyssotien alkaessa niillä oli aluksi vähän vaikutusta Kosovoon, joskin Slovenian ja Kroatian itsenäisyysjulistukset 1991 vaikuttivat itsenäisyysvaatimuksien vahvistumiseen myös Kosovossa. Vasta Bosnian sodan alkaessa 1992 Kosovon albaanien tilanne huononi merkittävästi. Bosnian sodan alkaessa serbinationalismi keskittyi islaminuhkan lietsomiseen ja muslimien (sekä bosniakkien[7] että kosovarien) väestöllisen aggression (korkean syntyvyyden) uhkaan. Bosnian sodalla oli myös Jugoslaviaan kohdistettujen talouspakotteiden ja Serbian taloudellisen romahduksen myötä vakavia seurauksia sekä Kosovon albaani- että serbiväestölle. (Malcolm 1998: 350-351.) Bosnian sodan loppuminen ei kuitenkaan lopettanut Kosovon kriisiä. Daytonin rauhanneuvotteluissa 1995 Kosovon kysymystä ei käsitelty, millä oli suuri vaikutus Rugovan poliittisen arvovallan vähenemiseen albaaniväestön silmissä ja UCK:n[8] tulevaan nousuun. Ainut myönnytys albaanien suuntaan oli YK:n pakotteiden voimassapitäminen niin kauan kuin Kosovon kriisin ratkaisussa ja albaanien ihmisoikeustilanteessa ei tapahtuisi kehitystä parempaan suuntaan. Muutoin Daytonin sopimus vain vahvisti Milosevicin asemaa Serbiassa. Länsivaltiot olivat kiitollisia Milosevicille rauhansolmimispyrkimyksistä ja katsoivat Milosevicin olevan rakentava voima alueella, ja jonka vallasta poissiirtäminen voisi johtaa alueen epätasapainoon. (Malcolm 1998: 353.)

Kesästä 1996 alkaen Kosovossa tehtiin useita terroristi-iskuja serbihallintoa vastaan ja kesällä 1997 UCK:ksi itseään nimittämä ryhmittymä tuli ensimmäisen kerran julkisuuteen. Se ilmoitti olevansa vastuussa useista serbipoliisien ampumisista ja julisti olevansa liike, jota albaanit olivat siirtyneet kannattamaan. Epäselvää oli, kuinka moni albaani ryhmittymää todellisuudessa kannatti, mutta UCK:n ilmaantuminen oli kuitenkin selvä merkki albaaniväestön turhautumisesta Rugovan kyvyttömyyteen hankkia Kosovon albaanien asialle minkäänlaista uutta tukea ulkomailta. (Malcolm 1998: 355.) Ulkomailla UCK:hon suhtauduttiin epäilevästi, vuoteen 1998 alkuun saakka se rinnastettiin esim. Yhdysvaltojen arvioissa

[7] Nimitystä käytetään Bosnia-Hertsegovinan muslimeista.
[8] UCK/KLA: Ushtria Clirimtare e Kosoves (albaniaksi)/Kosovo Liberation Army (englanniksi).

terroristijärjestöksi, eikä sen tavoite itsenäisen Kosovon luomisesta saanut kannatusta. (Visuri 2000: 71.) UCK:n ilmaantuminen ja sen tekemät iskut antoivat myös Milosevicille ja serbihallinnolle syyn otteen kiristämiseen Kosovossa. (Hagen 1999: 59.)

Vuoden 1998 helmi-maaliskuun vaihteesta lähtien UCK:n ja serbipoliisin väliset aseelliset yhteenotot alkoivat kiihtymään ja myös albaanimielenosoittajat ottivat yhteen poliisin kanssa. Serbijoukkojen laajamittaiset hyökkäykset näkyivät kuolleiden ja pakolaisten määrän voimakkaana nousuna ja monien kylien tuhoutumisena. Syyskuun lopulla 1998 arvioitiin kuolleita olevan noin 800 ja lähes 300 000 ihmisen joutuneen lähtemään kodeistaan. Asuintaloista arvioitiin tuhoutuneen noin 60%. (Lintonen 1998: 19-20; 1999a: 32.)

YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi 31.3.1998 päätöslauselman 1160 peruskirjan VII luvun alaisuudessa (vaikkakin ilman suoraa viittausta Kosovon kriisin aiheuttamaan uhkaan kansainväliselle rauhalle ja turvallisuudelle). Päätöslauselmassa Jugoslavian liittotasavaltaa ja Kosovon albaaneja vaadittiin työskentelemään yhdessä poliittisen ratkaisun syntymiseksi. (Aro ym. 1999: 183.) Yhdysvallat viittasi väliintulon mahdollisuuteen jo maaliskuussa 1998 ja Kosovon konfliktia olivat selvittämässä myös monet muut ulkopuoliset toimijat: entisen Jugoslavian konflikteja käsittelevä kuuden maan kontaktiryhmä[9], Etyj ja EU. Jugoslaviaa yritettiin taivutella yhteistyöhön lupauksilla sanktioiden purkamisesta. (Lintonen 1998: 20; 28.) Tilanne kuitenkin huononi, kun taistelut Jugoslavian armeijan ja UCK:n välillä voimistuivat, aiheuttaen pakolaistulvan ympäröiviin valtioihin. Huhtikuussa 1998 Kontaktiryhmä päätti, lukuun ottamatta Venäjää, asettaa uusia sanktioita Jugoslavialle. (Aro ym. 1999: 183.) Edistysaskeleita konfliktinratkaisussa ei juurikaan saatu ja kesäkuusta 1998 lähtien Jugoslavialle viestitettiin useita kertoja Naton sotilaallisen puuttumisen mahdollisuudesta (Lintonen 1998: 20).

YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi 23.9.1998 päätöslauselman 1199. Siinä todettiin Kosovon kriisin pahentumisen muodostavan uhkan alueen rauhalle ja turvallisuudelle; vaadittiin vihollisuuksien lopettamista, tulitaukoa ja välittömiä

[9] Kontaktiryhmän jäseniä olivat Yhdysvallat, Iso-Britannia, Ranska, Italia, Saksa ja Venäjä.

toimenpiteitä kummaltakin osapuolelta humanitaarisen tilanteen parantamiseksi ja kansainvälisiin neuvotteluihin osallistumista. Turvallisuusneuvosto kehotti myös Jugoslaviaa ryhtymään toimenpiteisiin rauhanomaisen ratkaisun saavuttamiseksi ja ilmoitti muussa tapauksessa ryhtyvänsä toimenpiteisiin. Päätöslauselma ei kuitenkaan tarjonnut laillista perustaa voiman käytölle ja Venäjä teki myös selväksi, että se käyttäisi jatkossa veto-oikeuttaan sellaisen päätöslauselman suhteen, joka sisältäisi valtuutuksen voimatoimiin Jugoslaviaa vastaan. (Aro ym. 1999: 184.)

NAC (Northern Atlantic Council) oli jo kesäkuussa ryhtynyt suunnittelemaan erilaisia operaatiovaihtoehtoja ja 13.10.1998 se hyväksyi aktivointikäskyn (ACTORD, Activation Order) rajoitetuille ilmaiskuille ja asteittaiselle ilmaoperaatiolle. Mikäli Jugoslavia ei noudattaisi turvallisuusneuvoston päätöslauselmien velvoitteitaan, aktivointikäsky käynnistettäisiin. Naton uhkaus ilmeisesti vaikutti siihen, että tulitauko ja kaksi muuta sopimusta saatiin lokakuussa 1998 solmittua. Jugoslavian ja Etyj:n välille solmittiin sopimus, jonka perusteella Etyj perusti Kosovoon huomioitsijaoperaation (KVM, Kosovo Verification Mission), joka varmentaisi myös päätöslauselmien 1160 ja 1199 noudattamisen. Lisäksi Jugoslavian ja Naton välille solmittiin sopimus ilmavalvontaoperaation perustamisesta täydentämään Etyj:n tarkkailutehtävää. Turvallisuusneuvosto antoi neuvotteluratkaisujen jälkeen 24.10.1998 päätöslauselman 1203, jossa se muodollisesti vahvisti ja tuki solmittuja sopimuksia ja vaati Jugoslaviaa välittömästi täyttämään sen sopimuksissa ilmoitetut velvoitteet. Lisäksi turvallisuusneuvosto vahvisti, että Kosovon tilanne muodosti ratkaisemattomana pysyvän uhkan alueen rauhalle ja turvallisuudelle. (Aro ym. 1999: 184-186.) Tulitauko kuitenkin rikkoutui jo joulukuun lopussa 1998, kun UCK ja Jugoslavian armeija ottavat uudelleen yhteen. Lopullisesti tilanne huononi Etyj:n ilmoittaessa 16.1.1999 Racakin kylän 45 albaanisiviilin joukkosurmasta. Ennen tammikuun loppua Nato varoitti Jugoslaviaa ilmahyökkäysten alkamisesta ja 30.1.1999 Naton pääsihteeri sai valtuudet niiden aloittamiseen. (Visuri 2000: 238-239.)

Ongelmana ilmasotaa edeltävissä rauhanneuvotteluissa ei ollut vain serbihallinnon haluttomuus myönnytyksiin, vaan myös UCK, koska sen aktivoituminen kärjisti konfliktia. Kansainvälinen yhteisö ja länsivallat tuomitsivat kyllä sen harjoittaman terrorismin ja väkivallan, mutta päävastuunkantajana pidettiin kuitenkin Milosevicin

hallitusta. UCK:n aseellista toimintaa pyrittiin hillitsemään ja järjestöä yritettiin integroida mukaan neuvotteluprosessiin. UCK saatiinkin mukaan Rambouilletin neuvotteluihin Ranskaan helmikuussa 1999, joka jäi myös viimeiseksi neuvotteluyritykseksi. Rambouilletissa tehtiin luonnos Kosovoa koskevasta väliaikaissopimuksesta, joka sisälsi myös Kosovon perustuslain. Albaaniosapuoli allekirjoitti sopimuksen, mutta serbiosapuoli kieltäytyi, ennen kaikkea siksi, ettei hyväksynyt Nato-johtoisten asevoimien sijoittamista paikan päälle sopimuksen täytäntöönpanoa turvaamaan. (Lintonen 1999a: 35-36.) Rambouilletin neuvotteluista on käyty paljon keskustelua, on esitetty, että serbeille ei edes annettu todellista mahdollisuutta neuvotteluratkaisuun (ks. esim. Chomsky 2000; Visuri 2000). Milosevicille Rambouilletin sopimus olisi merkinnyt kontrollin menettämistä Kosovosta ja kansanäänestystä Kosovon asemasta kolmen vuoden kuluttua. Sopimuksen hyväksyminen olisi vaatinut Milosevicilta suuren kansallisen menetyksen hyväksymistä, mikä olisi vähentänyt Serbian hallituksen legitimiteettiä sen kansan silmissä ilman mitään vastapainoksi saatua tärkeää myönnytystä. (Hagen 1999: 59.) Yhdysvaltojen rooli Jugoslavian painostuksessa oli merkittävä ja paljolti sen vuoksi Naton rooli muodostui keskeiseksi, kun diplomatia ei enää tuonut toivottuja tuloksia. Lopulta oli kysymys myös uskottavuudesta, vaakalaudalla oli Yhdysvaltain hegemonia ja arvovalta sekä yleisimmin Naton yhtenäisyys ja arvovalta. (Lintonen 1999a: 35.)

Heti neuvottelujen päätyttyä serbien sotilas- ja poliisijoukot kiihdyttivät toimintaansa Kosovossa, mikä aiheutti sekä Kosovon sisäisten että sen alueen ulkopuolelle pyrkivien pakolaisten vyöryn. Etyj:n tarkkailijat vedettiin alueelta pois 20.3. ja Nato aloitti ilmasodan 24.3. Ilmasotaa kesti 78 päivää, Jugoslavian hallitus ja Serbian parlamentti hyväksyivät rauhansuunnitelman 3.6. ja Nato keskeytti pommitukset 10.6., kun YK antoi päätöslauselman 1244 Kosovon aselevosta ja väliaikaisesta hallinnosta. Jugoslavia julisti sotatilan päättyneeksi 26.6.1999. (Aro ym. 1999: 187; Visuri 2000: 239-240.)

Ilmasodan aikana Kosovosta pakeni noin 800 000 ihmistä naapurivaltioihin ja Kosovon sisäisten pakolaisten määrä oli noin 700 000 ihmistä. Suurin osa pakolaisista palasi takaisin Kosovoon sodan päätyttyä. Kiistaa on käyty siitä, johtuiko ilmasodan aikainen pakolaistulva Naton pommituksista, serbien kostaessa pommitukset

albaaneille, vai oliko Serbialla jo ennen ilmasodan alkamista suunnitelma ("operaatio Hevosenkenkä") albaanien karkottamiseksi Kosovosta. (NATO & Kosovo: Kosovo one year on – The aims of the air campaign 4.4.2000; Chomsky 2000: 215-216; Visuri 2000: 129-130.)

Etninen puhdistus on Jugoslavian hajoamissotien seurauksena esille noussut käsite ja uudessa Balkan-retoriikassa se on liitetty nimenomaan Serbiaan. Kosovon konfliktin yhteydessä etniset puhdistukset nostettiin näkyvään asemaan, vaikka niitä tehtiin selvästi rajallisemmin kuin Bosniassa. (Lehti 1999: 25.) Bosnia-Hertsegovinassa pelkästään Srebrenican joukkomurhassa vuonna 1995 sai surmansa noin 7000 muslimia ja vuonna 2000 Srebrenican väestöstä oli edelleen kateissa yli 7000 ihmistä, koko Bosnia-Hertsegovinan alueella 17 000 ihmistä (Economist 1999; Amnesty International 2000a; 2000c). Kosovon sodan loputtua eri tahot esittivät arvioita etnisten puhdistusten uhrien määristä ja luvut vaihtelivat suuresti. YK:n sotarikostutkijoiden vuoden 1999 väliraportin mukaan Kosovon haudoista oli löydetty 2100 ruumista ja YK:lle oli tehty ilmoitus yli 11 000 tuhannesta oletetusta ruumiista. Yhdysvaltojen hallituksen raportissa oletettiin, että kaikkiaan Kosovosta löytyisi noin 6000 joukkomurhien uhria. (Visuri 2000: 181-182.)

2 RETORINEN KEHYS

Tässä luvussa tarkastelen ensin joitakin yleisiä retoriikkaa koskevia huomioita ja sen jälkeen tarkemmin Chaïm Perelmanin ja Kenneth Burken argumentaatioteorioita. Tarkoituksena on esitellä ne metodit, joita käyttäen analysoin julkilausumia seuraavassa luvussa. Käsittelen ensin Burken teoriaa sille tärkeiden käsitteiden identifikaation, suostuttelun ja kommunikaation sekä trooppien (kielikuvien) kautta. Perelmanin argumentaatioteoriasta tarkastelen sen yleisölähtöisyyttä, lähtökohtia ja tekniikoita.

Riikka Kuusisto on todennut, että retoriikan paikkaa tutkimuksellisena metodina voidaan perustella sillä, että sosiaalisessa maailmassa vain harvoilla asioilla on universaalitotuuden asemaa, toisin kuin luonnontieteessä. Maailmasta voidaan esittää

monenlaisia tulkintoja, joista yksi ei välttämättä ole sen parempi kuin toinenkaan. Hyvin harvat sosiaalisen maailman tapahtumat näyttäytyvät sellaisina kuin ne ovat itsenäiseltä perusolemukseltaan. Maailman tapahtumat ja toimijat luodaan niistä kertovassa kielessä, ne syntyvät ihmisten kertomuksissa ja tulkinnoissa sekä yksittäisistä kertojista irrallaan elävissä diskursseissa. Maailma ei ole meille suora ja objektiivinen, vaan tulkittu ja merkityksellistetty. (Kuusisto 1998: 14-15; Koivula 1999: 24.)

Merkitysten tuottamisesta käydään kamppailua, minkä lähtökohtana on, että kaikki merkitykset ja tulkinnat maailmasta eivät ole yhtä legitiimejä. Tietynlaisia merkityksiä pyritään tuottamaan "totuutena" ja näin ollen liikkeellä on jatkuvasti ehdotuksia totuudeksi sekä erilaisia versioita totuudesta. Täten sosiaalisessa maailmassa merkityksistä kamppailu sisältää valtaan ja vallankäyttöön liittyvän elementin. On mahdollista väittää, että ihminen hahmottaa ympärillään olevan maailman nimenomaan kielen ja sen käsitteiden avulla ja että kielen käyttö on itsessään todellisuutta luovaa toimintaa, havainnoimista, ajattelua ja elämistä. Näin ollen ei ole samantekevää kenen kielellä, sanoilla ja termeillä todellisuus ja tietty tilanne määritellään. (Koivula 1999: 24-25.)

Tommi Koivulan mukaan kilpailu sosiaalisten merkitysten tuottamisesta tapahtuu mediatilassa, millä tarkoitetaan sitä paikkaa tai tilaa, jossa merkitysten tuottaminen tapahtuu. Mediatila on yleisnimitys, jonka avulla voidaan kuvata kulloinkin viestimissä esillä olevaa tuotosten - sanallisten, kuvallisten tai muuhun viestintätekniikkaan perustuvaa - kokonaisuutta. Tänä päivänä mediatila on kansainvälisen politiikan toimijoiden strateginen toimintaympäristö, jossa media asettaa yleisön tapahtumien keskelle. Yleisö voi itse päättää onko tieto näkemänsä ja lukemansa perusteella totuudenmukaista vai ei. Politiikka ei ole enää harvojen toimintaa, vaan se on joukkotiedotusvälineiden myötä tullut laajemman joukon ulottuville ja nähtäväksi. Näin ollen valtiot ja muut maailmanpolitiikan toimijat joutuvat toimimaan alueella, jota ne eivät pysty täysin kontrolloimaan. Tämä aiheuttaa sen, että maailmapolitiikassa tarvitaan yhä taitavampaa ja voimakkaampaa argumentointia, sen toimijoiden täytyy perustella omaa suhtautumistaan tapahtumiin entistä uskottavammin ja legitiimimmin. (Koivula 1999: 25-27.) Tämän vuoksi retorisella näkökulmalla on paikkansa myös kansainvälisen politiikan tutkimuksessa.

Retorisen analyysin kohteena on teksti ja sen vaikutuskeinot, se on kiinnostunut sekä tekstin asiasisällöstä että sen ilmiasun erittelystä. Ilmiasuun liittyen retorisen analyysin kohteita ovat metaforat, rinnastukset ja erilaiset kielikuvat, ilmaisujen värikylläisyys tai niiden niukkuus sekä niiden asema uskottavuuden luomisessa. Retorista analyysia voidaan käyttää kulttuuristen arvojen paljastajana, se tarjoaa lukuisia keinoja osoittaa tekstiin sisältyviä arvostuksia. Retorinen analyysi mahdollistaa sen, että tulemme tietoisemmiksi kulttuurimme arvomaailmasta, vaikka omien arvojen täydellinen tiedostaminen ei mahdollista olekaan. (Kakkuri-Knuuttila 1998:234; 264.)

Tekstin laajempi sosiaalinen yhteys on myös tärkeä, jossa keskeistä on retorisen tilanteen käsite, joka sisältää puhujan, yleisön ja puheen foorumin. Kuka puhuu tai kirjoittaa, kenelle puhe on suunnattu ja minkälaisissa olosuhteissa, määräytyy yhteiskunnallisesti. Aristoteles kirjoitti puhujan näkökulmasta ja hänelle retoriset tilanteet olivat Ateenan kaupunkivaltion kolme julkista puhetta. Modernin retoriikkasuuntauksen, ns. uuden retoriikan edustajat - joihin Chaim Perelman ja Kenneth Burke kuuluvat - kirjoittavat taas analyytikon näkökulmasta ja ymmärtävät retorisen tilanteen miksi tahansa kommunikaatiotilanteeksi. (Kakkuri-Knuuttila 1998: 235-236.)

2.1 Identifikaatio, suostuttelu ja kommunikaatio

Burken retoriikkaa koskeva pääteos on *A Rhetoric of Motives* (1950), jossa Burke tutkii suostuttelevaa kielenkäyttöä ja ihmisten välisiä suhteita koskevia tilanteita. Tavoitteena on merkitä retoriikan alue, näyttämällä miten retorinen motiivi on usein läsnä siellä, mistä sitä ei huomata tai mihin sen ei ajatella kuuluvan, ja tämä tapahtuu ennen kaikkea identifikaation käsitettä instrumenttina käyttäen. (Burke 1962b: 521.) Burke on kiinnostunut inhimillisen toiminnan yleisten ehtojen ja motiivien ymmärtämisestä ja retoristen ilmiöiden yleisemmästä merkityksestä osana inhimillistä toimintaa, ei niinkään argumentoinnista ja sen tekniikoista tietoisena vakuuttamiseen tähtäävänä kielenkäyttönä. Burken retoriikkateoriassa identifikaation, suostuttelun ja kommunikaation (yleisölle suunnatun esityksen merkityksessä) käsitteillä on keskeinen asema. Identifikaatio on Burkella retoriikan perusprosessi ja käsitteenä

tärkeämpi kuin klassinen suostuttelu, sen avulla kirjailija tai kuka tahansa toimija pyrkii vakuuttamaan yleisönsä. (Summa 1998:52; 56-57.) Identifikaation ja suostuttelun välistä suhdetta voidaan kuvailla siten, että puhuja suostuttelee yleisöä tyylillisten identifikaatioiden, kuten trooppien, käytöllä. Puhujan suostuttelun päämääränä on saada yleisö identifioitumaan hänen intressiensä kanssa ja tähän puhuja nojaa perustaakseen hyvät suhteet itsensä ja yleisön välille. Näin ollen suostuttelu, identifikaatio ja kommunikaatio kuuluvat olennaisesti yhteen. (Burke 1962b: 569-570.)

Retoriikka on perinteisesti, Aristoteleesta Augustinukseen saakka, määritelty suostutteluksi, joka toimii kehotuksena toimintaan. Burken mukaan tarkoituksenmukaisempaa on kuitenkin puhua suostuttelusta kuulijan asenteeseen nähden. Suostuttelu sisältää aina tahdon ja valinnanmahdollisuuden, se suunnataan henkilölle sillä perusteella, että hänellä on vapaa tahto valita. Jos kuulijalla ei ole valinnanvapautta, retoriikka on tarpeetonta. Burke pitää ihmisen asennetta alkuasteella olevana tekona, tai taipuvuutena jonkin tekemiseen. Kun suostuttelu ymmärretään asenteeseen vaikuttavana, retoriikkaa voidaan etsiä muualtakin, kuin mistä sitä tavanomaisesti etsitään, esim. runoudesta. (Burke 1962b: 573-574.)

Burken mukaan kuulijan voi suostutella vain jos hänen kanssaan puhuu samaa kieltä, tarkoittaen eleitä, sointia, järjestystä, mielikuvia, ja asenteita, ts. vain jos identifioi omat tavat kuulijan tapojen kanssa. Puhuja etsii sopivimmat tavat, joilla voi ansaita yleisönsä hyväntahtoisuuden ja voi onnistua oman asiansa ajamisessa vain, jos ainakin joissain suhteissa myöntyy yleisönsä mielipiteisiin. (Burke 1962b: 579-580.)

Yleisön identifikaatiota puhujan asiaan helpottaa taas se, että sillä on pelkän vastaanottamisen lisäksi myös mahdollisuus itse osallistua puhujan väitteeseen. Jo puhdas, muodollinen kaava voi herättää kuulijoissa odotuksen puheeseen osallistumisesta. Burke mainitsee esimerkkinä Berliinin kriisin aikaisen lausuman "kuka hallitsee Berliiniä, hallitsee Saksaa; kuka hallitsee Saksaa, hallitsee Eurooppaa; kuka hallitsee Eurooppaa, hallitsee maailmaa". Väite voi olla tosi tai epätosi, mutta sen sisältöön ja moraaliin mahdollisesti kohdistuvasta epäilystä huolimatta kuulija tai lukija helposti tempautuu väitteen rakenteen mukaan. Näin kuulija puhtaan muodollisella hyväksymisen tasolla osallistuu täydentämään lauseen symmetriaa

loppuun saakka. Lausuman rakenne vetää kuulijaa puoleensa, se kehottaa osallistumaan, oli sisältö mikä hyvänsä. "Identifikaatiota" väitteeseen tapahtuu ensimmäisen kerran, kun kuulijaa houkutellaan osallistumaan ja antamaan hyväksyntänsä lausuman muodolle, ja toisen kerran, kun kuulija yritetään muodon hyväksymisen nojalla saada hyväksymään lausuman sisältö. (Burke 1962b: 582-583.)

Burke käyttää surmaamisen kielikuvaa (imagery) identifikaation erityistapauksena. Kielikuva surmaamisesta kuvastaa muutosta, on muutoksen erityistapaus. Jonkin surmaaminen on sen muuttamista ja väite asian luonteesta ennen muutosta ja sen jälkeen on asian identifioimista. Burke käyttää tappamisen anekdoottia, koska herjaaminen, väittelynhaluisuus ja poleemisuus ovat retoriikan olennaisia piirteitä. Retoriseen ilmaisuun luonteenomaisesti kuuluvaa kamppailua, vihollisuutta ja ryhmäkuntaisuutta ei Burken mukaan tarvitse koskaan kieltää, houkutus kamppailuun on aina läsnä inhimillisissä suhteissa. (Burke 1962b: 543-544.)

Identifikaatioon liittyy aina ero, joka on sen vastinpari ja jonka kautta identifikaatio vahvistuu. Burke perustelee tätä sillä, että jos ihmiset eivät olisi toisistaan erillisiä, ei retoorikolla olisi tarvetta julistaa heidän yhteyttä. Retoriikan tarve syntyy siitä välimaastosta, joka sijaitsee puhtaan identifikaation ja absoluuttisen erillisyyden välissä. Puhtaassa identifikaatiossa ei olisi tarvetta kamppailulle, ei myöskään absoluuttisessa erillisyydessä. Vastapuolet voivat osallistua taisteluun vain välittävällä maaperällä, joka tekee kommunikaation mahdolliseksi ja tarjoaa ensimmäisen välttämättömän ehdon iskujen vaihdolle. Kun idenfikaatio ja ero yhdistetään, niin ettei pystytä tietämään mistä toinen alkaa ja mihin toinen loppuu, syntyy luonteenomainen kutsu retoriikalle. (Burke 1962b: 546; 549)

Burkelle identifikaatio on myös tyylillisten keinojen retorisen tehon selitys. *A Grammar of Motives* –teoksessaan Burke esittää idean neljästä keskeisestä kielikuvasta, ns. perustroopista, joita ovat metafora, metonymia, synekdokee ja ironia. Nämä perustroopit eivät ole pelkästään kielellisiä ilmiöitä, muotoja, jotka kuvittavat ilmaisua, vaan ajattelun ja ymmärtämisen perusulottuvuuksia. Metafora tarkoittaa tietyn asian ymmärtämistä jonkin toisen asian kautta, kun esitetään 'tämä tuollaisena tai tuo tällaisena'. Metonymiassa jokin immateriaalinen, abstrakti asia ilmaistaan toisen, materiaalisen asian avulla, esim. kun tunteita sanotaan sydämeksi, korvataan

näkymätön ja immateriaalinen näkyvällä ja materiaalisella. Synekdokee on ilmaisu, jossa kahden toisiinsa liittyvän ilmiön jokin piirre edustaa koko ilmiötä, esim. osa kokonaisuutta. Ajatustapana synekdokee tarkoittaa jonkin ymmärtämistä jonkin toisen, ns. edustajan välityksellä. Ironia taas on ilmaus, jossa yhden näkökulman edustavuus kielletään kyseenalaistamalla se, ts. tuomalla esiin täysin vastakkaisen näkökulman mahdollisuus. (Summa 1998: 54-55; Burke 1962a: 503-507.)

Burke on trooppiretoriikan tunnetuimpia edustajia. Trooppien retoriikkaa voidaan tarkastella taidonilmaisuna tai argumentoinnin välineenä, mutta samalla trooppiretoriikassa voidaan nähdä myös avaimia jonkin kirjoittajan, tekstin tai aikakauden kielen tyypillisten tai yksilöllisten ajatusmuotojen tai tyylien tutkimiseen. (Palonen – Summa 1998: 10-11.)

Naton julkilausumissa troopeista käytettiin metaforaa, metonymiaa ja synekdokeeta. Metaforia käytettiin puhuttaessa Jugoslavian presidentistä Milosevicista, serbihallinnosta ja armeijasta, metonymiaa käytettiin kuvatessa Serbiaa sen joukkojen konkreettisilla teoilla Kosovossa, ja synekdokeeta käytettiin henkilöidessä Jugoslavian politiikka presidentti Miloseviciin. Seuraavassa luvussa tarkastelen trooppien käyttöä tarkemmin. Tässä voidaan kuitenkin todeta, että niiden käytöllä oli tärkeä sija pyrkimyksessä saada yleisö identifioitumaan Naton julkilausuttujen humanitaaristen tavoitteiden kanssa.

2.2 Argumentaation yleisölähtöisyys

Perelmanin retoriikkaa koskeva pääteos on yhdessä Lucie Olbrechts-Tytecan kanssa kirjoitettu *Traité de l'argumentation: La nouvelle rhétorique* vuodelta 1958. Vuonna 1977 ilmestyneessä *L'empire rhétorique* –teoksessa Perelman kehittelee retoriikan teoriaansa edelleen.[10] Perelman edustaa argumentointia painottavaa retoriikan suuntausta, hän tutkii argumentointia ja sen tekniikoita nimenomaan tietoiseen vakuuttamiseen tähtäävänä kielen käyttönä, jossa huomio suunnataan esityksen niihin puoliin, joilla pyritään joko vahvistamaan tai muuttamaan yleisön käsityksiä asioista.

[10] Käytän ensin mainitusta kirjasta sen englanninkielistä käännöstä *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation* vuodelta 1971ja jälkimmäisestä suomennosta *Retoriikan valtakunta* vuodelta 1996.

Perelmanin argumentaation tutkimus sai alkunsa kysymyksestä, onko arvopäätelmien hyvyyttä tai huonoutta mahdollista arvioida loogisesti. Perelmanin ratkaisu tähän ongelmaan oli tutkia luonnollista argumentaatiota sellaisena, kuin sitä harjoitetaan erilaisissa elämäntilanteissa. Perelmanin mukaan yhteisymmärrys arvoista syntyy argumentaation kautta ja jos halutaan arvioida tietyn arvoasetelman loogisuutta, täytyy tutkia, miten sitä puoltavia ja vastustavia kantoja perustellaan todellisuudessa ja miten ne saavuttavat uskottavuutensa. Näin argumentaation laadun perusteella voidaan arvioida arvopäätelmän hyvyyttä tai huonoutta. (Summa 1998: 51-52; 63-64.)

Argumentaatiossa pyritään hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntä tai kannatus esitetyille väitteille. Koska argumentaatio on yleisölähteistä, siinä täytyy ottaa huomioon ne psykologiset ja sosiaaliset olosuhteet, joissa argumentaatio tapahtuu - muuten se olisi sekä merkityksetöntä että tuloksetonta. Argumentaation keinot ja puhujan käyttäytyminen sovitetaan aina kuulijakunnan ja keskustelukohteen mukaan. Yleisön hyväksynnän hankkiminen ei Perelmanin mukaan tapahdu tyhjiössä vaan siinä ennalta oletetaan tietynlainen puhujan ja yleisön "henkien kohtaaminen". Jos puhetta ei kukaan kuuntele tai kirjaa lue, niillä ei ole mitään vaikutusta. Argumentaatiolla ei tavoitella pelkästään älyllistä hyväksyntää, vaan usein puhujan tai kirjoittajan tähtäimessä on toiminta tai ainakin toiminta-alttiuden luominen. Tehokas argumentti on Perelmanin mukaan sellainen, joka onnistuu lisäämään kannatusta sillä tavoin, että se laittaa liikkeelle toimintaa, joka voi olla joko positiivista tai toiminnasta pidättäytymistä, tai ainakin luo kuulijoissa halukkuuden toimia sitten kun aika on oikea. (Perelman 1996: 16-19; Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971:14; 45)

Yleisö ei välttämättä koostu niistä, joiden puoleen puhuja välittömästi kääntyy, vaan yleisöä ovat kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa. Yleisö joukkona voi vaihdella puhujasta itsestään koko ihmiskuntaan. Määrittelemätöntä yleisöä, johon kuuluu kaikki arvostelukykyiset ihmiset, Perelman nimittää universaaliyleisöksi. Vastakohtana on erityisyleisö, jonka koostumus tiedetään ennalta, ja jonka erityisintresseihin tai odotuksiin argumentaatiossa voidaan vedota. Universaaliyleisö on puhujan mielessään luoma, sillä ei viitata mihinkään konkreettiseen yleisöön. Perelmanin mukaan jokainen muodostaa itselleen omien kokemusten ja ihmistuntemuksensa perusteella universaaliyleisön, jokaisella yksilöllä

ja kulttuurilla on oma käsityksensä universaalista yleisöstä. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 24, 31-33; Perelman1996: 20-21.)

Perelmanin universaaliyleisön käsite on Summan mukaan puhujan 'tiivistelmä' yleisesti hyväksyttävissä olevista argumentoinnin perusteista, tietynlainen kulttuuri -, aika - ja paikkasidonnainen standardi. Universaaliyleisö on kulttuurin arvoperusta, joka ilmenee yleispätevyyteen tähtäävässä argumentoinnissa, se on tiivistelmä siitä, mihin voi tai ei voi vedota, jos haluaa perustella arvoväittämiä. Summan mukaan universaaliin yleisöön vetoaminen on Perelmanilla hyvän argumentoinnin kriteeri, sen mukaan voidaan arvioida, kuinka järjellisiä päätelmät ovat. Perelmanin mukaan "universaaliyleisöltä saatava hyväksyntä ei ole tosiasiakysymys vaan kysymys oikeutuksesta" (Summa 1998: 68). Näin Perelman yhdistää universaaliyleisön käsitteen argumentoinnin moraaliseen arvoon. Argumentointi on moraalista, jos sille voidaan vaatia yleispätevyyttä minkälaisen yleisön edessä tahansa. (Summa 1998: 68; Perelman 1971: 33.)

Universaalin yleisön erottamisella erityisistä yleisöistä Perelman ottaa kantaa ja antaa oman ratkaisunsa kauan jatkuneeseen kiistaan totuutta puolustavien, absoluuttista etsivien filosofien ja mielipidettä puolustavien, toimintaan osallistuvien retoorikkojen välillä. Perelman ottaa siis kantaa siihen, miten voidaan erottaa hyväksyttävä eli järkeen vetoava argumentointi ja epäilyttävä, tunteisiin vetoava retoriikka. Kysymys on vakuuttamisen ja suostuttelun välisestä rajanvedosta. (Perelman - Olbrechts-Tyteca 1971: 26-27; Summa 67.)

Perelmanin mukaan vakuuttamisen ja suostuttelun välisessä erossa on kysymys puhujan yleisökäsityksien erosta. Sen sijaan, että suostuttelu yhdistetään tunteisiin ja subjektiiviseen ja vakuuttaminen taas järkeen ja objektiivisuuteen, on täsmällisempää sanoa, että suostutteluun tähdätään erityisyleisölle tarkoitetussa esityksessä ja vakuuttamiseen pyritään silloin, kun esitys suunnataan jokaiselle rationaaliselle olennolle, siis universaaliyleisölle. Mikäli puhuja on kiinnostunut argumentointinsa tuloksista, suostuttelu menee vakuuttamisen edelle, koska vakuuttaminen on pelkästään ensimmäinen askel kohti toimintaa. Toisaalta sellaiselle, joka haluaa kuulijan omaksuvan argumentin nimenomaan rationaalisuuden perusteella, vakuuttaminen on olennaisempaa kuin suostuttelu. Ero vakuuttamisen ja suostuttelun

välillä on kuitenkin hieno ja riippuu Perelmanin mukaan siitä, kuinka puhuja on itselleen perustellut "järjellisen", ts. mitkä seikat tai totuudet puhuja ajattelee jokaisen "normaalin" ihmisen hyväksyvän. (Perelman 1996: 24-25; Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 27-28.)

Perelmanin vetoamista universaaliyleisön käsitteeseen hyvän argumentoinnin kriteerinä on Summan mukaan myöhemmin kyseenalaistettu. Universaaliyleisö on eräänlainen kehäpäätelmä: rationaalisia ovat sellaiset arvot, jotka pystytään perustelemaan siten, että universaaliyleisö ne hyväksyy, toisaalta sitä, mitä universaaliyleisö milloinkin hyväksyy, ei voida päätellä muusta kuin siitä mikä milloinkin on hyväksyttyä. Vaikka universaaliyleisön käsite voi Summan mukaan Perelmanin tarkoittamassa mielessä olla hyödytön, voi kuitenkin olla hyödyllistä pohtia yleisön universaalisuuden astetta kun tarkastellaan analyyttisesti konkreettista argumentoitavaa tekstiä. Kysymys siitä, millaisen yleisön tällaisella retoriikalla voi vakuuttaa, on hedelmällinen tulkintanäkökulma retoriikkaa analysoitaessa. (Summa 1998: 68-69.)

2.3 Argumentaation lähtökohdat

Perelmanin vakuuttamisen keinojen systematiikka jakaantuu kahteen pääosaan: argumentoinnin lähtökohtiin ja argumentoinnin tekniikoihin. Koska argumentoiva puhe on yleisölähtöistä, sillä on alusta lähtien joitakin oletuksia siitä, mihin on mahdollista ja mihin kannattaa vedota tietyn arvostelman tai väittämän uskottavuuden tukemiseksi. Argumentoinnin lähtökohdilla Perelman tarkoittaa puhujan tai kirjoittajan julkilausumattomia oletuksia yleisistä perusteista, joita kannattaa käyttää yleisöä lähestyttäessä ja joita ei odoteta kyseenalaistettavan argumentoinnin edetessä. Näitä lähtökohtia ei erikseen perustella, eivätkä ne myöskään ilmene argumentoinnin julkilausutussa kulussa. Oletetun tai tavoitellun yhteisymmärryksen alueet voivat koskea sitä, mitä pidetään totena ja toisaalta myös arvostuksia ja haluttaja asioiden tiloja. (Summa 1998: 69-70.)

Argumentaation analyysi koskee sitä, mitä kuulijoiden oletetaan hyväksyvän, argumentaation lähtökohtana on siis ns. esisopimukset. Perelman jakaa argumentaation

lähtökohdat sopimukseen lähtökohdista, lähtökohtien valintaan ja lähtökohtien esitykseen. Itse argumenttien lisäksi myös lähtökohtien valinnalla ja niiden muotoilemisella on argumentatiivista arvoa. Kun puhuja valitsee ja esittää lähtökohdat, joita hän käyttää argumenttinsa perustana, hän nojaa siihen, että kuulijat hyväksyvät ne. Kuulijat voivat myös kieltäytyä hyväksymästä puhujan lähtökohtia, jos eivät hyväksy sitä, mitä puhuja heille esittää jo hyväksyttynä, jos näkevät lähtökohtien valinnan olevan yksipuolista tai jos eivät hyväksy sitä tapaa, jolla puhuja esittää lähtökohtiaan. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 65-66)

Yhtenä Naton argumentaation lähtökohtana oli olettamus, että sotilaallisilla keinoilla voidaan edistää ihmisoikeuksia ja lievittää inhimillistä kärsimystä. Ilmaoperaatiohan ei olisi ollut mahdollinen ilman tätä olettamusta. Ainakin yleisölle kohdistetussa argumentaatiossa se oli itsestään selvä lähtökohta, sitä ei otettu esille eikä siitä keskusteltu. Toisaalta ainakaan moraaliselta tai filosofiselta kannalta ihmisoikeuksien tai humanitaaristen tavoitteiden ajaminen sodan keinoilla ei ole kuitenkaan itsestään selvää. Natoa kritisoitiin juuri tästä, Kosovon albaanien ihmisoikeuksien puolustus koettiin länsimaissa yleisesti ottaen oikeutetuksi, mutta siinä käytettyjä keinoja kritisoitiin.

Perelmanin mukaan puhujan lähtökohdikseen valitsemien yleisöä yhdistävien tekijöiden joukossa täytyy erottaa todellisuutta koskevat tekijät -tosiseikat, totuudet ja otaksumat- ja toisaalta suotavuutta koskevat tekijät eli arvot, hierarkiat ja päättelysäännöt (1996: 30). Ihmisten todellisuutta koskevat käsitykset voivat vaihdella paljonkin, riippuen heidän filosofisista näkökulmistaan. Tästä huolimatta Perelmanin mukaan kaikki todellisuuteen liittyvää argumentaatiota luonnehtii vaatimus pätevyydestä suhteessa universaaliyleisöön. Vastakohtana taas kaikki mikä kuuluu suotavaan asiantilaan yhdistetään tiettyyn, spesifiin näkökulmaan, mikä identifioituu tiettyyn kuulijakuntaan, joka voi olla suurikin erityisyydestään huolimatta. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 66.)

Tosiseikka viittaa objektiiviseen todellisuuteen ja kaikille ajatteleville olennoille yhteiseen (tai mahdolliseen yhteiseen) sopimukseen, jonka universaaliyleisö on hyväksynyt. Tosiseikka eroaa totuudesta siten, että sillä tarkoitetaan yleensä tiettyjä tarkkoja, rajoitetun yhteisymmärryksen kohteita, kun taas totuudet liittyvät

monimutkaisempiin järjestelmiin liittyen tosiseikkojen välisiin yhteyksiin. *Totuudet* voivat olla esim. tieteellisiä teorioita tai filosofisia tai uskonnollisia käsitteitä. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 67-69.) Argumentoinnissa faktan aseman saavuttaa sellainen tosiasiapäätelmä, jonka universaaliyleisö voi hyväksyä. Tosiasiapäätelmän asema faktana voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, jos se tuodaan avoimen argumentoinnin kohteeksi. (Summa 1998: 70.)

Kuulijayleisö hyväksyy tosiseikkojen ja totuuksien lisäksi myös *otaksumat* argumentoinnin lähtökohdiksi. Otaksumia täytyy aina vahvistaa kuitenkin muilla elementeillä, itsessään ne eivät riitä. Otaksumat liitetään normaalin ja todennäköisen kanssa yhteen, "normaalin" otaksumaan perustuvalla esisopimuksella oletetaan olevan sama pätevyys universaaliyleisön edessä kuin tunnustettuihin tosiseikkoihin ja totuuksiin perustuvilla esisopimuksilla. Normaalia koskevat olettamukset ovat kuitenkin aina sopimuksellisia, niin kuin sopimuksenvaraista on myös se, millä viiteryhmällä on normaaliuden symboliarvo. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 70-73.)

Arvojen suhteen esisopimus tarkoittaa sitä, että sillä on vaikutus toimintaan tai toiminta-alttiuteen ja että tätä vaikutusta voidaan käyttää argumentoinnissa hyväksi. Arvot astuvat sisään jokaiseen argumenttiin jossakin vaiheessa, niihin vedotaan, jotta kuulija tekisi tiettyjä valintoja mieluummin kuin toisia ja ennen kaikkea niihin vedotaan oikeuttamaan nämä valinnat, jotta ne tulisivat hyväksytyksi myös muiden taholta. Tietyt arvot, kuten totuus, hyvyys, kauneus jne. voivat olla universaalisti hyväksyttyjä vain koska ne ovat tarpeeksi yleisiä ja määrittelemättömiä. (Perelman-Olbrechts-Tyteca 1971: 75-76.) Perelman viittaa Eugene Dupréeliin, joka pitää yleispäteviä arvoja suostuttelukeinoina, "eräänlaisina mentaalisina työkaluina, joilla ei ole mitään tekemistä sen aineksen kanssa, jota niillä voidaan työstää..." (1996: 34). Näin ollen sotaakin voidaan perustella vetoamalla (länsimaiden) universaaleihin arvoihin, kuten Nato teki. Yleispätevien arvojen "työkaluja" voidaan käyttää kaikkiin yleisöihin: tietyt, spesifit arvot voidaan aina yhdistää universaalisiin arvoihin ja palvella jälkimmäisten tekemisestä erityisempiä (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971:75-76).

Jos arvopäätelmille halutaan universaaliyleisön hyväksyntä, ne on pidettävä yleisessä muodossa; yksityiskohtien tai konkreettisen sisällön ilmaiseminen edellyttäisi perusteluja, jotka vetoavat vain erityisten yleisöjen etuihin tai tavoitteisiin. Kun yleiset arvot on nostettu riittävän korkealle abstraktiotasolle ja ilmaistu riittävän epätarkasti, ne saavuttavat faktaluonteen ja voivat esiintyä argumentaatiossa julkilausumattomina esisopimuksina. (Summa 1998: 70; Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 76)

Perelmanin mukaan argumentaation analyysissä voidaan erottaa abstraktit arvot kuten kauneus, oikeus ja totuus konkreettisista arvoista kuten isänmaa ja kirkko. Konkreettinen arvo liittyy johonkin elolliseen olioon, ryhmään, esineeseen tai laitokseen ainutlaatuisena ymmärrettynä. Konkreettisen arvon ja ainutlaatuisuuden välillä on läheinen suhde, osoittamalla jonkin asian ainutlaatuinen luonne lisäämme automaattisesti sen arvoa. Argumentaatiossa tarvitaan sekä abstrakteja että konkreettisia arvoja, argumentointi perustuu olosuhteiden mukaan välillä abstrakteihin, välillä konkreettisiin arvoihin. Konkreettisia arvoja käytetään usein myös abstraktien arvojen perustana, ja toisin päin. Perelmanin mukaan konkreettisiin arvoihin perustuva päättely näyttäisi olevan luonteenomaista konservatiivisille yhteisöille, kun taas abstraktit arvot sopivat paremmin yhteiskunnallisen kritiikin lähtökohdiksi tai perustaksi vallitsevan järjestyksen muutosvaatimuksille ja kumouksellisuudelle. Perelman arvelee, että lännessä muutoksenhaku on ollut yllykkeenä abstraktien arvojen käyttöön argumentoinnissa. (Perelman 1996: 34-36; Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 77-79.) Naton argumentaatiossa vapaus, demokratia, oikeusperiaate ja ihmisoikeudet edustivat abstrakteja arvoja, Eurooppa taas konkreettisempaa arvoa. Perelmanin arvio muutoksen ja abstrakteihin arvoihin vetoamisen yhteydestä on mielenkiintoinen, kun ajattelee Naton toimintaa Kosovossa ja ylipäätään humanitaaristen interventioiden lisääntymistä 1990-luvulla.

Arvojen lisäksi argumentoinnin lähtökodissa suotavuutta koskevia tekijöitä ovat hierarkiat ja päättelysäännöt eli lokukset. *Arvohierarkiat* ovat tärkeämpiä argumentin rakenteelle kuin varsinaiset arvot. Suurin osa arvoista on yhteistä monille eri yleisöille ja tiettyä yleisöä luonnehtii vähemmän se, mitkä arvot se hyväksyy, kuin se mihin järjestykseen se ne laittaa. Syy arvohierarkioihin on se, että kaikkien arvojen yhtäaikainen ajaminen vie yhteensopimattomuuteen ja tämä luo pakon tehdä valintoja arvojen välillä. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 80-83.) Kosovon konfliktissa

myös Naton oli argumentaatiossaan laitettava arvoja järjestykseen; vaikka Jugoslavian suvereenisuutta korostettiin, ihmisoikeuksien puolustaminen katsottiin kuitenkin vielä tärkeämmäksi.

Päättelysäännöillä eli lokuksilla Perelman tarkoittaa yleistä laatua olevia lähtökohtia, jotka voivat palvella perustana arvoille ja hierarkioille. Määrän, laadun, järjestyksen, olemassa olevan, olennaiseen ja ihmisarvoon liittyvät ovat tärkeimmät argumentaation harjoittamiseen liittyvät lokukset. Määrän lokus merkitsee, että jotain pidetään parempana kuin toista määrällisistä syistä. Määrän paremmuus voi liittyä yhtä hyvin negatiivisiin kuin myös positiivisiin arvoihin, esim. kestävä pahuus on suurempi kuin hetkellinen. Laadun lokus ilmenee argumentaatiossa, kun määrän voima kyseenalaistetaan, kun uniikkia pidetään parempana tai arvokkaampana. Ainutlaatuisuus on sidoksissa konkreettiseen arvoon, mitä pidämme konkreettisena arvona näyttäytyy ainutlaatuisena, toisaalta mikä näyttää ainutlaatuiselta tulee meille kallisarvoiseksi. Järjestyksen lokus vahvistaa aikaisemman ylemmyyden myöhempään nähden. Esim. lakien ja periaatteiden ylemmyys faktoihin, konkreettiseen nähden, joka nähdään lakien tai periaatteiden sovelluksena. Syy on seurausten oikeutus ja näin ollen niihin nähden ylempi. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 83-94.). Olemassa olevan lokus vahvistaa vallitsevan, tämänhetkisen tai todellisen ylemmyyden suhteessa mahdolliseen, sattumaan tai mahdottomaan. Olennaisen lokus liittyy yksilöille annettavaan korkeampaan arvoon siinä määrin kun heissä ruumiillistuu jokin ”olennainen”. Esim. sellaista pappia arvostetaan korkealle, jolla on kaikki papin ominaisuudet, tällainen pappi on ”hyvä pappi”. Se, mikä parhaiten ruumiillistaa jonkin tyypin, olennaisen tai tehtävän, saavuttaa arvon pelkästään tämän seikan perusteella. Ihmisarvon lokus juontuu henkilön arvosta koskien hänen ihmisarvoansa ja autonomisuuttaan. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 94-96.)

Naton argumentaatiossa käytettiin yleisesti määrän, järjestyksen ja henkilön lokusta. Määrän lokusta käytettiin, kun lueteltiin esim. kaikkia niitä kansainvälisiä toimijoita, jotka pyrkivät selvittämään Kosovon kriisia. Järjestyksen lokus ilmeni mm. siten, että arvojen ja intressien puolustuksen katsottiin oikeuttavan sodasta aiheutuvat uhrit. Ihmisarvon lokusta käytettiin, kun sotaa perusteltiin inhimillisten kärsimysten lopettamisella ja humanitaarisen katastrofin estämisellä.

2.4 Argumentaation tekniikat

Perelman jakaa argumentoinnin tekniikat assosiatiivisiin ja dissosiatiivisiin. Assosiatiivisia eli yhdistäviä tekniikoita ovat kvasiloogiset argumentit, todellisuuden rakenteeseen (esim. kausaalisuhteen olemassaoloon) nojautuvat argumentit ja todellisuuden rakennetta määrittävät argumentit (esimerkki, havainnollistus, malli, analogia ja metafora). Dissosiatiivisia tekniikoita ovat vastakkainasettelut ja erottelut eli dissosiaatiot. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 190-192.)

Perelmanin mukaan *kvasiloogisten argumenttien* vakuuttavuus perustuu siihen, että ne jäljittelevät logiikan muodollista päättelyä tai matematiikkaa, jota ne kuitenkaan eivät ole. Kvasiloogiset argumentit muistuttavat demonstratiivisia argumentteja vain siinä, että ne pyrkivät pelkistämiseen ja tarkkaan määrittelyyn. Jotta argumentaatio muuttuisi sitovaksi todistukseksi, kaikki siinä käytetyt termit pitäisi määritellä ja niistä pitäisi poistaa monimielisyydet ja useampien tulkintojen mahdollisuus, jotka argumentaatio pitää kuitenkin aina sisällään. Kvasiloogiset argumentit eivät voi olla sitovia todistuksia, niiden kohdalla kyse ei ole pätevästä tai virheellisestä todistuksesta, vaan ainoastaan vahvemmista tai heikommista argumenteista, joita voidaan tarpeen tullen vahvistaa muunlaisilla argumenteilla, esim. todellisuuteen nojautuvilla. Kvasiloogista argumentointia on mm. vertailut ja todennäköisyyteen perustuvat arviot. Vertailussa eri objekteja tarkastellaan, jotta niiden suhdetta toisiinsa voitaisiin arvioida. Esim. lause "hänen poskensa ovat punaiset kuin omenat" vaikuttaa uskottavalta, koska sitä pohjustaa mittaamisen käsite, siitä huolimatta, että minkäänlaista mittaamisen standardia väitteelle ei ole. Kvasiloogiset todennäköisyysarviot liittyvät argumentteihin, joissa pyritään arvioimaan tekijöitä tai tapahtumien todennäköisyyttä matemaattisen tarkasti. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 193-195; 242-260 Perelman 1996: 62-92.) Naton julkilausumissa kvasiloogista argumentointia edusti mm. Kosvon kriisin vertaaminen II maailmansotaan.

Todellisuuden rakenteeseen perustuvien argumenttien rakennetta argumentoija käyttää hyväkseen perustaakseen siteen jo hyväksyttyjen teesien ja niiden teesien välille, joita haluaa edistää. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 261.) Perelmanin mukaan useimmissa todellisuuden rakenteeseen perustuvissa argumenteissa vedotaan *peräkkäisyyssiteisiin* (syy ja seuraus) tai *rinnakkaisuussiteisiin* (henkilön ja hänen

tekojensa suhde). Nämä ovat kaksi erilaista tapaa jäsentää todellisuutta: peräkkäisyyssiteissä suhteutetaan saman tason ilmiöitä toisiinsa, rinnakkaisuussiteisiin perustuva argumentaatio perustuu taas eritasoisiin tekijöihin, esim. olemukseen ja sen ilmentymiin. (Perelman 1996: 93.)

Ilmiöiden välisen seuraussuhteen toteamisesta lähtevä argumentaatio voi suuntautua syiden tutkimiseen, seurausten toteamiseen tai tosiseikan arvottamiseen seuraustensa valossa. Kun peräkkäisyyssuhteet liittävät toisiinsa saman luonteisia tekijöitä, niin rinnakkaisuussiteet yhdistävät taas eri tasojen asioita toisiinsa, joista yksi esitetään toisen ilmaukseksi tai ilmentymäksi, esim. henkilön suhteessa tekoihinsa, arviointeihinsa tai teoksiinsa. Henkilö ja hänen tekonsa ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa: toisaalta se miten henkilö nähdään ja esitetään, perustuu siihen tapaan, jolla hän ilmenee, toisaalta tulkitsemme henkilöä ja hänen tekojaan hänen luonteensa ja hänestä kokonaisuutena muodostamamme käsityksen valossa. (Perelman 1996: 93-94; 102-103.)

Naton argumentaatiossa peräkkäisyyssiteitä käytettiin, kun selitettiin mistä konflikti oli seurausta ja miksi siihen puututtiin, henkilön yhdistämistä hänen tekoihinsa käytettiin erityisesti puhuttaessa presidentti Milosevicista.

Todellisuuden rakennetta määrittävissä argumenteissa on kyse niiden suhteiden analyysistä, jotka määrittävät todellisuutta turvautumalla johonkin tiettyyn tapaukseen. Tapaus voi olla esimerkki, joka tekee yleistyksen mahdolliseksi, havainnollistus, joka antaa tukea jo määritellylle säännöllisyydelle tai malli, joka rohkaisee jäljittelyä. Todellisuuden rakennetta määrittäviä argumentteja ovat myös analogia ja metafora. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 350.)

Esimerkin avulla argumentoitaessa oletetaan tiettyjä säännönmukaisuuksia, joiden konkretisointeina esimerkit toimivat. Esimerkin avulla voidaan luoda ennakkotapaus tai sääntö. Oleellista on valitun esimerkin kiistattomuus, koska johtopäätös nojaa juuri sen todenperäisyyteen. Valitulla esimerkillä täytyy olla, tullakseen hyväksytyksi esimerkkinä, ainakin väliaikaisesti faktan asema. (1996: 120-121; Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 353.) Naton argumentaatiossa Racakin kylän ja Bosnian sodan aikaisen Srebrenican joukkomurhia käytettiin esimerkkeinä serbijoukkojen

julmuudesta ja pahuudesta. Ne olivat ikään kuin serbien suorittamien etnisten puhdistuksien ja joukkomurhien esimerkillisiä mallikappaleita, jotka tukivat Naton taistelua Milosevicia ja hänen joukkojaan vastaan.

Kun esimerkin tehtävänä on perustaa sääntö, *havainnollistuksen* tehtävänä on taas vahvistaa jonkin tiedetyn ja hyväksytyn säännön kannatusta. Kun sääntö on hyväksytty, sitä voidaan havainnollistaa jollakin erityistapauksella. Säännön havainnollistamisessa on siis kyse sen tekemisestä tietyllä tavalla läsnäolevaksi tietoisuudessa. Kun esimerkiltä vaaditaan kiistatonta todellisuutta, niin havainnollistuksen tulee vedota ennen kaikkea mielikuvitukseen. (Perelman 1996: 122; Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 357.) Naton julkilausumissa käytettiin havainnollistusta esim. silloin, kun kuvailtiin serbijoukkojen tekoja: väkivaltaa, murhia, raiskauksia ja pakkosiirtoja.

Erityistapaus voidaan Perelmanin mukaan havainnollistuksen sijasta esittää myös jäljiteltävänä *mallina*. Malliksi ja jäljittelyn kohteeksi kelpaavat kuitenkin vain ne, joita ihaillaan ja joilla on auktoriteettia tai yhteiskunnallista arvostusta joko pätevyytensä, tehtävänsä tai asemansa nojalla. *Vastamallia* käytetään taas silloin, kun halutaan välttää ei-toivottuja toimintavaihtoehtoja. (Perelman 1996: 125-127; Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 362-368.) Naton retoriikassa se itse esiintyi mallina arvojen ja sanojensa takana seisomisesta, kun taas presidentti Milosevic esitettiin eurooppalaisten arvojen antimallina.

Analogian argumentatiivinen arvo nähdään Perelmanin mukaan selkeimmin silloin, kun sitä tarkastellaan rakenteiden samankaltaisuutena, jonka yleisin muotoilu on "A on B:lle sama kuin C on D:lle". *Metaforan* Perelman ymmärtää tiivistettynä analogiana, se on eri piireistä otettujen termien yhteensulautuminen. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 971-399.) Naton julkilausumissa metaforia käytettiin puhuttaessa presidentti Milosevicista ja serbiarmeijasta.

Perelmanin argumentoinnin tekniikoista viimeinen on dissosiatiivinen, kahden asian erottelemiseen pyrkivä. Tekniikan tarkoituksena on sellaisten elementtien erottaminen, joiden katsotaan muodostavan kokonaisuuden tai ainakin yhtenäisen ryhmän jonkin ajattelujärjestelmän sisällä. Dissosiatiiviset tekniikat ovat luonteenomaisia kaikelle

filosofiselle ajattelulle; ne perustuvat ns. filosofisten käsiteparien erottamiseen, argumentaatiossa erotetaan esim. näennäinen todellisesta, keinot lopputuloksesta, toimi henkilöstä ja kieli ajattelusta. (Perelman – Olbrechts-Tyteca 1971: 190; 411-422.) Dissosiatiivista tekniikkaa käytettiin Naton lausunnoissa esim. silloin, kun pyrittiin erottamaan presidentti Milosevic ja Jugoslavian hallitus Serbian kansasta.

Kakkuri-Knuuttilan mukaan tekstin kokonaisuutta tarkastellessa toisto on yksi retoriikan yleisimmistä vaikutuskeinoista. Periaatteena on, että se, mitä toistetaan, on tärkeää ja se, mitä toistetaan, on totta, vaikkakin toistoa voidaan käyttää myös yleisön harhauttamiseksi; kun epäolennaisia asioita toistellaan, saadaan huomio käännettyä pois puhujalle kielteisistä pääasioista. (Kakkuri-Knuuttila 1998: 238.) Naton julkilausumissa yleisin toistuva teema oli eurooppalaisiin arvoihin vetoaminen.

3 NATON JULKILAUSUMIEN ANALYYSI

3.1 Kosovon operaation määrittely

Nato käytti 'Operaatio Liittoutuneiden Voimien' Kosovon toimista nimityksiä 'ilma-operaatio', 'sotilaallinen kampanja', 'sotilaallinen toiminta', 'humanitaarinen operaatio' ja satunnaisesti 'interventio'. Vaikka arvot olivat keskeisellä sijalla Kosovon ilmasodan oikeuttamisessa, sen määrittelemistä humanitaariseksi interventioksi vältettiin. Humanitaarisen operaation ja humanitaarisen intervention voi kuitenkin katsoa olevan toisensa kattavat termit. Argumentaatiossa painotettiin sitä, että Kosovon kriisiin puuttumisessa ei ollut kyse myöskään sodasta, sen tarkoituksena ei ollut voittaa Serbiaa tai Jugoslavian liittotasavaltaa, eikä Nato ollut sodassa serbien kanssa. Sen sijaan kysymys oli "tarkoin suoritetusta" operaatiosta, jonka tarkoituksena oli lopettaa Jugoslavian joukkojen harjoittama väkivalta Kosovossa.[11]

Julkisessa keskustelussa Naton toimien katsottiin yleisesti täyttävän humanitaarisen intervention tunnusmerkit. Kosovon operaatiosta puhuttiin myös sotana, mihin vaikutti

[11] NATO & Kosovo: Kosovo one year on – The aims of the air campaign 4.4.2000.

todennäköisesti intensiivinen Jugoslavian pommitus ja operaation pitkä kesto sekä maajoukkojen lähettämistä koskeva spekulointi (Shinoda 2000: 5).

3.2 Puhuja, yleisö ja kohde

Naton lausunnoissa, tiedotteissa, pääsihteerin puheissa ja artikkeleissa "puhujana" oli puolustusliiton yhteinen ja julkinen kanta. Puheissa ja tiedotteissa käytettiin paljon 'me' muotoa. Keitä siihen luettiin kuuluvaksi, ei yleensä määritelty, mutta Naton jäsen- ja kumppanuusmaiden lisäksi sen voi ajatella viittaavaan myös länsimaihin yleisemmin, esim. puhuttaessa "meidän yhteisistä arvoista". Sodan loputtua pääsihteeri Robertson määritteli me-termiä tarkemmin. Meidän selitettiin tarkoittavan ei pelkästään 19 Nato-maata, vaan kansakuntia halki Euroopan ja jopa sen ulkopuolella.[12] Kosovon rauhanturvaamis- ja jälleenrakennusprojektista puhuttaessa korostettiin, että 'me' tarkoittaa Naton jäsenmaiden lisäksi 15 muuta maata Euroopasta ja sen ulkopuolelta.[13]

Naton päämajassa annetuilla tiedotteilla ja Pohjois-Atlantin neuvoston lausunnoilla oli siinä mielessä universaali yleisö, että niistä tieto levisi tiedotusvälineiden kautta koko maailmalle. Pääsihteerin puheita ja artikkeleita oli suunnattu taas erilaisille erityisyleisöille. Naton pääsihteeri[14] piti puheita ja tiedotustilaisuuksia Brysselin päämajassa, Pohjois-Atlantin neuvoston kokousten yhteydessä, erilaisissa turvallisuuteen liittyvissä konferensseissa, yliopistoissa ja instituuteissa Naton jäsenmaissa, kumppanuusmaissa ja muutaman kerran Belgradissa Serbiassa ja Pristinassa Kosovossa. Puheiden ja artikkeleiden sisältö ja painotus vaihteli riippuen yleisöstä (pidettiinkö puhetta Washingtonissa vai Ukrainassa), mutta Kosovoon liittyvät perusväittämät, mitä tapahtui, miksi, ja mitkä olivat seuraukset pysyivät samoina. Arvoihin vedottiin yhtä lailla yleisöstä riippumatta ja varsinkin pääsihteereiden pitämissä puheissa (joista suurin osa pidettiin ns. ystävällismielisissä

---

[12] Speech by NATO Secretary General 28.1.2000.
[13] Speech by Secretary General 10.2.2000. Puheessä ei määritelty osallistuvia maita, mutta tällä hetkellä KFOR (Kosovo Force) -joukkoihin osallistuvat maat ovat Argentiina, Itävalta, Azerbaidzan, Bulgaria, Eesti, Suomi, Georgia, Irlanti, Jordania, Liettua, Marokko, Venäjä, Slovakia, Slovenia, Ruotsi, Sveitsi, Ukraina ja Yhdistyneet Arabiemiirikunnat.
[14] Javier Solana 14.10.1999 asti ja siitä eteenpäin Lordi Robertson.

maissa) kyse oli ehkä enemmänkin uskonvahvistuksesta kuin mielipiteen muuttamisesta. Sisällöltään pääsihteerin puheet ja artikkelit eivät juuri poikenneet tiedotteista ja Pohjois-Atlantin neuvoston lausunnoista. Ainoa ero oli siinä, että pääsihteeri ilmaisi asian usein vahvemmin sanakäänteen ja suorasukaisemmin kuin neuvosto.

Verrattaessa sitä, miten länsijohtajat käyttivät kieltä Persianlahden ja Bosnian sodissa Naton Kosovoa koskevaan retoriikkaan, voi todeta, että järjestökieli ei ole niin värikästä kuin valtiojohtajien kieli (ks. Kuusisto 1998). Tähän vaikuttaa varmasti se, että Naton kannanotot ovat syntyneet kompromissien tuloksena. Koska kyse oli myös sotapropagandasta, tiedotteissa ja puheissa puhuteltiin myös vastapuolta, Jugoslavian johtoa ja kansaa. Jos arvoihin vetoaminen oli uskonvahvistusta suhteessa muuhun läntiseen yleisöön, niin Jugoslavian johtoon nähden korostettiin sitä, että koska Jugoslavia ja Kosovo sen osana sijaitsevat Euroopassa, eurooppalaisia arvoja tulee noudattaa myös siellä.

Kosovon konfliktiin puuttumista perusteltiin suhteellisen neutraaleilla argumenteilla, esim. alueelliseen turvallisuuteen vetoamalla, joiden voisi ajatella pyrkivän vakuuttamaan Perelmanilaisen universaaliyleisön, kuin myös arvoargumentaatiolla, joka ei välttämättä vakuuttanut tai suostutellut muita kuin länsimaista yleisöä. Jos Perelmanin universaaliyleisön ymmärtää Summan tavoin kulttuurisidonnaisena standardina, voisi Naton retoriikan ajatella tähdänneen ainakin osaksi länsimaiseen "universaaliyleisöön" sen vedotessa yleisiin länsimaisiin arvoihin demokratiaan, oikeusperiaatteeseen, vapauteen ja ihmisoikeuksiin. Perelmanin mukaan universaaliyleisön kohdalla yhteisymmärrys arvoista voidaan saavuttaa vain hyvin yleisellä tasolla, sisältöä määrittelemättä, niin kuin Naton argumentoinnissa tehtiinkin.

Perelman korostaa retoriikan pyrkimystä yhteisymmärrykseen, Burken mukaan taas kamppailu ja vihollisuus ovat olennainen osa retoriikkaa. Burken ajatus retoriikasta kamppailuna sopii hyvin siihen, että pääsihteerin puheissa vastattiin joko julkisuudessa jo esitettyyn tai mahdollisesti myöhemmin esitettävään kritiikkiin, liittyen kansainvälisoikeudellisiin kysymyksiin (erityisesti Jugoslavian suvereenisuuteen) ja sodan oikeuttamiseen. Vaikka Naton pitkälti arvoihin pohjautuva argumentaatio olikin sellaista, että sillä vakuutettiin lähinnä länsimaista yleisöä, siinä otettiin huomioon

myös mahdolliset vastaväitteet ts. ei luotettu siihen, että yleisö hyväksyy Naton argumentoinnin sellaisenaan. Burken ajattelua seuraten voisi ajatella, että retoriikka olisi ollut tarpeetonta, jos puhuja (Nato) olisi voinut olla varma siitä, että yleisö hyväksyy sen toimet. Koska varmuutta ei kuitenkaan ollut, mahdolliset esiin tulevat vasta-argumentit oli kumottava hyvissä ajoin.

Perelmanin mukaan puhuja tavoittelee argumentaatiollaan yleisönsä älyllisen hyväksymisen lisäksi myös toimintaa tai toiminta-alttiutta, Burke taas korostaa suostuttelun merkitystä kuulijan asenteeseen vaikuttavana. Burken mukaan puhujan suostuttelun tavoitteena on vaikuttaa yleisön asenteisiin siten, että se identifioituu puhujan intressien kanssa. Tavallisen länsimaisen yleisön kohdalla Naton vaikuttaminen oli eniten asenteisiin vaikuttamista, joskin ehkä myös "negatiivisen" toiminta-alttiuden luomista, esim. pyrkimystä vaikuttamaan yleisöön niin, ettei se tee mitään minkä voisi tulkita Naton toimien vastaiseksi (esim. osallistu sodan vastaiseen mielenosoitukseen). Paljon toistetulla lausumalla "Nato on yhtenäinen ja tulee voittamaan" pyrittiin omien vakuuttamisen lisäksi ehkä myös vaikuttamaan vihollisen toiminta-alttiuteen viittaamalla Naton voimakkuuteen ja voittoisuuteen. Median edustajien ja valtioiden päättäjien kohdalla asenteisiin vaikuttamisen lisäksi kyse oli varmasti myös todellisesta, konkreettisesta toiminta-alttiuden luomisesta, Naton toimille suosiollisen tiedonvälityksen ja sen toimia tukevien päätösten muodossa.

IPI:n (International Press Institute) Peter Goffin mukaan Kosovon sotaa käytiin tavoitteiden lisäksi myös julkisesta mielipiteestä. Goffin mukaan kumpikin sodan osapuoli hautasi itselleen epämiellyttäviä asioita ja käytti kyseenalaisia keinoja pyrkiessään voittamaan yleisön sympatiat. Sotaa alleviivasi syytökset sekä mediasta päin että mediaa vastaan. Tiedotusvälineiden väitteet sensuurista, propagandan levittämisestä, tiedon vääristämisestä ja salaamisesta kohtasivat Naton ja Jugoslavian hallituksen syytökset mediapetoksesta ja sensaatiohakuisesta raportoinnista. Jugoslavian hallituksen ja albaaniosapuolen tietoon osattiin alun perinkin suhtautua varauksellisesti, mutta myös Nato käytti aggressiivista tiedotuspolitiikkaa, kun epämääräisiä huhuja ja paikkaansa pitämättömiä tai spekulatiivisia tarinoita kerrottiin faktoina. Ne toimittajat, jotka seurasivat Naton tiedotustilaisuuksia kokivat Goffin mukaan turhautuneisuutta ja ärtymystä siitä, että tilaisuudet olivat järjestetty suurimmaksi osaksi foorumiksi Naton propagandan levittämiselle, jonka tarkoituksena

oli Liittouman vahvistaminen. (Goff 1999: 13-14.) Pääsihteerin puheissa vastattiin tiedotusvälineiden Naton toimiin kohdistuvaan kritiikkiin painottamalla Naton avoimuutta ja sitä että tehdyt virheet on myönnetty ja seurauksia (pommituksien siviiliuhreja) pahoiteltu.[15] Tiedotteissa tai pääsihteerin taholta ei puhuttu tiedotussodasta, ainoastaan kenraali Naumann sanoi 4.5.1999 pitämässään tiedotustilaisuudessa, että sotilaallinen voitto ei riitä, informaation aikakaudella on voitettava myös tiedotuskampanja.[16]

Naton julkilausumissa konfliktin osapuoliksi nimettiin Milosevic/Jugoslavian hallitus ja sen alaiset armeija, poliisi - ja puolisotilaalliset joukot ja toisaalla Kosovon albaanien johtajat ja aseelliset ryhmittymät. Muita toimijoita joita puhuteltiin tai joihin viitattiin olivat muut Kosovon tilanteen selvittämiseen pyrkivät kansainväliset järjestöt (YK, Etyj, EU, humanitaariset järjestöt), Kontaktiryhmä, Naton kumppanuusmaat, Jugoslavian naapurivaltiot, Jugoslavian kansalaiset, Kosovon pakolaiset sekä KFOR ja UNMIK[17] sodan loputtua. Tavalliset kosovolaiset olivat lausunnoissa pakolaisen osassa, he olivat "...homeless victims of Milosevic aggression" tai "...the victims of Belgrade's policy".[18] Pakolaisista puhuttaessa tarkoitettiin yleensä albaaneja (joista Etyj:n mukaan noin 860 000 pakeni Kosovosta ennen ilmasodan loppumista), serbi- ja muihin etnisiin ryhmiin kuuluviin pakolaisiin viitattiin lähinnä vasta sodan loputtua. Serbien lisäksi muita etnisiä ryhmiä ei mainittu nimeltä, vaikka esim. arvioiden mukaan 120 000 romanista 80-90 000 pakeni Kosovosta Naton ilmasodan ja albaanien kostoiskujen johdosta.[19] Albaanipakolaisten tilanne oli yksi tärkeimmistä seikoista, joihin Nato vetosi intervention oikeuttamiseksi.

Vuoden 1998 lausunnot olivat vielä melko tasapuolisia osapuolia kohtaan, kumpaakin niistä kehotettiin neuvottelemaan ja pidättäytymään väkivallasta. Kosovon albaanien aseellisia ryhmiä kutsuttiin albaani-ekstremisteiksi ja niiden hyökkäyksistä puhuttiin vielä "terroristien tekoina". Sodan lähestyessä terroristi ja ekstrimisti-nimitykset jäivät pois ja alettiin puhumaan albaanien aseistetuista ryhmistä ja UCK:sta. Kohteena

---

[15] Secretary General's Speech 7.5.1999.
[16] Transcript of Press Conference given by General Klaus Naumann 4.5.1999.
[17] United Nations Mission in Kosovo.
[18] Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999; Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.
[19] Kosovossa arveltiin helmikuussa 2000 olevan jäljellä noin 20 000 romania (Tanner 2000: 109-110).

Kosovon albaanien johtajia ja aseellisia ryhmittymiä puhuteltiin vähemmän kuin serbiosapuolta. Naton vaatimukset ja uhkaukset kohdistettiin serbiosapuolelle lukuun ottamatta kummallekin osapuolelle kohdistettuja kehotuksia neuvotteluista ja YK:n turvallisuusneuvoston päätösten noudattamisesta.[20] Kun sota alkoi 24.3.1999, konfliktin albaaniosapuoli unohdettiin julkilausumissa lähes kokonaan, osapuolina olivat Milosevicin joukot ja Nato, objektina ja uhrina Kosovon albaanipakolaiset. Vetoaminen serbi- ja albaaniosapuoliin rauhan ja järjestyksen saamiseksi alkoi uudelleen sodan loputtua. Serbijoukkojen poistuttua Kosovon alueelta vetoamisen kohteiksi nousivat Kosovon siviilit, sekä albaanit että serbit. Varsinkin albaaneihin ja heidän johtajiinsa vedottiin, jotta serbeihin kohdistuvat kostotoimet ja niistä aiheutuva kierre saataisiin loppumaan. Vaikka sodan aloittamiseen asti ja uudelleen sen jälkeen korostettiin Jugoslavian suvereenisuutta, Naton oli pakko aloittaessaan sodan valittava puoli, siitä huolimatta että se ei halunnut nähtävän itseään albaanien ilmavoimina. Tässä Nato toimikin Machiavellilaisittain ajateltuna viisaasti: "Ruhtinaalle on kunniaksi myös se, että hän on todellinen ystävä ja todellinen vihollinen, mies joka asettuu päättäväisesti jonkun puolelle ja jotakuta toista vastaan. Tällaisesta menettelystä on aina enemmän hyötyä kuin puolueettomana pysymisestä"(Machiavelli 1984: 83). Bosnian sodasta oli opittu se, että puolueettomana ja epävarmana pysytteleminen ei ole ainakaan parempi vaihtoehto tai auta konfliktin ratkaisemista sen enempää kuin selkeästi puolen valitseminen.

3.3 Julkilausumien lähtökohdat

Perelmanin argumentaation suotavuutta koskevia lähtökohtia aineistossa oli paljon. Arvoihin liittyvä julkilausumaton lähtökohta oli, että (länsimaisella) yleisöllä on tietyt, yhteiset arvot, joihin voidaan vedota. Nämä (julkilausutut) arvot tai periaatteet olivat demokratia, vapaus, oikeusperiaate ja ihmisoikeudet. Toinen lähtökohta oli, että yleisö hyväksyy arvojen puolustus-, ihmisoikeus- ja humanitaariset argumentit sodan perusteeksi. Jugoslavian suvereenisuuteen liittyen olettamus oli, että hankaliin suvereenisuus-kysymyksiin voidaan vastata tai ne voidaan sivuuttaa vetoamalla arvoihin. Olettamus oli, että arvo- ja ihmisoikeusargumentteihin vetoamisen

[20] Tästä harvinaisena poikkeuksena Statement by the North Atlantic Council on Kosovo 30.1.1999.

suostutteluvoima on niin suuri, että ne ainakin tässä Kosovon "poikkeustapauksessa" ajavat sen seikan yli, että yhtä kansainvälisen oikeuden perussääntöä rikottiin. Hierarkkisesti em. arvot tai periaatteet asetettiin Naton retoriikassa ylemmäksi kuin valtion suvereenisuuden periaate. Tämä merkitsi sitä, että niitä oli oikeus ja velvollisuus puolustaa suvereenisuuden periaatteenkin kustannuksella.

Vapaus, demokratia, oikeusperiaate ja ihmisoikeudet edustivat abstrakteja arvoja, joihin oli helppo vedota, niitä voi kutsua länsimaiden "universaaleiksi" arvoiksi. Kaikki hyväksyvät ne periaatteessa, kiistaa syntyy vasta sitten, jos ja kun niiden sisältöä ruvetaan määrittelemään. Eurooppa edusti aineistossa taas konkreettisempaa arvoa.[21] Kannanotoissa Eurooppa ja Naton ajamat abstraktit arvot liitettiin myös toisiinsa.

> "...if Europe is to enter the 21st century as a community of states practicing democracy, pluralism, and human rights, we simply cannot tolerate this carnage at its centre."[22]
> "To stand idly by while a brutal campaign of forced deportation, torture and murder is going on in the heart of Europe would have meant declaring moral bankruptcy."[23]
> "We must stop an authoritarian regime from repressing its people in Europe at the end of the 20th century".[24]

Aineistossa Euroopan erityisyys ja ainutlaatuisuus tuli selkeästi esiin; sanomaton viesti oli, että vaikka kansanmurhia ja etnisiä puhdistuksia tapahtuu muuallakin, niin Eurooppa on sentään eri asia. Kosovo on keskeinen osa Eurooppaa ja näin ollen asiaan oli puututtava, muuten "meitä" olisi uhannut moraalinen vararikko.

Päättelysäännöistä määrän lokuksesta kyse oli silloin, kun lausunnoissa ja puheissa kerrattiin kaikkia niitä järjestöjä ja toimijoita, jotka toimivat Kosovon kriisin selvittämisen hyväksi ja kun kerrattiin kaikkia omia ja muiden aloitteita, joita tehtiin, jotta diplomaattinen ratkaisu kriisiin olisi löytynyt.[25] Korostettiin, että Nato ei ollut yksin hankkeessaan, vaan siihen kytkeytyi koko kansainvälinen yhteisö ja sen moninaiset toimijat.[26] Määrän lokuksesta oli myös kyse, kun julistettiin, että Nato on viimeiset 50 vuotta puolustanut demokratian, ihmisoikeuksien, vapauden ja oikeuden

---

[21] Eurooppa voidaan ymmärtää monella tavalla; jos se ajatellaan maantieteellisesti rajattuna alueena, sitä voidaan pitää konkreettisena arvona.
[22] NATO as a Community of Values. Manfred Wörner Memorial Lecture by the Secretary General of NATO 2.6.1999.
[23] Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.
[24] Press Statement by Dr. Javier Solana 23.3.1999.
[25] "NATO at the beginning of the 21st Century Speech by Lord Robertson 13.4.2000.
[26] Statement On Kosovo 28.5.1998; Statement of the North Atlantic Council 4.4.1999.

periaatteita ja että se tulee jatkossakin tekemään niin.[27] Ilmasodan aikana ja sen jälkeen määrän lokusta ilmaisi myös Naton tiheästi toistama väite operaationsa tehokkuudesta.[28] Määrän lokus oli kyseessä myös silloin, kun sodan loputtua Naton Kosovon toimien kritiikkiin pyrittiin pääsihteerin puheissa vastaamaan siten, että lueteltiin kaikkia Naton ja Kfor-joukkojen aikaansaamia saavutuksia. Kerrottiin, kuinka monta pakolaista oli palannut kotiinsa, kuinka monta lasta oli aloittanut koulunkäynnin, kuinka monta asetta UCK oli palauttanut Kfor-joukoille, kuinka monta miinaa oli raivattu, kuinka monta kattotiiltä oli jaettu talojen rakennusta varten jne.[29]

Järjestyksen lokus puolestaan ilmeni Naton argumentaatiossa siten, että periaatteet tai arvot sijoitettiin ylemmäs kuin mitä niiden puolustamisesta aiheutuvat seuraukset.

> "Unfortunately...among over ten thousand bombing missions, in a few cases mistakes were made, or weapons malfunctioned, leading to civilian deaths or injuries. We deeply regret such incidents. But such incidents must be weighed against the atrocities that NATO's action stopped...the most brutal ethnic violence seen in Europe since World War II."[30]

Eurooppalaisia arvoja etnisellä puhdistuksella uhkaavaa rikollista Jugoslavian johtajaa vastaan oli taisteltava, siitä huolimatta että taistelusta syntyi siviiliuhreja. Naton mukaan se toimi kuitenkin humanitaarisen oikeuden mukaisesti ja pyrki huolellisesti välttämään siviiliuhreja. Tarkoitus (vastapuolen humanitaarisen oikeuden rikkomisen estäminen) pyhitti (Naton käyttämät) keinot ja niiden seuraukset, vaikka uhreja tuli, motiivit olivat kuitenkin oikeat.

Myös ihmisarvon lokusta käytettiin runsaasti sodan oikeuttamisessa. Ihmisarvon lokus antoi Naton vaatimuksille (siviileihin kohdistuvan väkivallan ja humanitaarisen katastrofin lopettaminen, pakolaisten turvallinen paluu Kosovoon, Milosevicin pakottaminen allekirjoittamaan Rambouilletin sopimus ja alueellisen turvallisuuden takaaminen) vahvan pohjan. Naton lausunnoissa ja pääsihteerin puheissa kuvailtiin paljon siviilien ja pakolaisten hädänalaista asemaa. Vaikka Kosovo alueena, sen

---

[27] Press Conference Given by the NATO Seceretary General, Mr Javier Solana, and the British Prime Minister, Mr Tony Blair 20.4.1999.
[28] Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999; Statement by the Secretary General 12.4.1999; NATO: United to Succeed Article by the Secretary-General of NATO 12.5.1999.
[29] Speech by Secretary General 10.2.2000; NATO & Kosovo: Kosovo one year on – Progress in Kosovo since the conflict 31.3.2000.
[30] Statement by Lord Robertson 7.6.2000.

ihmiset ja kulttuuri olisikin ollut yleisölle outo, niin kaikkien oletettiin tuntevan myötätuntoa niitä kohtaan, jotka aseilla ajettiin kotoaan pois.

> "The unrestrained assault by Yugoslav military, police and paramilitary forces, under the direction of President Milosevic, on Kosovar civilians has created a massive humanitarian catastrophe...Hundreds of thousands of people have been expelled ruthlessly from Kosovo by the FRY authorities.(...)These extreme and criminally irresponsible policies, which cannot be defended on any grounds, have made necessary and justify the military action by NATO."[31]
> "...the Alliance resorted to force only as the last available means to stop the intensifying ethnic cleansing campaign by President Milosevic and his henchmen.(...)we did what we had to do to uphold human dignity in the face of barbarism."[32]
> "...the dignity of man is inviolable...including those in Kosovo – people who were deprived of their dignity, their homes, their country, even their identity. To restore their dignity, to enable them to return to their homes and live in peace – this is the primary goal of our actions".[33]

Kosovon tilanteeseen puuttumista perusteltiin määrällisesti eniten juuri humanitaarisilla syillä. Kuvailtiin serbijoukkojen Kosovon albaanisiviileille ja -pakolaisille aiheuttamia kärsimyksiä, etnistä puhdistusta, pakkosiirtoja, teloituksia ja raiskauksia, ja todettiin, että näiden kauheuksien edessä Natolla on velvollisuus toimia Kosovon albaanien ihmisarvon pelastamiseksi.

Arvoihin liittyviä olettamuksia esitettiin sodan loputtua. Naton mukaan sotaa ei olisi koskaan tarvittu, jos Belgradin hallitus olisi kymmenen vuotta aikaisemmin valinnut poliittiset ja taloudelliset muutokset ja (Naton ajamat) eurooppalaiset arvot. Jugoslavia ei olisi päätynyt siksi, mikä se sillä hetkellä oli: vain osa entisestä koostaan, paariavaltio, köyhä ja sodassa itsensä kanssa.[34] Natoon kohdistuneeseen kritiikkiin vastattiin kertomalla, mitä kaikkea olisi todennäköisesti tapahtunut, jos Nato ei olisi puuttunut Kosovon kriisiin. Jos tilanteeseen ei olisi puututtu, Naton ja länsimaisen demokratian uskottavuus ja sen ajamat arvot olisivat saaneet pysyvän kolauksen, Milosevic olisi vienyt etnisen puhdistuksen loppuun, (Balkanin) alueen poliittinen ja taloudellinen tila sekä turvallisuus olisi järkkynyt ja pakolaiset olisivat jääneet leireihin ilman toivoa kotiin paluusta. Epävakauden vaikutukset olisivat ylettyneet koko

---

[31] The situation in and around Kosovo 12.4.1999.
[32] Secretary General's Speech 7.5.1999.
[33] NATO as a Community of Values. Manfred Wörner Memorial Lecture by the Secretary General of NATO 2.6.1999.
[34] Speech by NATO Secretary General 28.1.2000.

maanosaan pakolaisten hakeutuessa Jugoslavian naapurivaltioihin ja lopulta myös Länsi-Euroopan maihin.[35]

3.4 Teemat ja käytetyt tekniikat

Naton julkilausumissa toistuvia teemoja olivat arvoihin vetoaminen perusteltaessa konfliktiin puuttumista; Jugoslavian suvereenisuuden painottaminen, mutta myös sen ehdollistaminen; sen korostaminen, että Nato tukee ja toteuttaa toiminnallaan kansainvälisen yhteisön vaatimuksia; selkeät vastakkainasettelut konfliktin osapuolten Naton ja Jugoslavian hallituksen välillä sekä hallituksen ja Serbian kansan välillä sekä konfliktin syyn henkilöiminen presidentti Miloseviciin.

Argumentaation tekniikoista aineistossa käytettiin vertailuja, peräkkäisyyssiteitä, rinnakkaisuussiteitä, mallin ja esimerkkien antamista, analogioita ja dissosiaatiota. Troopeista käytettiin synekdokeeta, metaforaa ja metonymiaa.

Todellisuuden rakenteeseen nojautuvia, sekä syy ja seuraussuhteeseen liittyviä että henkilön tekoihinsa yhdistäviä, argumentteja aineistosta löytyi paljon. Nato perusteli ilmasotaa monella eri syyllä: alueellisen turvallisuuden ja tasapainon vaarantumisella, ihmisoikeuksilla ja humanitaarisella tilanteella (pakolaisilla sekä siviileihin kohdistuvalla väkivallalla, sorrolla ja etnisellä puhdistuksella), Milosevicin myöntymättömyydellä Rambouilletin neuvotteluissa ja kieltäytymisellä noudattamasta YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmia ja kansainvälisen yhteisön vaatimuksia.[36] Lopulta syyksi ilmoitettiin myös Liittouman arvojen puolustus.[37] Nämä olivat sekä ilmasodan syitä, että kääntäen Naton tavoitteita: siviiliväestöön kohdistuvan sorron ja väkivallan lopettaminen, epävakaisuuden leviämisen estäminen, humanitaarisen katastrofin lopettaminen ja kansainvälisen yhteisön Milosevicille asettamien

---

[35] Remarks by Lord Robertson 21.3.2000; Kosovo: The Real Story The Rt. Hon. Lord Robertson of Port Ellen 6.4.2000.

[36] Press Statement by Dr. Javier Solana 24.3.1999; The situation in and around Kosovo Statement 12.4.1999.

[37] Why Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999; Speech by Dr. Javier Solana 21.6.1999; NATO & Kosovo: Kosovo one year on – A just and necessary action 21.3.2000.

vaatimuksien tukeminen.[38] Alueellisen tasapainon vaarantumista korostettiin varsinkin ennen ilmasodan alkua, kun taas ilmasodan aikana ja sen jälkeen kosovarien kärsimykset ja arvojen puolustus argumentit nousivat etualalle. Milosevicin päämäärän taas kerrottiin olevan etnisesti puhdistaa Kosovo albaaneista,[39] mahdollisia muita Milosevicin motiiveja vastustaa "kansainvälisen yhteisön" vaatimuksia ei pohdittu.

Milosevic oli vastuuton ja paha poliittinen johtaja, koska hän oli tehnyt vastuuttomia ja pahoja tekoja; oli johtanut maansa sotaan, eristykseen ja köyhyyteen ja oli vastuussa kaikkiaan neljästä sodasta, tuhansista kuolleista ja miljoonista pakolaisista. Milosevic oli häikäilemätön, periaatteeton ja kyyninen vastustaja, joka ilman tunnontuskia pyrki suorittamaan etnistä puhdistusta Kosovossa.[40] Toisaalta Nato oli taas hyvä, koska se oli vastuullinen, pysyi uskollisena arvoilleen ja teki hyviä tekoja eli pelasti Milosevicin aggression viattomat uhrit.[41] Naton mukaan se itse toimi Kosovossa kansainvälisen oikeuden ylläpitäjänä ja suoritti ilmaoperaation kansainvälisen oikeuden mukaisesti, kun taas Milosevic rikkoi käytännöllisesti katsoen jokaista kansainvälisen oikeuden määräystä. Jugoslavian armeijan, poliisin ja puolisotilaallisten joukkojen julmuudet Kosovon siviilejä kohtaan rikkoivat kansainvälistä oikeutta ja Nato ilmoitti tukevansa entisen Jugoslavian sotarikostuomioistuinta niiden henkilöiden tutkimisessa, jotka olivat vastuussa sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan.[42]

Kvasiloogisista argumentaatiota, erityisesti vertailuita, käytettiin erityisesti pääsihteerin puheissa. Kosovon konfliktissa tapahtuneita julmuuksia verrattiin 30-vuotisen sodan tapahtumiin ja keski-aikaiseen barbaarisuuteen.[43] Eniten Kosovon kriisiä verrattiin varsinkin sodan loputtua II maailmansodan kauheuksiin.

> "We saw some of the most terrible acts of barbarity since 1945. We saw deportation trains rolling, we saw people being killed, families torn apart, hundreds of thousands of refugees fighting against cold and starvation. We saw things we thought had been banished from this continent more than 50 years ago – things we believed we would

---

[38] Press Statement by Dr. Javier Solana 23.3.1999.
[39] Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999.
[40] NATO as a Community of Values Manfred Wörner Memorial Lecture by the Secretary General of NATO 2.6.1999; Speech by the Secretary General 8.7.1999; Remarks by Lord Robertson 21.3.2000.
[41] Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999; Remarks by Lord Robertson 21.3.2000.
[42] The situation in and around Kosovo Statement 12.4.1999; Statement on Kosovo Issued by the Heads of State and Government 23.4.1999; Remarks by Lord Robertson 21.3.2000.
[43] "Securing Peace in Europe" Speech by Dr. Javier Solana 12.11.1998; Kosovo: The Real Story The Rt. Hon. Lord Robertson of Port Ellen 6.4.2000.

> never have to see in our lifetime. Europe, it seemed, had relapsed into its darkest days."[44]
> "...Kosovo was sinking into a nightmare, reliving horrors we thought Europe had put behind it a half a century before. Serbian forces were carrying out a deliberate policy of murder, rape and terror. More than a million refugees were on the move. The ruling regime was burning houses, shelling towns, denying the majority population basic rights of education, health and democracy."[45]

Serbijoukkojen toimintaa ei verrattu suoraan natsi-Saksan tekoihin, mutta yhteys ei jäänyt kenellekään epäselväksi, kun puhuttiin II maailmansodan barbaarisista tapahtumista ja Euroopan vajoamisesta takaisin 50 vuoden takaiseen synkkään menneisyyteensä.[46]

Kun ilmasodan alkaessa alkoi keskustelu pommitusten aiheuttamista siviilikuolemista, Nato tähdensi, että sen toimien seuraukset oli erotettava serbijoukkojen toimista, niiden vertaamista keskenään ei pidetty edes mahdollisena. Siviiliuhreja pahoiteltiin, mutta niitä ei pidetty kuitenkaan merkittävinä verrattuna hyökkäysten määrään tai serbijoukkojen uhreihin. Samoin UCK:n väkivallanteot olivat mitättömiä verrattuna Jugoslavian joukkojen harjoittamaan väkivaltaan.

> "While I do not wish to downplay the regrettable loss of civilian lives our campaign may have caused...I would also highlight that the number of such undesired incidents is astoundingly low given the numbers of sorties flown."[47]
> "...these unintended incidents in no way compare to the systematic, unspeakable violence inflicted on civilians by Milosevic's troops and paramilitary."[48]
> "There must be – and there is – a moral difference between violence applied willfully to kill, maim and oppress and the reluctant and discriminate use of force designed to stop a murderer in his tracks."[49]

Naton ilmapommitusten motiivit olivat oikeat, koska sen tarkoituksena oli varsinaisen murhaajan pysäyttäminen ja näin ollen niin valitettavia kuin siviilikuolemat olivatkin, ne olivat oikeutettuja.

---

[44] Speech by the Secretary General 10.2.2000.
[45] Finishing the job in Kosovo by Lord Robertson 4.4.2000. Ks. myös Press Conference Given by the NATO Secretary General, Mr Javier Solana, and the British Prime Minister, Mr Tony Blair 20.4.1999; "The Expanding Europe and its Relevance for both the British and the Germans" Lord Robertson's Sir Frank Roberts Memorial Lecture 2.2.2000
[46] Historioitsija William W. Hagenin mukaan analogia serbien Kosovossa suorittaman etnisen puhdistuksen ja natsien II maailmansodassa suorittaman kansanmurhan välillä on sikälikin harhaanjohtava, että natsien suorittama juutalaisten joukkoteurastus perustui rasistisiin rotuhygienian teorioihin ja ohjelmaan, jonka tarkoituksena oli juutalaisten biologinen tuhoaminen. Balkanin etnisissä puhdistuksissa taas (vaikka ne ovatkin sisältäneet väkivaltaa ja murhia) kyse ei ole ollut niinkään tietyn etnisen ryhmän lopullisesta tuhoamisesta vaan sen siirtämisestä tai ajamisesta toiseen paikkaan. (Hagen 1999: 63.)
[47] Transcript of Press Conference given by General Klaus Naumann 4.5.1999.
[48] Statement by the Secretary General of NATO 7.2.2000.
[49] Secretary General's Speech 7.5.1999.

Sodan aikana Kosovoa ei verrattu Bosniaan, muuta kuin varovaisesti muutaman kerran, mutta sodan loputtua konfliktit rinnastettiin jo toisiinsa, kun puhuttiin Bosnian ja Kosovon konflikteista saaduista opetuksista. Vähän ennen sodan alkamista ja sen aikana pitämissään puheissa pääsihteeri sanoi Kosovon olevan erilainen kuin mitä Bosnian kriisi, joskin jotkut Bosnian kriisistä opitut läksyt pätevät myös Kosovossa. Yksi opetuksista oli, että jos Bosniassa olisi toimittu aikaisemmin, lopputulos ei välttämättä olisi tullut inhimillisesti niin kalliiksi.[50] Tätä Bosnian opetusta toistettiin myös sodan jälkeen, jolloin Bosniaa ja Kosovoa jo rinnastettiin toisiinsa. Sodan loputtua Bosniaa käytettiin II maailmansodan lisäksi esimerkkinä, johon vedottiin, kun haluttiin oikeuttaa sotilaallinen väliintulo.

> "In Bosnia, we waited almost three years before using force to enforce peace, and those three years saw 3 million refugees, two hundred thousand dead, mass murders, rapes and torture, with concentration camps and deportation trains. After that and just as our parent's generation said in 1945, we said: never again."[51]

Bosnian ja Kosovon tilannetta verrattiin toisiinsa, kun haluttiin vakuuttaa, että Kosovossa valittu toiminnan linja oli pakolaisten kannalta parempi[52] ja että inhimillisen kärsimyksen lisäksi toimimattomuus olisi vahingoittanut arvoja, ts. politiikan, instituutioiden ja transatlanttisen suhteen uskottavuutta.[53] Bosnia ja Kosovo olivat kummatkin esimerkkejä siitä, että diplomatiaa täytyy tukea sotilaallisella painostuksella.[54] Kun sodan jälkeen epäiltiin Kosovon rauhan pysyvyyttä siellä olevien ongelmien, esim. edelleen jatkuvan albaanien ja serbien keskinäisen vihanpidon takia, Nato käytti Bosniaa esimerkki siitä, että kriisinhallinta vaatii kärsivällistä pitkän aikavälin sitoutumista, ennen kuin tuloksia voidaan edes odottaa tulevan.[55]

3.4.1 Arvoihin vetoaminen

Vuoden 1998 lausunnoissa Naton mielenkiintoa Kosovon kriisiin perusteltiin alueelliseen turvallisuuteen vetoamalla, arvoihin vetoaminen nousi lausunnoissa ja puheissa tärkeälle paikalle vasta ilmasodan aikana ja sen jälkeen. Ilmasota oikeutettiin

---

[50] "Lessons learned from Bosnia" Speech by Dr. Javier Solana 12.3.1999; Why Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.
[51] NATO in the 21st Century" Speech by the Secretary General 20.7.2000.
[52] NATO & Kosovo: Kosovo one year on – Could it have been done better? 21.3.2000.
[53] Speech by the Secretary General 10.9.1999.
[54] "NATO in the 21st Century" Speech by the Secretary General 20.7.2000.
[55] "Kosovo: One Year on" Address by the Rt. Hon. Lord Robertson 30.6.2000.

sekä ihmisoikeus/humaanisuusargumenteilla että eurooppalaisten arvojen puolustamisella.

Naton argumentaatiossa Kosovon kriisi edusti suurinta kansainvälisen yhteisön kohtaamaa haastetta kylmän sodan loppumisen jälkeen.[56] Pohjois-Atlantin Neuvosto aloitti arvoihin vetoamisen 12.4.1999 annetussa lausunnossa, jossa lausuttiin julki ne arvot, joille Nato perustuu. Kosovon kriisin ja Jugoslavian hallituksen politiikan ilmoitettiin edustavan myös perustavanlaatuista haastetta näille arvoille.

> "The crisis in Kosovo represents a fundamental challenge to the values of democracy, human rights and the rule of law, for which NATO has stood since its foundation. We are united in our determination to overcome this challenge".[57]

Kosovon kriisin haastetta arvoille toistettiin neuvoston lausunnoissa sodan ajan ja sen jo loputtua.[58] Pääsihteerin mukaan arvoja oli puolustettava sellaista vihanlietsomisen politiikkaa vastaan, jonka luultiin Euroopan osalta olleen ohi jo kauan sitten.[59] Kosovon konflikti oli haaste kaikille niille arvoille, joille uutta, yhdistynyttä Eurooppaa rakennetaan. Arvojen haastajana oli Milosevic, joka yritti vetää Eurooppaa takaisin barbaariseen menneisyyteen. Milosevic ja Jugoslavian hallitus olivat uhka kaikelle, jota "me" arvostamme ja pidämme tärkeänä.

Kosovon sota edusti Naton käsityksen mukaan kahden eri tahon taistelua siitä, millainen Eurooppa tulevaisuudessa on. Kysymys ei siis ollut vain Kosovosta, vaan koko Euroopasta ja sen tulevaisuudesta; Kosovon kurittamisen lisäksi Milosevic hyökkäsi Naton Eurooppa-visiota vastaan ja samalla kaikkein tärkeimpiä Naton arvoja ja periaatteita vastaan, jotka ovat olennaisia rauhan ja tasapainoisuuden säilymiselle.[60]

> "For behind the plight of the Kosovars there is even more at stake: the future of the project of Europe. The conflict between Belgrade and the rest of the international community is a conflict between two visions of Europe. One vision -- Milosevic's vision -- is a Europe of ethnically pure states, a Europe of nationalism, authoritarianism and xenophobia. The other vision, upheld by NATO and the European Union and many other countries, is of a Europe of integration, democracy and ethnic pluralism. This is the vision that has turned Europe and North America into the closest, most democratic and prosperous community ever built."[61]

---

[56] Opinion/Editorial by the NATO Secretary General 7.7.1999; Opinion/Editorial by the NATO Secretary General 8.7.1999.
[57] The Situation in and around in Kosovo 12.4.1999.
[58] The Situation In and Around Kosovo Chairman's Statement 18.6.1999.
[59] NATO as a Community of Values. Manfred Wörner Memorial Lecture 2.6.1999.
[60] Speech by Dr. Javier Solana 21.6.1999
[61] NATO as a Community of Values. Manfred Wörner Memorial Lecture by the Secretary General of NATO 2.6.1999.

Jos Kosovon kriisin olisi annettu jatkua, oltaisiin myös tapettu Euroopan projekti. Jos barbaarisuuden edessä oltaisiin seisty passiivisina, olisi annettu ymmärtää, että etnistä puhdistusta on luvallista suorittaa Naton ja EU:n naapurissa, ja että Euroopan projekti koskee vain joidenkin eurooppalaisten hyvinvointia, mutta ei balkanilaisten. [62]

Toisin kuin Milosevic, Nato on vastuuntuntoinen uuden ja paremman Euroopan puolustaja. Nato kuvattiin kaikkien hyvien eurooppalaisten arvojen puolestapuhujana, mallina arvojen puolustamisesta. Milosevicia käytettiin taas kaiken Naton arvostaman antimallina.

> "What we have seen in Kosovo in the last few days is a direct challenge to all the values on which we are building our new undivided Europe. Milosevic and his government are the antithesis of all we value. So we cannot tolerate the behavior of a more barbarous age in a Europe which is striving towards a more united and more enlightened future."[63]

Nato esiintyi luotettavana sanojensa takana seisojana, lausunnoissa korostettiin sitä, että se ei vain puhu arvoista vaan myös toimii niiden puolesta. Sodan loputtua neuvosto totesi, että Kosovon toimet olivat näyttö siitä, että Nato on sitoutunut puolustamaan arvojaan. Nato on todellinen arvojen yhteisö, arvot eivät ole sille "pelkkää retoriikkaa" joten tästä johtuen sillä oli velvollisuus toimia Kosovossa.

> "In the Washington Declaration, Allied Heads of State and Government reaffirmed their commitment to the principles of democracy, human rights and the rule of law on which the Alliance is founded...NATO's actions in Kosovo are an expression of this commitment and vision".[64]
> "...we had to decide whether the notion of common values is only rhetorical flourish or whether it carries real meaning. We made our choice. We decided that values do not only have to be preached, but upheld."[65]
> "...in having decided to become engaged, to make peace and long-term stability in the Balkansa our concern, we have sent a strong signal that in our Atlantic community, values have a meaning".[66]

Pääsihteerin mukaan kaikki ymmärtävät, miten vaikeaa on muuttaa arvot politiikaksi ja että arvojen ylläpitäminen ei saa muuttua ristiretkeksi. Toisaalta kun on kyse ihmisarvon puolustamisesta, toimintaan täytyy ryhtyä.[67] Naton vilpittömyyttä arvojen

---

[62] "The Expanding Europe and its Relevance for both the British and Germans" Lord Robertson's Sir Frank Roberts Memorial Lecture 2.2.2000.
[63] Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999.
[64] The Situation In and Around Kosovo 18.6.1999.
[65] Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.
[66] Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.
[67] NATO as a Community of Values. Manfred Wörner Memorial Lecture by the Secretary General of NATO 2.6.1999.

puolustamisessa todisti myös se, että sillä ei ollut mitään itsekkäitä intressejä, jonka vuoksi se puuttui Kosovon tilanteeseen, sen motiivina oli pelkästään ihmisarvon puolustus.

> "There will be no spoils of war for NATO: no territory, no sphere of influence, no oil, no trade routes. But when the dust settles we will be able to say, we did what we had to do to uphold human dignity in the face of barbarism."[68]

Sodan loputtua pääsihteeri ilmoitti, että Kosovon kriisiin puuttumisessa ei ollut kyse myöskään Naton uskottavuudesta; konfliktiin oli puututtava, koska siinä yhdistyivät sekä Naton strategiset intressit (eteläisen Itä-Euroopan turvallisuus) että arvot.[69] Naton partnerimailta saama tuki oli selkeä merkki siitä, että "meidän" kansakunnat eivät jaa vain samaa maanosaa, vaan myös samat arvot.[70] Vastaamalla Milosevicin haasteeseen ja voittamalla sodan Nato-maat ja sen kumppanit loivat uskonvahvistusta arvoihinsa.

> "The abuse of human rights by the government of the Federal Republic of Yugoslavia...threatened to undermine the values on which the new Europe is being built.(...)By facing up to President Milosevic's challenge, NATO nations confirmed that common values and respect for human rights are central to the Alliance and all the world's democracies."[71]

Kun operaation loputtua perusteltiin, miksi Nato voitti sodan, yhdeksi tiheään toistetuksi syyksi sanottiin vahva usko niihin arvoihin, joihin Nato perustuu. Muita syitä olivat partnerimaiden antama tuki ja Bosniasta saatu opetus, minkä mukaan diplomatiaa täytyy tukea voimalla.[72] Pääsihteeri esitti myös mielenkiintoisen väitteen siitä, että Naton ja EU:n vetovoima ei perustu pelkästään niiden kykyyn luoda turvallisuutta ja vaurautta, vaan myöskin niihin arvoihin, joita ne edustavat.[73] Pääsihteerin mukaan turvallisuuspolitiikan on oltava arvopohjaista, politiikan on heijastettava humanitaarisia huolenaiheita ja suojeltava yksilön oikeuksia.[74]

Oikeutta, moraalia ja voimankäyttöä käsittelevässä puheessaan 16.5.2000 pääsihteeri totesi, että oikeuden, moraalisuuden ja voimankäytön tasapainottaminen on jatkuva prosessi, joka heijastaa ja myös ohjaa kansainvälisen järjestelmän muutoksia.

---

[68] Secretary General's Speech 7.5.1999. Noam Chomskyn mukaan kyse oli Yhdysvaltojen vaikutusvallan ylettämisestä koko Eurooppaan. Vaikka Balkanilla ei ole merkittäviä voimavaroja, Yhdysvaltoja kiinnostaa ennen kaikkea alueen strateginen sijainti suhteessa Itä- ja Länsi-Eurooppaan sekä Lähi-Itään. (Chomsky 2000: 181.)

[69] NATO and South-Eastern Europe Secretary General's Remarks 8.5.2000.

[70] Speech by NATO Secretary General 28.1.2000

[71] NATO & Kosovo: Kosovo one year on – A just and necessary action 21.3.2000.

[72] Speech by the Secretary General 10.9.1999.

[73] Speech by the Secretary General 10.9.1999.

[74] An Alliance fit for the 21st century. Letter from the Secretary General. Winter 1999.

Pääsihteerin mukaan Kosovo osoitti, että arvojen avulla voidaan ohjata suuntaa, ja kaiken lisäksi Natolla myös keinot (aseet) edistää ja puolustaa näitä arvoja.

> "...balancing law, morality and the use of force is...an ongoing, organic process, that reflects and even guides the inevitable changes in the international system. But if we have a sense of direction or of fundamental purpose, this process will serve us well -- preserving the security of states and of individuals. Kosovo demonstrated that we do have a compass to aid direction: our shared values. And...we also have the instruments to promote and defend these values. This is a cause for real hope, at the dawn of a new century."[75]

Arvot antavat siis suuntaa siihen, miten oikeudellisia, moraalisia ja voimankäyttöön liittyviä kysymyksiä painotetaan keskenään. "Meidän" yhteisiä arvoja täytyy edistää ja puolustaa, varsinkin kun siihen on olemassa keinotkin. Vaikka konfliktin varsinaisia osapuolia kehotettiinkin ratkaisemaan ongelmat rauhanomaisesti, Naton julkilausumissa korostettiin toistuvasti sitä, että diplomaattisia keinoja täytyy tukea voimankäytön uhalla.[76] Jos tämän maailman diktaattorit eivät muuten ymmärrä käyttäytyä oikein ja oikeita arvoja noudattaen, niin sitten voimankäytön kautta. Nato korosti myös sitä, että sillä oli moraalinen velvollisuus puuttua Kosovon tilanteeseen.

> "We must stop the violence and bring an end to the humanitarian catastrophe now taking place in Kosovo. We have a moral duty to do so."[77]

Nato pyrki noudattamaan moraalista velvollisuuttaan (mistä se tuli ei sanottu) pysäyttää humanitaarinen katastrofi ja suorittamaan operaatio niin nopeasti ja tehokkaasti kuin mahdollista. Pyrkiessään tehokkuuteen ja väkivallan käytön minimointiin Nato toteutti Machiavellin ajatusta siitä, että väkivallan käyttöä on punnittava tarkoin, ja kun välttämättömiin väkivallantekoihin ryhdytään, ne on suoritettava yhdellä kertaa loppuun. Machiavellilta löytyy myös ajatus siitä, että hallitsijan teot mitataan vain lopputulosten mukaan. (Machiavelli 1984: 41,68.) Tässä valossa on ymmärrettävää, että sodan jo loputtua ja levottomuuksien jatkuessa pääsihteerin lausunnoissa toisteltiin Kfor-joukkojen ja muiden kansainvälisten toimijoiden saavutuksia.

Riikka Kuusiston mukaan suurten läntisten arvojen abstrakti muotoilu on retorisena keinona usein toimiva, koska kaikkihan toivovat parempaa huomista ja vääryyden ja sorron lopettamista. Siitä huolimatta, että vapauden puolesta taistelu ei läntisille

---

[75] "Law, Morality and the Use of Force" Speech by Lord Robertson 16.5.2000.
[76] Speech by the Secretary General 10.9.1999.
[77] Press Statement by Dr. Javier Solana 24.3.1999.

suurvalloille käytännössä välttämättä tarkoita samoja projekteja, vapauteen vetoaminen ei kuitenkaan ole merkityksetöntä. Läntisten sotien oikeuttamistavat ovat ajan mittaan muodostuneet sellaisiksi, kuin millaisina ne Kosovon sodassa näyttäytyivät. Länsivaltiot ja niiden sotilaat haluavat uskoa tekevänsä jotain merkittävää ja ratkaisevaa, uhrauksiin ei suostuta millä perusteella hyvänsä. Kun serbit taistelivat jälleen kerran vainoajiaan vastaan, Nato-sotilaat olivat turvaamassa demokratian, järjestyksen ja vapauden periaatteita. (Kuusisto 1999: 58.)

Miksi Nato päätti laittaa arvot niin keskeiselle sijalle perustellessaan puuttumistaan Kosovon konfliktiin? Ainakin niihin vetoaminen tuki humanitaarisia ja ihmisoikeusargumentteja. Naton argumentaatiossa albaanien kärsimykset johtuivat paitsi Milosevicista, myös siitä, että Jugoslaviassa ei kunnioitettu eurooppalaisia arvoja. Jos niitä olisi kunnioitettu, albaanien ihmisoikeuksia ei olisi loukattu, humanitaarista katastrofia ei olisi tullut, eikä Naton olisi tarvinnut puuttua asiaan.

Arvoihin vetoaminen oli myös tunteisiin vetoamista, suostuttelua ja samalla vastapainoa "rationaalisille" argumenteille kuten alueelliseen turvallisuuteen vetoamiselle. Naton ajamat demokratia, yksilöllinen vapaus, laillisuusperiaate ja ihmisoikeudet ovat länsimaiden "universaaleja" arvoja, ne ovat länsimaille yhteisiä ja kyseenalaistamattomia. Argumentaation oli suostuteltava mahdollisimman laajaa yleisöä ja siksi yleisiin arvoihin vetoaminen oli tehokkaampaa ja yksinkertaisempaa kuin rationaalisiin argumentteihin vetoaminen.

Naton argumentaatio oli suunnattu Jukka Kanervan käsittein "monille" "harvojen" sijasta. Kanervan analysoimassa Machiavellin "Ruhtinaan" maailmassa monet seuraavat politiikkaa silmänkantaman etäisyydeltä, politiikka on monille silmän näyttämö; vain harvoille on mahdollisuus "koskettaa käsin", katsella politiikan teon taustoja ja arvioida luotua julkista tilaa. Ostensiivisessa näyttämön politiikassa moraali voidaan laittaa sulkeisiin, tällainen politiikka ei tarvitse tuekseen jatkuvaa perusteluketjua, joka kuitenkin aina olisi puutteellinen. Ostensiivinen politiikka ei voi eikä kykene esittämään sellaisia moraalisia arvoasetelmia, jotka ovat sisällöllisesti sitovia. Se voi antaa vain viitteitä suuntaan, joka poliittisen näytöksen järjestäjän mielestä on toivottavaa tai välttämätöntä. Katsojan omaksi tehtäväksi jää näytöksestä johtopäätösten tekeminen. (Kanerva 1990: 67-71.)

Tavalliselle yleisölle Kosovon konflikti oli kaukainen näyttämö, jonka osapuolet, eri toimijat ja tapahtumat Nato sille esitteli. Naton argumentaatiossa tiettyihin arvoihin tai periaatteisiin vedottiin, niiden nimissä interventiota tehtiin, mutta sisällöltään termit jäivät tyhjiksi; kuulijan tai lukijan omaan varaan jäi miten hän ne käsitti. Koska Naton yleisö oli laaja ja retoriikan tuli vakuuttaa mahdollisimman moni, arvoperusteluiden tulikin olla mahdollisimman moniin vetoavia ja yleisiä. Ongelmana tässä näyttämön politiikassa oli se, että ilmasodan myötä Natosta tuli yksi konfliktin osapuolista, ei pelkkä välittäjä ja kriisin ratkaisija. Nato ei ollut neutraali eri toimijoiden ja tapahtumien esittelijä, vaan yksi konfliktin pääosapuolista. Käytännössä Naton esittämästä versiosta ilmasodasta tuli myös tiedotusvälineiden ja "neutraalien" uutisten välittämä kuva, vaikka sitä kohtaan esitettiinkin kritiikkiä.

Yksi syy arvojen korostamiseen voi olla myös se, että niistä puhumalla Nato halusi kääntää huomion pois intervention oikeudellisesta puolesta. Lisäksi abstraktit arvot olivat Naton jäsenmaita yhdistävä asia. Vaikka konfliktin selvittämisestä oltiinkin eri maissa eri mieltä, julkilausuttujen arvojen kunnioittaminen, ainakin periaatteessa, oli kaikille jäsenille yhteistä. Yhteisiin arvoihin vetoamisella Nato ehkä halusi korostaa sisäistä yhtenäisyyttään (mikä se sitten todellisuudessa olikaan) ja laajemmin järjestön olemassaolon oikeutusta. Väittämän "me uskomme näihin arvoihin, seisomme niiden takana ja puolustamme niitä" takaa heijastui ajatus, että Natolla on oikeus ja velvollisuus puolustaa arvojaan ainakin omalla alueellaan, johon suuri osa Eurooppaa kuuluu. Se Naton täytyy tehdä paitsi puolustaakseen Euroopan rauhaa ja turvallisuutta, myös oikeuttaakseen oma olemassaolonsa.

3.4.2 Konfliktin henkilöiminen

Naton argumentaatiossa koko Kosovon kriisi ja sen syyt henkilöityivät Jugoslavian presidentti Miloseviciin jo ennen sodan alkua. Aineistossa korostettiin voimakkaasti, että Liittoutuneiden voimien operaatiossa ei ollut kyse hyökkäyksestä Jugoslavian valtiota tai sen kansaa vastaan, vaan kyseessä oli Jugoslavian hallituksen ja nimenomaan presidentti Milosevicin taivuttaminen noudattamaan kansainvälisen yhteisön vaatimuksia. Dissosiaation tekniikkaa läpi aineiston edusti Jugoslavian

kansan erottaminen sen hallituksesta ja Milosevicista sekä Naton ja Milosevicin vastakkainasettelu, jossa Nato toimii kansainvälisen yhteisön tukemana ja Milosevic yksin rikollisjoukkonsa kanssa.

Jugoslavian kansaa puhuteltiin ensimmäisen kerran erillään Jugoslavian johdosta 15.10.1998 lausunnossa[78], mutta varsinaisesti siihen ruvettiin vetoamaan vasta sodan alettua.

> "Nato is not waging war against Yugoslavia. We have no quarrel with the people of Yugoslavia who for too long have been isolated in Europe because of the policies of their government. Our actions are directed against the repressive policy of Yugoslav leadership."[79]
> "Our quarrel is not with...people but with the government which has abused its power and has waged war against its own citizens in Kosovo."[80]

Läpi sodan ja myös sen jälkeen toistettiin, että sotaa ei käydä Jugoslaviaa eikä sen kansaa vastaan, vaan Jugoslavian johdon/hallituksen/Milosevicin sortopolitiikkaa vastaan.[81] Naton aloittama ilmasota ei ollut serbialaisten syy (siitä huolimatta, että Milosevic oli vaaleilla valittu presidentti), koska he olivat hallituksensa ideologian uhreja ja tietämättömiä Kosovon tapahtumista.

> "Over the last decade, the Serbian people have increasingly been the victims of the ideologies and mismanagement of their government – ideologies of exclusion, of nursing historical grievances. They have become prisoners of the past when instead they have so much to contribute to the region and to a united Europe".[82]
> "If Serbian TV would show the same images of suffering refugees and displaced persons that we see night after night on our own television screens, many Serbs would undoubtedly be as outraged as the publics in our NATO countries, and indeed across the whole world, have been. When this conflitct is over, and a political settlement is in place, the people of Yugoslavia will see better than today that they have entrusted their fate to a criminal political leader...".[83]

Serbian kansa oli hallituksensa ja rikollisen johtajansa harhaanjohtama. Nato arveli, että serbialaiset tukisivat Naton toimia, jos vain tietäisivät miten "asiat oikeasti ovat". Serbialaisille oli kuitenkin vielä mahdollisuus, heittämällä rikollisen johtajansa laidan yli näillä oli mahdollisuus päästä osalliseksi eurooppalaisesta hyvinvoinnista ja yhtenäisyydestä.

---

[78] Press Points by Secretary General 15.10.1998.
[79] Press Statement by Dr. Javier Solana 24.3.1999.
[80] Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.
[81] Noam Chomskyn mukaan (USA:n) lehdistössä ei pommitusten laajentuessa siviiliyhteiskuntaan vastaa erotettu Serbian kansaa sen johdosta. Sekä Serbian kansan että sen johtajien demonisointi katsottiin tarpeelliseksi, koska kansa oli itse (vaikka vaalit ehkä olivatkin epätäydelliset) valinnut johtajansa (Chomsky 2000: 124.)
[82] Article by the Secretary General of NATO 27.7.1999.
[83] Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.

> "Our quarrel is...with the government of Milosevic - a government that has ruined the Yugoslav economy and made Yugoslavia a pariah state in the international community. The Serb people deserve an alternative - a vision of a democratic Serbia integrated into the rest of Europe and enjoying the same benefits of cooperation and integration. We will offer them such an alternative."[84]

Mielenkiintoiseksi Serbian kansan ja sen johdon selkeä erottaminen toisistaan tekee se, että Slobodan Milosevic oli ollut jo kaksi kautta Serbian presidenttinä, jonka jälkeen syksyn 1997 presidentinvaaleissa hänet valittiin Jugoslavian liittotasavallan presidentiksi. Vaikka Serbian yhteiskunta ei ollut demokratian mallimaa (ongelmia olivat mm. poliisin mielivalta ja hallitukselle tärkeimpien tiedotusvälineiden ohjailu), niin vaalit olivat tarkkailijoiden mukaan olleet kuitenkin tyydyttävän vapaat ja rehelliset. Serbian kansa oli siis demokraattisissa vaaleissa valinnut Milosevicin presidentikseen. Lisäksi keväällä 1998 Kosovon tilanteen huonontuessa ja ulkomaiden painostaessa Serbiaa neuvotteluratkaisuun, Serbian hallitus järjesti parlamentin tuella 23.4. kansanäänestyksen, jossa kysyttiin kansalaisten mielipidettä Kosovon kriisin ratkaisuun. Äänioikeutta käytti 73 % kansalaisista, joista 93% vastasi kieltävästi kysymykseen ulkomaisen välittäjän hyväksymisestä Kosovon kriisiä selvittämään. Serbian hallitus sai siis kansalaisiltaan tuen jyrkälle asenteelleen Kosovon suhteen. (Visuri 2000: 64; 74.)

Näin ollen voidaan kysyä, miksi Nato painotti niin voimakkaasti sitä, että Kosovon kriisistä oli vastuussa presidentti Milosevic ja Serbian johto, ei sinänsä Jugoslavian valtio eikä sen kansa. Syy Serbian kansan ja sen johdon erottamiseen toisistaan oli mahdollisesti se, että Nato pyrki tällä tavoin osaltaan vähentämään Jugoslavian johdon toimien legitiimisyyttä. Erottamalla Milosevic ja Serbian kansa toisistaan Naton omat toimet saivat enemmän oikeutusta, kun se ei retoriikan tasolla taistellut yhtenäistä kansakuntaa vaan yksittäistä diktaattoria vastaan. Toinen syy erotteluun voi olla se, että Nato-maat halusivat jättää Serbialle takaportin auki. Mikäli se tulevaisuudessa osoittaisi halua demokratisoitumiseen, voitaisiin sanoa, että syyllinen Kosovon kriisiin oli ollut vain Milosevic tai hallitus, ei sinänsä valtio tai kansa. Näin länsimaat voisivat tukea Serbiaa demokratisoitumisessa ilman että niitä voitaisiin syyttää takinkääntämisestä.

---

[84] Statement to the press by the NATO Secretary General 28.4.1999. Ks. myös Transcript of the Press Conference by the Secretary General 28.4.1999.

Naton argumentaatiossa presidentti Milosevic toimi eräänlaisena synekdokeena, jossa Milosevic järjestelmän osana edusti kokonaisuutta eli Jugoslavian valtiota.

> "The Serb people should be able to enjoy fully the benefits of integration into the Euro-Atlantic community. But for that to happen they must embrace democracy and tolerance. And this will not happen while Slobodan Milosevic is in power. He is a man who represents the past. He is the embodiment of what has made the Balkans so unstable for so long. He has no place in the Europe of tomorrow."

Koska Nato ei kuitenkaan ollut virallisesti sodassa Jugoslaviaa vastaan, ainoastaan suorittamassa humanitaarista operaatiota, puheen tasolla taisteltiin yksittäistä rikollista johtajaa ja hänen joukkoja vastaan, ei suinkaan Jugoslavian valtiota vastaan. Lausunnoissa ja puheissa todettiin, että presidentti oli vastuussa turvallisuusjoukkojensa käyttäytymisestä, etnisestä puhdistuksesta, pakolaisista, ilmaiskuista ja yleisesti ottaen koko kriisistä. Puhuttiin Milosevicin suorittamasta etnisestä puhdistuksesta ja aggressiosta siviilejä kohtaan. Naton ilmaiskut oli suunnattu Milosevicia vastaan, ei Jugoslaviaa itseään tai sen kansaa vastaan ja näin ollen presidentti Milosevicin täytyi taipua kansainvälisen yhteisön vaatimuksiin.[85] Naton vaatimuksia ei niinkään kohdistettu Jugoslavian tai Serbian hallitukselle, vaan suoraan Milosevicille; hänen täytyi vetää Kosovosta armeijansa, suostua pakolaisten turvalliseen paluuseen Kosovoon ja muihin kansainvälisen yhteisön vaatimuksiin.[86] Milosevic ei ollut Jugoslavian valtio, vaan hän toimi yksin rikollisjoukkonsa kanssa.

Naton kuvauksen perusteella Milosevicista sai sen kuvan, että hänen intresseihin ei kuulunut pelkästään Jugoslavian etninen puhdistaminen, vaan hän oli uhka koko Balkanin alueelle, mahdollisesti koko Euroopalle. Milosevic oli ainakin mahdollinen suuri tekijä Euroopassa, jonka huonot aikeet oli estettävä, hän edusti kaikkea sitä barbaarista, pahaa ja ala-arvoista, mikä Eurooppaa on menneisyydessä vaivannut, ja mikä täytyi lopullisesti pyyhkiä pois. Vaikka Milosevicin merkitystä paisutettiin, Nato oli toisaalta myös varma omasta voitostaan, eihän yksi maansa paariavaltioksi ajanut johtaja pysty kovin kauaa uhmaamaan "koko" kansainvälistä yhteisöä. Sotapropagandan pysyvä ongelma yleisimminkin on ollut perustella samalla sekä voitonvarmuutta että laajojen uhrausten välttämättömyyttä. Myös Persianlahden

---

[85] Statement by the Secretary General of NATO 17.1.1999; Press Statement by Dr. Javier Solana 24.3.1999; Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999; The situation in and around Kosovo Statement 12.4.1999; Statement to the press by the NATO Secretary General 28.4.1999.

[86] Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999; Statement on Kosovo Issued by the Heads of State and Government 23.4.1999.

sodassa liittokunnan tiedotuksessa vihollinen esitettiin yhtä aikaa sekä voimakkaana että tappioon tuomittuna. (Luostarinen 1994: 211.)

James A. Ahon mukaan sota ja ylipäätään väkivalta toista ihmistä kohtaan edellyttää, että vastapuoli, ihminen tai ihmisryhmä, rakennetaan sosiaalisesti pahuuden ruumiillistumaksi. Sankarillinen maailman pelastuksen halu ei ole ominaista pelkästään eurooppalaiselle kulttuurille, mutta erityisesti "länsimaisessa" kulttuurissa pyhän sodan tehtävänä on pyyhkiä maailmasta pois vieras pimeys tai sairaus, ei alistaa ihmisiä sen väistämättömyyteen, varsinkaan ihmisessä itsessään. Sekä perinteisten että maallistuneiden länsimaisten uskontojen kannattajille maallinen maailma on langennut ja altis sankarilliselle interventiolle. Mikään sosiaalinen liike ei kuitenkaan voi muuttaa maailmaa yhdellä kertaa kokonaan, joten kaikki oikeutettu suuttumus ja lunastava energia kohdistetaan pahan "fetissiin", oli se sitten halveksittava teko, kerettiläinen usko, vieras paikka, vieras kansa tai rikollinen yksilö, joka vaiennetaan, vangitaan, karkotetaan tai tuhotaan. Prototyyppinen soturi-sankari tarvitsee pahan fetissin, koska ilman sitä ei ole mitään mitä vastaan taistella, miltä pelastaa maailma tai minkä kautta saada merkitys omalle elämälle. Jos pahantekijää ei luonnostaan ole, sellainen täytyy keksiä. Pahan fetissit ovat siis sosiaalisesti rakennettuja ja sitten systemaattisesti tuhottu, jotta maailma pelastuisi ja sankariteon suorittajat voisivat tuntea elämänsä merkittäväksi. (Aho 1990: 15-24.)

Pahantekijän luomisessa konkretisointi (objektivointi) tarkoittaa sitä tapaa, jolla mielikuvituksen tuotteet, sanat ja ideat muuttuvat keksijöilleen itsenäisiksi objekteiksi. Konkretisointi viittaa siihen tapaan jolla ihmiset kokevat luodun sosiaalisen maailman väärällä tai paikkaansa pitämättömällä tavalla (väärä tietoisuus). Konkretisointi tapahtuu mm. nimeämisen kautta, joka on yksi olennainen askel siinä neuvottelussa, jota käydään asioiden merkityksestä. Vaikka loukkaavia nimityksiä voidaan käyttää viattomasti, ilman että nimittelijällä olisi mitään alitajuista pahaa tarkoitusta, nimityksiä voidaan käyttää myös tietoisesti edistämään poliittisia ja kansallisia tarkoitusperiä. Loukkaavat sanat harvemmin pelkästään kuvaavat asioita, ne myös retorisesti toteuttavat niitä, ne toteuttavat retoriikan tasolla uhrin ja pahantekijän. Vaikka sanat eivät satuta, niin loukkaava kieli valmistaa yleisöä kognitiivisesti ja emotionaalisesti tarttumaan muihinkin keinoihin kuin pelkkiin sanoihin. (Aho 1990: 18-20.)

Naton julkilausumissa käytettiin erilaisia metaforia puhuttaessa presidentti Milosevicista, Serbian joukoista ja Serbian/Jugoslavian hallinnosta. Milosevic nimettiin häikäilemättömäksi, periaatteettomaksi ja kyyniseksi vastustajaksi ("ruthless, unprincipled cynical opponent"),[87] rikolliseksi poliittiseksi johtajaksi ("criminal political leader")[88] ja murhaajaksi ("murderer").[89] Serbijoukkoja tarkoitettaessa puhuttin Milosevicista ja hänen roistoistaan ("Milosevic and his thugs"),[90] Milosevicista ja hänen kätyreistään ("Milosevic and his henchmen")[91] ja Belgradin rikollisesta sotakoneistosta ("Belgrade's criminal war machine").[92] Jugoslavian hallinto oli autoritaarinen ("authoritarian regime").[93] Kosovossa tapahtuneisiin julmuuksiin viitattaessa puhuttiin Milosevicin irtipäästämästä pahasta ("the evil unleashed by Milosevic").[94]

Metonymiaa, abstraktin ilmaisemista konkreettisen avulla käytettiin puhuttaessa Serbiasta. Sodan jälkeen, kun kerrottiin mitä tapahtui ja miksi, Serbiaa ei välttämättä mainittu nimeltä, vaan puhuttiin kaikista hirmutöistä, joita Kosovossa oli tehty ja joiden takia Nato konfliktiin puuttui. Serbian pahuutta kuvattiin sen teoilla: murhilla, raiskauksilla, materiaaliseen ja henkiseen omaisuuteen kohdistuvalla terrorilla.

> "Serbian forces were carrying out a deliberate policy of murder, rape and terror(...)The ruling regime was burning houses, shelling towns, denying the majority population basic rights of education, health and democracy."[95]
> "If we were to build a new, 21st century Europe in which human rights are respected, we had no alternative but to stand up to tyranny, to ethnic war, to mass killings, to mass rapes, to concentration camps and violent irredentism." [96]

Yksittäisiä Kosovon sodan tapahtumia, Racakin ja Poklekin kylän joukkosurmia, käytettiin myös esimerkkeinä serbiosapuolen julmuudesta ja Naton operaation oikeutuksesta.[97]

---

[87] Remarks by Lord Robertson 21.3.2000.
[88] Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General 16.4.1999.
[89] Secretary General's Speech 7.5.1999.
[90] Pääsihteeri Robertson käyttää tätä nimitystä runsaasti vuoden 2000 puheissa, ks. esim. Kosovo: The Real Story 6.4.2000.
[91] Secretary General's Speech 7.5.1999.
[92] Statement to the Press by the Secretary General 1.4.1999.
[93] Press Statement by Dr. Javier Solana 23.3.1999.
[94] Secretary General's Speech 7.5.1999.
[95] NATO: Why Should Americans Care? The Rt. Hon. Lord Robertson of Port Ellen 4.4.2000.
[96] "NATO and the Challenges of Security in the Euro-Atlantic area" Speech by Lord Robertson 2.11.2000.
[97] NATO & Kosovo: Kosovo one year on – Background to the crisis 21.3.2000.

> "When Milosevic's paramilitaries came to Poklek, 53 local residents, including 10 children, were locked in one house and the Serbs threw in hand grenades. Then they burned the house and those in it. Virtually every building in the village was destroyed. NATO drove out the Serb forces, and KFOR re-established security in the province. Families returned to their scorched and bullet-ridden homes. (...) And with KFOR's help, a new school for Poklek was built. (...) To anyone who doubts the rightness of NATO's actions last year, I say, go to Poklek new school...and tell me NATO did not stop a great tragedy."[98]

Koska Naton tavoitteena on rakentaa ihmisoikeuksia kunnioittavaa Eurooppaa ja puolustaa arvojaan, sillä ei Kosovon konfliktin suhteen ollut muuta vaihtoehtoa kuin nousta vastustamaan tyranniaa, etnistä sotaa, joukkomurhia ja =raiskauksia, keskitysleirejä ja väkivaltaa (eli Serbiaa). Metonymian käyttö oli sikäli tehokasta, että oli paljon vaikuttavampaa luetella vastapuolen tekoja, kuin todeta yksinkertaisesti, että vastustaa tämän politiikkaa tai toimintatapoja. Luettelemalla vastapuolen hirmutöitä yleisöä oli myös helpompi suostutella hyväksymään Naton oma toiminta ja saada se samaistumaan konfliktin uhreihin.

Vilho Harlen mukaan eurooppalainen poliittinen ajattelu ja kulttuurinen perintö - eurooppalainen ajattelutapa - pitää sisällään voimakkaan dualismin elementin, taipuvaisuuden tehdä ero hyvän ja pahan, meidän ja teidän välillä. Tällä eurooppalaisella ajattelutavalla on myös yleisemmin keskeinen rooli läntisessä maailmassa ja sen arvoissa. (Harle 1990: x.) Dualismi ilmenee myös muissa kulttuureissa, mutta eurooppalaisessa kulttuurisessa perinteessä se on erityisen vahva. Länsimaisen ihmisen ajattelutapaa on hallinnut tarve kokea vastakohtien kautta, jotka näyttävät korvaamattomilta, olivat ne kuinka epätarkkoja, epätieteellisiä ja vääristyneitä tahansa. Eurooppalaisessa ajattelutavassa on ollut luonnollista laittaa vastakkain menneisyys ja nykyisyys, julkinen ja yksityinen, totuus ja valhe, me ja te, ystävät ja viholliset, hyvä ja paha, Jumala ja paholainen. (Harle 1991: 107.)

Vaikka dualismilla on vanhat juuret, ne eivät nykyäänkään ole merkityksettömät: tarve puhdistaa maailma jonkin ihmisryhmän tuhoamisella, jonka kuvitellaan edustavan korruptiota ja pahuuden ruumiillistumista, on edelleen olemassa. Harlen mukaan nykyiset kulttuuriset teoriat painottavat dualististen erottelujen funktionaalista roolia sosiaalisessa elämässä. Niiden mukaan ihmisen on pystyttävä erottamaan ystävät vihollisista, rikolliset kunnon kansalaisista, ilman kykyä erotteluun sosiaalinen

[98] Finishing the job in Kosovo by Lord Robertson 4.4.2000.

järjestys ei ole mahdollinen. Vaaditut erottelut eivät voi kuitenkaan pohjautua objektiivisille seikoille, vaan ne voidaan ainoastaan johtaa mytologioista ja esittää mytologisesti. Perinteistä dualismin ilmaisuja ei ole Harlen mukaan vaikea löytää nykymaailmasta, niitä edustaa esim. Yhdysvaltojen ulkopolitiikan pohjautuminen kulttuurisesti hyvän ja pahan taistelun perustaan, sekä ydinaseiden symbolinen merkitys, jossa turvallisuuden tavoittelu kääntyy absoluuttisen hyvän taisteluksi absoluuttista pahaa vastaan. (Harle 1991: 121-122.)

Kuusiston mukaan 1980-luvun lopulla, kylmän sodan päättyessä ja Neuvostoliiton hajotessa, läntiset suurvallat tarvitsivat uuden vihollisen, joka oikeuttaisi suuren puolustuskoneiston ylläpitämisen ja jatkuvan varuillaanolon. Irakin hyökätessä Kuwaitiin länsimaat löysivätkin sellaisen. Saddam Husseinin Irakista länsivallat löysivät oikeutetun vihollisen, jonka kautta ne saivat Persianlahden sodasta uuden pelastamismission, jonka kautta niiden usko itseensä, omiin voimiinsa ja tekojensa historialliseen merkitykseen palautuivat, kun ne yhdessä torjuivat Saddam Husseinin haasteen. Länsijohtajien lausunnoissa Irak ja sen johtaja edustivat kaikkea pahaa, kun taas Irakin vastainen liittouma edusti messiaanista pelastustehtävää, se oli jakamassa oikeutta ja palauttamassa järjestystä. Länsivallat oli sankari, joka pelasti Kuwaitin hirviömäiseltä Saddam Husseinilta. (Kuusisto 1998: 53, 60.)

Kuusiston mukaan pahalla vihollisella on muitakin tehtäviä kuin ohjaaminen oikean ja hyvän puolesta taisteluun, se antaa toiminnallemme selkeämmän suunnan ja tarkoituksen, vahvistaa ryhmän yhteenkuuluvuutta ja lopulta myös määrittelee sen, keitä pohjimmiltaan olemme ja millaisina haluamme itsemme nähdä. Selkeä ja paha vihollinen tuo sotiimme ja yleisesti ottaen elämäämme oikeutusta ja järjestystä. Niin sotaan lähtevät sotilaat kuin heidät varustava kansakunta haluavat olla sankareita: taistella korkeamman hyvän ja yhteisesti vaalimiensa suurten päämäärien nimissä ja paremman tulevaisuuden puolesta. (Kuusisto 1998: 20-22.)

Bosnian sodan loppuvaiheista lähtien lännellä on ollut tarve yksinkertaistaa Balkanin sotien tarinaa, sota on tarvinnut syyllisen, jonka rooliin Serbia on sopinut. Vaikka Serbialla alun perin olikin lännessä myönteinen maine, se oli hylättävä, koska median vaatima aktiivinen puuttuminen konfliktiin vaati konfliktiin syyllisen nimeämistä. Lisäksi amerikkalaisessa ja länsimaisessa retoriikassa demokratian ja tyrannian

vastakkain asettaminen on toiminnan ydin ja dikotomia, minkä kautta maailmaa hahmotetaan. (Lehti 1999: 24.)

Noam Chomsky viittaa Kosovon sotaa koskevassa kritiikissään sodan todistavan joillekin sen kannattajille, että elämme "romanttista aikakautta", jossa ihmisoikeudet asetetaan kansainvälisissä suhteissa etusijalle (2000: 117-120). 1800-luvun historian kirjoitukseen liittyen Hayden White jakaa sen neljään eri päätyyliin juonirakenteensa mukaan: romanssiin, tragediaan, komediaan ja satiiriin. Historiaan kuuluu aina narratiivinen rakenne ja jokainen historian selostus on aina "juonitettu" jollakin tavalla. Jos historioitsija kertoessaan tarinaansa käyttää tragedian juonirakennetta, hän on selittänyt tarinansa yhdellä tavalla, jos hän taas käyttää komedian juonirakennetta, tarina selittyy toisella tavalla. Vaikka tietty historiallinen tapahtuma voi pitää sisällään eri tavoin kerrottuja tarinoita, historiankirjoittajan on aina perustettava oma kertomuksensa yhdelle laajalle tai arkkityyppiselle tarinamuodolle. Näistä tarinamuodoista romanssi on perusteiltaan itse-identifioitumisen draamaa, jota symbolisoi sankarin ylivoimaisuus maailmasta, voitto ja lopullinen vapautuminen siitä. Tästä esimerkkinä on Graalin maljan legenda tai Kristuksen ylösnousemus kristillisessä mytologiassa. Romanssi on näytelmä hyvän voitosta pahasta, hyveen paheesta, valon pimeydestä ja ihmisen lopullisesta ylivoimaisuudesta maailmaan nähden, johon hänen sidottiin Paratiisin lankeemuksen jälkeen. (White 1974: 7-11.)

Naton kertomuksen Kosovon tapahtumista voi ajatella myös romanttiseksi kertomukseksi hyvän ja pahan taistelusta. Kosovon sota toisti retoriikan tasolla samaa kaavaa kuin Kuusiston kuvaama Persianlahden sota. Kylmän sodan loputtua kyse ei ole enää kahden suuren valtion kamppailusta, vaan kansainvälisen yhteisön (ja tässä tapauksessa Nato sen edustajana) yrityksestä kamppailla pahoja hallitsijoita vastaan ja pelastaa näiden kärsivät alamaiset. Kosovon sodassa oli sankari (NATO), roisto (Milosevic) ja uhri (Kosovon albaanit) ja varsinaisen konfliktin taustalla oli kyse jos ei koko maailman, niin ainakin Euroopan pelastumisesta. Kysymys ei siis ollut vain yhden valtion sorrettujen kansalaisten pelastamisesta, vaan koko Euroopan tulevaisuuden ja hyvinvoinnin turvaamisesta. Naton julkilausumat muodostavat eräänlaisen kertomuksen siitä, miten Euroopan tulevaisuutta oli noussut uhkaamaan Jugoslavian presidentti Milosevic, joka yritti käännyttää Eurooppaa takaisin synkkään menneisyyteen ja jonka estämiseksi Nato

koki moraaliseksi velvollisuudekseen ryhtyä toimintaan. Voitto Kosovossa sulki sodan vuosisadan ja aloitti uuden aikakauden Euroopassa.

> "Standing up to ethnic cleansing marked the true end of the 20th century as a century of war, of excessive nationalism, of ethnic hatred. We witnessed a new beginning for Europe -- the beginning of the Europe of the 21st century, united and working together to be at peace with itself."[99]

Nato oli toiminnassaan rohkea, velvollisuudentuntoinen ja yhtenäinen vastustaessaan ja lopulta voittaessaan Kosovoa kohdanneen ja Eurooppaa uhkaavan perinpohjaisen pahuuden. Selkeällä hyvä – paha vastakkainasettelulla ja vihollisen demonisoinnilla tehtiin tosiasiassa monisyisestä ja monimutkaisesta konfliktista yksinkertaisempi. Konflikti oli tällöin helpompi esittää ja oikeuttaa yleisölle. Kosovon sodassa vihollisen demonisointi oli keskeisellä sijalla sodan oikeuttamisessa, sen seikan korostamisessa, että konfliktiin oli välttämättä puututtava. Vihollisen demonisointi auttoi näin myös edistämään ihmisoikeusargumentteja. Toisaalta suhteessa Balkanin alueen väestöön Milosevicin demonisointi ei välttämättä palvellut Naton strategisia etuja, koska Milosevic voitiin nähdä myös nationalistina, joka pyrki turvaamaan serbeille kunnialliset valtion rajat, tavoitteen, jonka kaikki Balkanin kansakunnat ymmärtävät ja jakavat (Hagen 1998: 64). Verratessa Kosovon ja Bosnian sotia toisiinsa, Bosniassa länsijohtajilla oli toinen strategia: vedottiin sodan monimutkaisuuteen ja sekavuuteen perusteltaessa sitä, että konfliktiin on parempi olla puuttumatta (Kuusisto 1998).

Julkilausumissa Nato korosti toimivansa yhdessä kansainvälisen yhteisön kanssa, toisin kuin Milosevic. Lausunnoissa ja puheissa painotettiin, että koko kansainvälinen yhteisö pyrki selvittämään neuvotteluilla Kosovon kriisiä (ennen sotaa), kansainvälisellä yhteisöllä oli yhteiset Jugoslavian hallitukseen kohdistuvat vaatimukset ja tavoitteet, joita Nato tuki omalla toiminnallaan (sodan aikana) ja että kansainvälinen yhteisö saavutti tavoitteensa ja voitti arvokonfliktin (sodan jälkeen). Naton toiminta sidottiin muiden järjestöjen, YK:n, Etyj:n, Kontaktiryhmän ja humanitaaristen järjestöjen toimintaan. Nato ilmaisi tukensa muiden järjestöjen Kosovoon liittyville rauhan- ja humanitaarisille ponnistuksille ja toisaalta tätä kautta legitimoi myös omaa toimintaansa. Pääsihteerin vuoden 2000 puheissa Naton valittua linjaa tukemaan käytettiin YK:n edustajan Bernard Kouchnerin määritelmää Kosovon historiasta ja YK:n pääsihteerin Kofi Annanin ajatuksia

[99] Speech by Secretary General 10.2.2000.

suvereenisuudesta[100]. Koucnerin mukaan Kosovo oli kärsinyt 40 vuotta kommunismia, 10 vuotta apartheidiä ja sen päälle vielä yli vuoden raakaa etnisestä puhdistusta.[101] Tällä haluttiin korostaa sitä, että etnisten ryhmien erimielisyydet eivät selviä muutamassa vuodessa eikä sitä pidä kenenkään edes odottaa. Toisaalta lausumaa oli mahdollista käyttää myös asiantuntijan "todistuksena" siitä, että Kosovon tilanne vaati siihen puuttumista. Alusta asti annettiin kuva, että Nato ei ollut toiminnassaan yksin, muutkin järjestöt ja toimijat pyrkivät selvittämään Kosovon kriisiä, ne tukivat Naton toimia ja Nato tuki niiden toimintaa. Varsinkin Etyj:n, mutta myös Human Rights Watchin Kosovoa koskeviin raportteihin viitattiin ja niitä siteerattiin säännöllisesti perusteltaessa sitä, että konfliktiin puuttuminen oli oikeutettua.[102] Sodan jälkeen Etyjin Kosovoa koskevan raportin 'Kosovo/Kosova As seen, As Told' sitaatteja käytettiin havainnollistuksena serbien julmuudesta ja albaaneihin kohdistuneesta väkivallasta.[103]

Naton päätöksenteko sidottiin alusta lähtien YK:n turvallisuusneuvoston antamiin päätöslauselmiin. Ennen ilmasodan alkua Nato toisti muiden järjestöjen ja toimijoiden tekemiä aloitteita, ilmoitti tukevansa niitä ja olevansa valmis aloittamaan toiminnan, jos Jugoslavia ei taivu kansainvälisen yhteisön vaatimuksiin.

> "We reaffirm our support to international efforts to bring peace to Kosovo and to avoid a humanitarian catastrophe, including by the Security Council of the United Nations, Organisation for Security and Cooperation in Europe, the European Union, the countries of the region, and the current efforts of the Contact Group. Nato stands ready to act and rules no option to ensure full respect by both sides of the demands of the international community, and in particular observance of all relevant Security Council Resolutions"[104]

Turvallisuusneuvoston päätösten korostaminen konfliktin osapuolille ja vaatimukset niiden noudattamisesta olivat sikäli mielenkiintoisia, että Nato päätti lopulta ryhtyä ilmasotaan ilman turvallisuusneuvoston valtuutusta. Kun päätös ilmasodan aloittamisesta oli tehty 23.3.1999, pääsihteeri ilmoitti syyksi Jugoslavian kieltäytymisen noudattamasta kansainvälisen yhteisön vaatimuksia, joita olivat

---

[100] Annanin mukaan "no government has the right to hide behind national sovereignty in order to violate the human rights or fundamental freedom of its peoples" (Speech by NATO Secretary General 28.1.2000). Ks. myös "Law, Morality and the Use of Force" Speech by Lord Robertson 16.5.2000.

[101] Speech by Secretary General 10.2.2000. Ks. myös Kosovo: The Real Story. The Rt. Hon. Lord Robertson of Port Ellen 6.4.2000; "NATO at the Beginning of the 21st Century" Speech by Lord Robertson 13.4.2000.

[102] Human Rights Watchin raporttia tulkitaan Natolle myönteisesti, vaikka se esittää kritiikkiä (pommitusten kohteiden valintaan liittyen) Natoa kohtaan. Ks. Statement by the Secretary General of NATO 7.2.2000; Human Rights Watch 2000.

[103] Statement by the Secretary General of NATO 7.2.2000.

[104] Statement to the Press by NATO Secretary General 28.1.1999.

Rambouilletissa neuvotellun väliaikaisen poliittisen ratkaisun hyväksyminen, 25.10.1998 sovittujen serbien armeijaa ja erikoispoliisijoukkoja koskevien rajoitusten noudattaminen sekä kohtuuttoman voiman käytön lopettaminen Kosovossa. Nato ilmoitti tukeneensa turvallisuusneuvoston päätöslauselmia, muiden järjestöjen pyrkimyksiä selvittää tilannetta ja totesi, että sotilaallinen toiminta oli tarkoitettu tukemaan näitä kansainvälisen yhteisön vaatimuksia. [105]

Sitä, että Naton toimet tukevat kansainvälisen yhteisön tavoitteita tai ovat samoja kuin kansainvälisen yhteisön, toistettiin lausunnosta toiseen. Vaikka ilmasota tiukan oikeudellisesti katsottuna oli laiton, niin retoriikan tasolla sen oikeuttamiselle oli tärkeää, että Nato yhdistettiin muiden kansainvälisten järjestöjen ja toimijoiden toimintaan, varsinkin kun YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta ei saatu.

Naton esiintymiseen kansainvälisen yhteisön nimissä on esitetty kritiikkiä. Chomsky on huomauttanut, että yksistään Yhdysvallat ja usein myös Nato käsittävät jo pelkästään itsensä 'kansainväliseksi yhteisöksi' (2000: 21). Hideaki Shinodan mukaan Natolla ei kuitenkaan ollut kovin hyvää perustaa esiintyä kansainvälisen yhteisön nimissä, ottaen huomioon monien YK:n jäsenmaiden Kosovon intervention vastustuksen ja Naton tarkoitusperien epäilyn. Naton argumentaation pohjalta näyttää kuitenkin siltä, että sen johtajien mielikuva kansainvälisestä yhteisöstä ei perustu kaikkien valtioiden konsensukseen, vaan arvoihin, joiden Nato-maiden johtajat katsovat olevan kansainvälisen yhteisön tukipilareita. (Shinoda 2000: 5.)

3.4.3 Suvereenisuuden ehdot

Kosovoon tehdystä interventiosta huolimatta Naton julkilausumissa korostettiin Jugoslavian suvereenisuutta, tosin sillä varauksella, että Kosovolle oli annettava autonominen asema takaisin. Ennen ilmasotaa osapuolia kehotettiinkin etsimään molemminpuolisesti hyväksyttävä poliittinen ratkaisu Kosovolle Jugoslavian liittotasavallan sisällä. Pohjois-Atlantin Neuvosto ilmoitti vastustavansa jyrkästi Kosovon itsenäisyyttä ja korosti Balkanin valtioiden kansainvälisesti tunnustettujen

[105] Press Statement by Dr. Javier Solana 23.3.1999.

rajojen loukkaamattomuutta.[106] 8.12.1998 neuvosto määritteli Kosovon aseman seuraavasti:

> "We reaffirm our support for a political solution which provides an enhanced status for Kosovo, a substantially greater degree of autonomy and meaningful self-administration, and which preserves the territorial integerity of the FRY, and safeguards the human and civil rights of all inhabitants of Kosovo, whatever their ethnic origin."[107]

Jugoslavian suvereenisuutta ja Naton pyrkimystä autonomisen aseman saamiseen Kosovolle korostettiin sodan alkamiseen saakka. Sodan aikana Jugoslavian suvereenisuudesta ei puhuttu, ilmeisestikään Naton tunnustaman suvereenisuuden ja toisaalta sen omien toimien välillä olevan ristiriidan takia. Uudelleen Kosovon asema otettiin esille pommitusten loputtua 10.6.1999.[108] Yleisesti ottaen suvereenisuutta käsiteltiin lähinnä pääsihteerin pitämissä puheissa, vaikkakin useimmiten asian jäi pelkän maininnan tasolle.[109]

Euroopan rauhan turvaamista koskevassa puheessaan 12.11.1998 pääsihteeri Solana esitti, että perinteisellä suvereenisuuteen perustuvalla kansainvälisellä järjestelmällä on ollut ongelmansa. Se ei ole taannut rauhaa eikä estänyt sotia. Tämän päivän Euroopan turvallisuudessa YK:lla ja Etyj:llä on roolinsa, mutta ne eivät pääsihteerin mukaan voi toimia täysin tehokkaasti ilman turvallista ympäristöä ja tähän tehtävään, turvallisuuden takaamiseen, ne tarvitsevat Natoa. Vaikka II maailmansodan jälkeen luodut institutionaaliset rakenteet Euroopassa ovat siis paikoillaan (YK, ETYJ, NATO, WEU ja EU), turvallisuuden peruskäsitteitä pitäisi uudelleen perusteellisesti pohtia. Kosovon konflikti osoitti pääsihteerin mielestä, että oli tullut aika pohtia milloin valtion suvereenisuus loppuu ja kansainvälinen velvollisuus puolustaa ihmisoikeuksia ja torjua humanitaarinen katastrofi alkaa. Avuksi tämän rajan vetämiseen pääsihteeri tarjosi humaanisuuden ja demokratian periaatteita.

> "...humanity and democracy...can serve as guideposts in crafting a new international order, better adapted to the security realities, and challenges, of today'sEurope."[110]

---

[106] Council Statement on the situation in Kosovo 5.3.1998; Council Statement on the situation in Kosovo 30.4.1998.
[107] Statement on Kosovo 8.12.1998.
[108] Opinion/Editorial by the NATO Secretary General 10.6.1999.
[109] Esim. Speech by the Secretary General 10.9.1999.
[110] "Securing Peace in Europe" Speech by Dr. Javier Solana 12.11.1998.

Humaanisuuden periaatteen noudattaminen tarkoittaa politiikan ohjaamista ihmisten tarpeiden täyttämiseen. Turvallisuuspolitiikka joka ei ole rakennettu ihmisten tarpeiden ja humaanisuuden ympärille voi pahimmillaan olla pääsihteerin mukaan tehotonta. Ahdasmielisestä nationalistisesta politiikasta on syntynyt turvallisuuspolitiikan tehottomuutta, joka on Euroopan historiassa johtanut lukuisiin sotiin. Humaanisuudesta piittaamattomuus on myös tämän päivän konfliktien taustalla:

> "Most of the conflitcts we see today are between or within states that disregard fundamental human needs. It is thus no accident that the last years have seen an increase in the demand for humanitarian action. Yet despite the obvious need, we have found ourselves restrained by the principle of non-interference."[111]

Humanitaariseen toiminnan tarvetta on siis ollut, mutta tähän asti siitä on pidättäydytty. Demokratiasta pääsihteeri totesi, että siihen kuuluu avoin yhteiskunta, avoin ja vapaa tiedotus sekä monikulttuurinen yhteiskunta. Euroopan ja muiden alueiden konfliktien perimmäiset syyt johtavat suoraan demokratian ja avoimuuden puutteeseen[112], kuten Jugoslaviassa.

> "...the Balkans would look much different today if Belgrade had opted for serious political and economic reforms ten years ago. If they had embraced democracy, ethnic tolerance and human rights, Yugoslavia would not have ended up where it is now..."[113]

Kosovoon liittyen Pohjois-Atlantin neuvosto katsoi demokratian olevan Kosovon vakaudelle tärkeä:

> "We believe that stability in Kosovo is linked to the democratisation of the FRY and we support those who are genuinely engaged in that process."[114]

Humaanisuuden ja demokratian periaatteiden noudattaminen ei tarkoita kuitenkaan kansallisten intressien ajamista ihmisoikeuksien nojalla tai vahvemman valtion oikeutta:

> "Advocating human security should not be mistaken for a crusade. Advocating democrady also is to acknowledge its different interpretations according to geography, history and culture. But wherever we can influence events...we should never lose sight of the importance of humanity and democracy as guiding principles". [115]

Kun humaanisuuden ja demokratian periaatteita ei noudateta, valtion suvereenisuus ja voimankäytön kielto eivät siis ole ehdottomia. Puheessa ei määritelty sitä, kuka määrittää humaanisuuden ja demokratian tai kuka päättää missä menee raja niiden noudattamisessa.

---

[111] "Securing Peace in Europe" Speech by Dr. Javier Solana 12.11.1998.
[112] "Securing Peace in Europe" Speech by Dr. Javier Solana 12.11.1998.
[113] Speech by NATO Secretary General 28.1.2000.
[114] Statement on Kosovo 8.12.1998.
[115] "Securing Peace in Europe" Speech by Dr. Javier Solana 12.11.1998.

Sodan päätyttyä kannanotoissa todettiin, että tämänhetkistä valtioiden suvereenisuuteen perustuvaa kansainvälistä järjestelmää ei olla muuttamassa, Kosovo on poikkeustapaus. Pääsihteeri Robertson sanoi 28.1.2000 Ukrainassa pitämässään puheessa, että päätös käyttää voimaa Kosovossa oli yksi Naton ristiriitaisimmista sen historiassa.

> "We knew that NATO would be charged by some with taking the law into its own hands. And...that...our decision would raise concerns that NATO was undermining the established concept of state sovereignty.(...)It was always clear that NATO's actions would constitute the exception from the rule, not an attempt to write new rules. All Allies have a vital interest in a predictable international order. They all cherish their national sovereignty...But the specific circumstances of the Kosovo crisis defied traditional categories." [116]

16.5.2000 Pariisissa pitämässään puheessa pääsihteeri Robertson totesi samoin, että Kosovon interventio ei merkinnyt Natolle ennakkotapausta. Kosovon operaatio ei merkinnyt sitä, että Natosta olisi tulossa maailman poliisi, joka käyttää sotilaallista voimaa puolustaakseen omaa käsitystään moraalisuudesta tai että se olisi ristiretkellä universaalien arvojen puolusta. Kosovo oli erityistapaus, koska Natolla oli moraalinen velvollisuus ryhtyä toimintaan, koska sillä oli riittävät lailliset perusteet puuttua tilanteeseen, koska YK:n turvallisuusneuvosto oli kyvytön toimintaan ja koska Kosovon sijainti on strateginen ja alueellinen turvallisuus oli vaarantumassa. Päätös interventiosta syntyi yhdistelmänä humanitaarista, oikeudellista, poliittista ja strategista harkintaa, eikä samanlainen tilanne tulisi todennäköisesti toistumaan uudestaan.[117]

Puheen lopussa pääsihteeri totesi kuitenkin, että konfliktien luonteen muuttuessa - valtioiden välisistä niiden sisäisiin, siviiliuhrien lisääntyessä ja kansalaisten painostaessa hallituksia toimintaan - niillä on myös vaikutuksensa voiman käyttöön ja kansainväliseen oikeuteen.

> "...we must examine very closely the international system that developed over the past fifty years or more, to see where it is still applicable, and where it needs adjustment to better meet the requirements of the international community. Where existing rules and procedures and customs serve to protect people, they should be preserved, and even strengthened. Where they are outdated, or where they serve to cause more suffering than they prevent, they must be re-examined."[118]

---

[116] Speech by NATO Secretary General 28.1.2000.
[117] "Law, Morality and the Use of Force" Speech by Lord Robertson 16.5.2000.
[118] "Law, Morality and the Use of Force" Speech by Lord Robertson 16.5.2000.

Siihen, kuinka vahvan kannan pääsihteeri otti kansainvälisen järjestyksen muuttamiseen tai suvereenisuuden periaatteeseen, on todennäköisesti vaikuttanut puheenpitopaikka. Naton jäsenmaassa voi esittää radikaalimpia näkemyksiä kuin edesmenneestä Neuvostoliitosta irtautuneessa uudessa valtiossa. Vaikka Naton virallinen linja on vallitsevan kansainvälisen järjestelmän kannattaminen - se ei lausunnoissa ja puheissa ainakaan myöntänyt ajavansa perinteistä valtiojärjestystä nurin - pääsihteereiden puheiden perusteella sääntö ei näyttäisi olevan mitenkään ehdoton. Pääsihteerin puheissa siteerattiin myös YK:n pääsihteeriä Kofi Annania, jonka mukaan millään hallituksella ei ole oikeutta piiloutua kansallisen suvereenisuuden taakse loukatakseen kansalaistensa ihmisoikeuksia tai perusvapauksia.[119] Muutoksen mahdollisuuteen siis vihjattiin, eikä valtion suvereenisuuden periaatetta pidetty ehdottomana.

4 IHMISOIKEUKSIEN KIELI HUMANITAARISISSA INTERVENTIOISSA

Edellisessa luvussa tarkasteltiin kieltä, jota Nato käytti Kosovon intervention oikeuttamisessa. Tämän luvun tarkoituksena on käsitellä ihmisoikeuksien kieltä laajemmin humanitaarisissa interventioissa ja kytkeä Naton argumentaatio aikaisempaan ihmisoikeusargumentaatioon. Tarkastelen humanitaarisen intervention käsitteistöä, ihmisoikeusargumentaation kehittymistä sekä humanitaarisen intervention käytännön tapauksia ja ongelmakohtia. Lopuksi käsittelen Naton Kosovon intervention herättämää keskustelua suvereenisuudesta, humanitaarisen intervention laillisuudesta ja Naton arvoargumentaatiosta. Keskustelu laillisuudesta ja siihen liittyvistä seikoista (kuten suvereniteetti-periaatteesta) ei ole kuitenkaan tyypillistä vain Kosovon interventiolle, vaan ne ovat yleisestikin humanitaarisen intervention keskeisiä kysymyksiä.

---

[119] Speech by NATO Secretary General 28.1.2000; "Law, Morality and the Use of Force" Speech by Lord Robertson 16.5.2000.

4.1 Ihmisoikeuksien, humanitaarisen ja intervention määrittely

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jotka kuuluvat jokaiselle ihmiselle luonnostaan (Vincent 1991: 9; Donnelly 1999: 612). Perusedellytys ihmisoikeuksien "omistamiselle" on ihmiskuntaan kuuluminen, siten ihmisoikeuksien subjektit eivät ole minkään tietyn yhteisön, vaan ihmiskunnan jäseniä. Tämän päivän maailmanpolitiikassa vallitseva ajatus, että inhimillisillä olennoilla on oikeuksia juuri inhimillisyytensä vuoksi, ei kuitenkaan ole aina ollut itsestään selvä. Moraalisessa keskustelussa velvollisuus on ollut historiallisesti katsottuna hallitsevampi ja vanhempi käsite kuin oikeus. (Vincent 1991: 7; 9-10.)

Puuttumatta ihmisoikeuksien lähteeseen - mistä oikeudet nousevat - tai niiden filosofiseen perusteluun, kansainvälisten suhteiden kannalta oleellista on niiden määritteleminen Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa ja lukuisissa kansainvälisissä sopimuksissa. Näistä tärkeimpiä ovat Kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimus ja Taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien sopimus vuodelta 1966.[120] Uusin ihmisoikeuksia määrittävä dokumentti on YK:n Ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa vuonna 1993 annettu Wienin ihmisoikeusjulistus, joka hyväksyttiin 171 konferenssiin osallistuneen valtion konsensuksella. Yhdessä nämä ja muut ihmisoikeusjulistukset ja -sopimukset määrittävät ihmisoikeuksien merkityksen ja sisällön kansainvälisessä yhteisössä. (Donnelly 1999: 612-613.)

Tänä päivänä ihmisoikeudet ovat osa sekä sopimuksiin että käytäntöön perustuvaa kansainvälistä oikeutta. Kansainvälinen ihmisoikeuslaki sisältää tiettyjä perusihmisoikeuksia, joita voi pitää universaalisti pätevinä. Käytännöllisesti katsoen kaikki valtiot ovat sitoutuneet jossakin muodossa näiden perusoikeuksien (esim. oikeus elämään, fyysiseen koskemattomuuteen, mielipiteen, uskonnon ja ajatuksen vapauteen, tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen lain edessä) tunnustamiseen. (Griffiths et al. 1996: 34; 36.) Vaikka kansainvälinen oikeus on perinteisesti koskenut valtioita, ei yksilöitä, niin kehitys on kulkenut siihen suuntaan, että kansainvälinen oikeuden voidaan nykyään katsoa koskevan myös yksittäisiä henkilöitä ja ryhmiä.

[120] Vuonna 1999 Kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimuksessa osapuolina oli 144 valtiota ja Taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien sopimuksessa 141 valtiota (Donnelly 1999: 612).

Ihmisoikeuslain tarkoituksena on suojella yksilöitä, ryhmiä, vähemmistöjä tai kokonaisia kansoja, mutta se voi myös asettaa yksittäisiä henkilöitä vastuuseen kansainvälisen oikeuden edessä, esimerkkinä Ruandan ja entisen Jugoslavian sotarikostuomioistuimet. (Dixon 1996: 307; Griffiths et al. 1995: 36.)

Kansainvälisessä oikeudessa ei ole yleistä määritelmää siitä, mitä *humanitaarisuudella* tarkoitetaan. Kansainvälisen Punaisen Ristin mukaan sellainen toiminta on humanitaarista, jonka tarkoituksena on estää ja lievittää inhimillistä kärsimystä. Määritelmän ongelmana kuitenkin on, että se olettaa humanitaaristen tekojen olevan samanlaisia ajasta ja paikasta riippumatta; se miten inhimillinen kärsimys määritellään on kuitenkin vaihdellut historian ajankohdasta toiseen. (Wheeler 1997: 393.) Joka tapauksessa Kansainvälisen Punaisen Ristin humaanisuuden, puolueettomuuden, neutraalisuuden ja universaalisuuden periaatteet ovat yleisesti ne arvot, joihin sekä

kansainvälinen humanitaarinen oikeus että humanitaarinen apu perustuvat (Ramsbotham et al.1996: 14).

R.J. Vincent on teoksessaan Nonintervention and International Order (1974) määritellyt *intervention* seuraavasti:

> "Activity undertaken by a state, a group within a state, a group of states, or an international organization which interferes coercively in the domestic affairs of another state. It is a discrete event having a beginning and an end, and it is aimed at the authority structure of the target state. It is not necessarily lawful or unlawful, but it does break a conventional pattern of international relations" (Wheelerin 1997: 393 mukaan).

Määrittelystä käys ilmi perinteinen kanta siitä, mitä interventiolla tarkoitetaan. Se on jonkin valtion sisäisiin asioihin sekaantumista ilman asianomaisen valtion valtuutusta, mikä rikkoo valtioiden suvereniteetti-periaatetta vastaan. Intervention suorittaja voi vaihdella valtiosta kansainväliseen järjestöön. (Wheeler 1997: 393.) Interventioon (tai sotaan) ryhdytään yleensä kansallisten intressien tähden, kun taas humanitaarisen intervention perusteena on humanitaarisen katastrofin tai ihmisoikeusloukkausten estäminen tai lopettaminen.

Humanitaarisen intervention määritelmästä on keskusteltu pitkään, mutta täydellistä yhteisymmärrystä sen sisällöstä ei ole vielä löytynyt. Määrittelyt vaihtelevat sen suhteen, kuka tai ketkä suorittavat intervention (valtio, valtioryhmä tai kansainvälinen järjestö), tarvitaanko sen suorittamiseen kansainvälisen yhteisön suostumus ja

luetaanko siihen kuuluvaksi myös muut kuin sotilaalliset tai sotilaallisilla toimilla uhkaamisen muodot, esim. taloudelliset pakotteet. Yhteistä määrittelyille on se, että interventioon toisen valtion alueella ryhdytään vakavien ihmisoikeusloukkausten estämiseksi tai lopettamiseksi, välittämättä siitä, saadaanko kyseisen valtion suostumusta vai ei.[121] Humanitaarisen intervention tarkoituksena on auttaa suurta väestömäärää tai jotakin väestönosaa humanitaarisesta kriisistä selviytymisessä. Kriisi voi johtua luonnonkatastrofista, se voi olla tulos harjoitetusta politiikasta tai hallituksen kyvyttömyydestä tyydyttää oman väestönsä perustarpeita. Perinteisen kansainvälisen oikeuden käsityksen mukaan humanitaariseen interventioon ei kuulu yksilöiden tai ryhmien kuten ei-hallitustenvälisten hyväntekeväisyys- tai humanitaaristen järjestöjen humanitaarinen toiminta. (Griffiths et al. 1995: 40.)[122] Humanitaarisen intervention tarkoituksena ei ole miehittää valtiota tai pysyvästi piirtää uudelleen sen rajoja. Valtion alueellista koskemattomuutta kunnioitetaan ja siihen puututaan vain väliaikaisesti, jotta valtionsisäinen kärsimys saadaan lopetettua mahdollisimman nopeasti. (Parekh 1997: 5.)

Humanitaarisen intervention legitimointia on vastustettu realismin ja pluralistisen teorian taholta usein perustein: valtiot eivät sekaannu toisten valtioiden sisäisiin konflikteihin puhtaasti humanitaarisista syistä; niiden ei tulisi altistaa omien sotilaidensa henkeä humanitaaristen ristiretkien vuoksi; humanitaarisilla syillä perustellut interventiot johtavat helposti väärinkäytöksiin ja kansallisten etujen ajamiseen ja lopuksi valtiot valikoivat aina oman etunsa mukaisesti kriisit, joihin sekaantuvat. Tähän mennessä ei olla myöskään pystytty sopimaan humanitaarisia interventioita koskevista periaatteista. Yhteisten periaatteiden puuttuessa vaarana on, että humanitaariset väliintulot pikemminkin vaarantavat kansainvälisen järjestyksen, kuin rakentavat sitä. Humanitaarista interventiota vastustavat pohjaavat argumenttinsa YK:n peruskirjan 2(4) artiklan voimankäytön kieltoon[123], ja siihen, että artiklasta juontuen humanitaarinen interventio on laiton. Ainoat sallitut poikkeukset

---

[121] Humanitaarisen intervention perinteisestä määrittelystä ks. Dixon 1996: 291-292; Murphy 1996: 3-4; Ramsbotham et al. 1996: 3.

[122] Humanitaarisen intervention uudesta, laajemmasta määrittelystä ks. Ramsbotham et al. 1996.

[123] Artikla 2(4) mukaan "Kaikkien jäsenten on pidätyttävä kansainvälisissä suhteissaan väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämisestä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai menettelemästä muulla tavalla, joka on ristiriidassa Yhdistyneiden Kansakuntien päämäärien kanssa" (Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja).

voimankäytön kieltoon ovat 51 artiklan oikeus itsepuolustukseen[124] ja 42 artiklan sallima asevoiman käyttö turvallisuusneuvoston valtuutuksella.[125] (Wheeler 1997: 392-395; Aro ym. 1999: 188.)

Solidaarista teoriaa[126] kannattavien mukaan taas humanitaarisen intervention suorittamiseen on olemassa sekä laillinen oikeus että moraalinen velvollisuus. Laillista oikeutta perustellaan sillä, että YK:n tärkein tehtävä ei ole vain kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen, vaan myös ihmisoikeuksien edistäminen. Tätä perustellaan YK:n peruskirjan esipuheella ja artikloilla 1(3), 55 ja 56. Esipuheessa YK:n kansat haluavat "...vakuuttaa uskovamme ihmisen perusoikeuksiin, ihmisyksilön arvoon ja merkitykseen...". Artiklassa 1(3) YK:n päämääräksi lausutaan "aikaansaada kansainvälistä yhteistyötä kansainvälisiä, taloudellisia, sosiaalisia, sivistyksellisiä tai humanitaarisia kysymyksiä ratkaistaessa samoinkuin kaikille rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista kehitettäessä ja edistettäessä". Artikla 55 mukaan YK:n tulee edistää "kaikille rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien arvossapitämistä ja kunnioittamista koko maailmassa". Lisäksi artikla 56 mukaan "Kaikki jäsenet sitoutuvat toimimaan yhteisesti ja kukin erikseen yhteistyössä järjestön kanssa 55 artiklassa mainittujen päämäärien saavuttamiseksi". (Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja.) Artikloissa ei kuitenkaan sanota mitään humanitaarisista väliintuloista, joten kysymys on tulkinnasta. Solidaarista teoriaa kannattavien mukaan humanitaarisen intervention suorittamiseen on moraalinen velvollisuus silloin, kun jossakin valtiossa esiintyy poikkeuksellisen suurta kärsimystä, olipa se kansainvälisen oikeuden mukaan laillista tai ei. Teoria pyrkii kehittämään yhteisiä moraalisia

---

[124] Artikla 51 mukaan "Jos jokin...jäsen joutuu aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, ei mikään tämän peruskirjan säännös saa rajoittaa sen luonnollista oikeutta erilliseen tai yhteiseen puolustautumiseen, kunnes turvallisuusneuvosto on ryhtynyt tarpeellisiin toimenpiteisiin kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi" (Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja).

[125] Artikla 42 mukaan "Jos turvallisuusneuvosto katsoo, että 41 artiklassa edellytetyt toimenpiteet olisivat riittämättömiä, tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi, se voi ryhtyä sellaiseen toimintaa ilma-, meri-, tai maasotavoimien avulla, jota se pitää tarpeellisena kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi tai palauttamiseksi. Sellaiseen toimintaan voi sisältyä mielenosoituksia, saartoja tai muita Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenten ilma-, meri- tai maasotavoimien suorittamia toimia" (Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja).

[126] Kansainvälisen yhteisön teoria pohjautuu Hugo Grotiuksen (1583-1645) ajatteluun, minkä mukaan anarkisessa kansainvälisessä järjestelmässä valtioiden välistä konfliktin vaaraa lievittää yhteisten arvojen, normien ja instituutioiden olemassaolo. Teorian *solidaarisen* suuntauksen mukaan (engl. 'solidarist international society theory') kansainvälisen yhteisön rakenne ja toiminta heijastavat kansainvälistä solidaarisuutta: menettelytavoissa pyritään yhteisten normien edistämiseen ja noudattamiseen ja myös yksilöillä on oikeuksia ja velvollisuuksia, ei pelkästään valtioilla. Suuntausta edustavat mm. Martin Wight ja C.A.W. Manning. (Knudsen 2000: 5; 8.)

periaatteita, jotka legitimoisivat humanitaarisen intervention käytön kansainvälisessä yhteisössä. Toistaiseksi se ei ole pystynyt tuottamaan tyydyttävää vastausta siihen, milloin ihmisoikeusrikkomukset saavuttavat sellaisen rajan, että interventio on oikeutettu. (Wheeler 1997: 395-397.)

4.2 Humanitaarisuuteen ja ihmisoikeuksiin vetoaminen

4.2.1 Aika YK:n perustamiseen saakka

Vaikka humanitaarinen interventio terminä on 1800-luvun tuote, ajatus sotaan turvautumisesta epäoikeudenmukaisesta hallinnosta kärsivien yksilöiden auttamiseksi [ts. humanitaarisiin syihin tai ihmisoikeuksiin vetoaminen] on huomattavasti vanhempi. Voimankäytön oikeuteen liittyen kansainvälinen oikeus nousee kahdesta oikeudellisesta näkökulmasta: luonnonoikeudesta ja positiivisesta oikeudesta. Luonnonoikeus juontuu muinaisista traditioista ja kansainvälisen oikeuden luonnetta ja sisältöä koskevista varhaisista kirjoituksista.[127] Positiivisen oikeuden[128] saavuttaessa valta-aseman 1800-luvulla, universaaleista oikeudenmukaisuuden normeista käännyttiin pois kohti kansainvälisen oikeuden keskittymistä valtiokäytäntöön ja valtioiden välisiin sopimuksiin oikeuden lähteenä. (Murphy 1996: 33-34; 389.)

Muinaisten valtakuntien (kuten antiikin Kreikka, Rooma, Egypti, Kiina) historiankirjoittajille tai filosofeille humanitaariset syyt eivät olleet pätevä syy lähteä sotaan. Vaikka sen aikainen sodankäynti oli raakaa eikä säästänyt siviiliväestöä, voimankäytön oikeuttaminen jumalallisen tai oikeutetun sodan perusteilla oli kuitenkin jo olemassa, kuten myös rajoitukset siihen, miten tällaista sotaa tulisi käydä.

---

[127] Luonnonoikeus (engl. 'natural law' tai 'law of nature') perustuu moraalisiin periaatteisiin [joko uskonnollisiin tai maallisiin] kansainvälisen oikeuden lähteenä. Teoria edellyttää ideaalista oikeusjärjestelmää, joka perustuu ihmisluonnon järjellisyyteen ja sen kykyyn luoda "järjestä johdettua oikeutta". Vaikka luonnonoikeuden teoria on löytänyt vain vähän tukea kansainvälisen oikeuden piirissä, se voi palvella hyvin kuvailevana nimittäjänä sellaisille käsitteille kuten oikeudenmukaisuus ja kohtuullisuus, joita on sisällytetty esim. ihmisoikeuksia ja sotarikoksia koskeviin oikeusperiaatteisiin. (Dixon 1996: 16.)

[128] Tällä hetkellä voimassa olevan oikeuden nimitys. Positivististisella oikeusjärjestelmällä tarkoitetaan järjestelmää, joka perustuu valtioiden tahtoon ja niiden todelliseen toimintaan ja sen perusteella muotoutuneeseen valtiokäytäntöön. Positiivisen oikeuden sanotaan muodostuvan valtioiden vuorovaikutuksen realiteeteista (mitä tapahtuu ja miten asiat ovat todellisuudessa), ei moraalisista periaatteista (miten asioiden pitäisi olla) kuten luonnonoikeudessa. (Dixon 1996: 14.)

Rajoitukset olivat yleensä johdettu oletetuista universaaleista, usein uskonnollisista, periaatteista ja niihin kuului mm. sovittelukeinojen käyttö ennen sodan aloittamista, perusteltu syy sodan aloittamiselle, vaatimus sodanjulistuksesta ennen sen aloittamista, säännöt taisteluista, aselevosta ja konfliktin lopettamisesta. Muinaisissa valtakunnissa, esim. antiikin Kreikassa ja Rooman valtakunnassa, oli siis jo olemassa alkeelliset rajoitukset voimankäytössä, ainakin niiden sisäisessä filosofiassa ja oikeudessa. Rajoitukset eivät koskeneet pelkästään poliittisen yhteisön itsepuolustusta tai -säilytystä, vaan ne sisälsivät myös käsityksen voimankäytöstä vieraita kansoja kohtaan, jotka eivät toimineet oletettujen universaalien periaatteiden kanssa yhdenmukaisesti. Vaikkakaan ne eivät muodostaneet kansainvälistä oikeutta siinä mielessä kuin mitä sillä tänä päivänä tarkoitetaan, periaatteet loivat pohjaa oikeutetun sodan doktriinin ilmaantumiselle keski-ajalla, mikä taas vaikutti voimakkaasti modernin kansainvälisen oikeuden kehittymiseen. (Murphy 1996: 35-40.)

Varsinaisesti humanitaarisen intervention ajatus ilmaantui ensimmäisen kerran Hugo Grotiuksen (1583-1645) ja Emmerich de Vattelin (1714-67) kirjoituksissa. Kummankin kirjoituksissa kiinnitetään huomiota aseistettuun interventioon, minkä tarkoituksena on epäoikeudenmukaisesta hallitsijasta kärsivien henkilöiden auttaminen. Vaikka sekä Grotius että Vattel olivat tällaisen intervention kannattajia tietyissä olosuhteissa, kirjoituksista näkyy myös jo silloin vallinnut jännite epäoikeudenmukaisen kohtelun uhreiksi joutuneiden ihmisten auttamisen ja kansainvälisen rauhan säilyttämisen välillä. Esim. Grotius oli haluton hyväksymään sitä, että alamaiset itse olisivat nousseet vastustamaan suvereenia hallitsijaansa, mutta oli valmis sallimaan muiden suvereenien tehdä niin, kun ihmisten kärsimykset olivat tietyn laajuisia. (Murphy 1996: 43-45.)

Positiivisen oikeuden saadessa hallitsevan aseman 1800-luvulla valtioita pidettiin vapaina turvautumaan sotaan ja arvioimaan itse oliko se oikeutettua vai ei. Toisaalta niiden toimenpiteet sodanjulistamista lukuun ottamatta tuli oikeuttaa viittaamalla tiettyihin käsitteisiin, jotka kuuluivat itsepuolustuksen tai itsesäilytyksen, kostotoimenpiteen, sopimuksen velvoitteiden perusteella tehdyn intervention tai kollektiivisen intervention alaisuuteen. 1800-luvulla humanitaarisen intervention käsite oli läsnä, vaikkakin se olikin epäselvä ja väittelyn alainen. Humanitaarisen intervention puolustajat vetosivat humaanisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen, ja sen

vastustajatkaan eivät vastustaneet moraalisia näkökohtia, vaan vetosivat siihen, että valtiokäytännön puuttuessa asiaa kiteyttäviä oikeusperiaatteita oli vaikea löytää. Sean Murphyn mukaan keskustelu oli samankaltaista, kuin mitä käydään tänä päivänä liittyen yksipuolisen humanitaarisen intervention laillisuuteen YK:n peruskirjan valossa. Väittelystä huolimatta humanitaarisen intervention käsite todennäköisesti vaikutti 1800-luvun valtiokäytäntöön. (Murphy 1996: 47-48.)

Eurooppalaisten suurvaltojen 'Euroopan konsertin' useita 1800- luvulla tekemiä interventioita voidaan luonnehtia humanitaarisiksi luonteeltaan. Niistä useimpien tarkoituksena oli Ottomaanien valtakunnan alamaisina olleiden vainottujen kristittyjen suojelu. Iso-Britannia, Ranska ja Venäjä vetosivat sekä humaanisuuteen että Euroopan rauhallisuuteen antaessaan tukea turkkilaisia vastaan kapinoiville kreikkalaisille 1827-30; Britannian ja Ranskan interventiota Sisiliaan 1856 perusteltiin väitetyillä poliittisilla pidätyksillä ja vankien huonolla kohtelulla; Ranskan, Iso-Britannian, Itävallan, Preussin ja Venäjän interventiota Syyriaan 1860-1861 perusteltiin tuhansien kristittyjen surmilla. Humanitaarisiin syihin vedottiin myös Yhdysvaltojen Espanjan vastaisessa interventiossa Kuubaan 1898. (Murphy 1996: 51-56; Aro ym. 1999: 107.)

Euroopan suurvalloilla oli kuitenkin kristittyjen suojelun ohella myös muita motiiveja, kuten vaikutusvallan ja markkinoiden ulottaminen Ottomaanien keisarikunnan alueelle. Interventioita perusteltiin tyypillisesti sopimusoikeuksien turvaamisella, ei vetoamalla kansainvälisen oikeuden yleiseen humanitaarisen intervention sääntöön. Humanitaariset syyt vaikuttivat siis interventioiden taustalla, mutta niiden perusteluita ei johdettu pelkästään niistä, vaan sopimuksien noudattamisen turvaamisesta. (Murphy 1996: 51-52.)

Useat 1800-luvulla tehdyt interventiot osoittavat kansainvälisen oikeuden taholta jonkin asteista intervention oikeuden hyväksyntää ihmisoikeuksien suojelemiseksi. Toisaalta tehdyistä interventioista on vaikea arvioida väliin tulevien valtioiden todellisia motiiveja, koska valtiot perustelivat niitä monin eri perustein. Humanitaarisen intervention käsite oli siis läsnä 1800-luvun valtiokäytännössä, mutta sen soveltaminen oli satunnaista ja epäsäännöllistä. (Murphy 1996: 63.)

1900-luvulla sodankäynti osoittautui aikaisempaa huomattavasti tuhoisammaksi ja tästä seurauksena valtioiden välisiä suhteita luotiin kontrolloimaan uusi kansainvälisen rauhan- ja järjestyksen ylläpitämisen normi. I maailmansodan jälkeen Yhdysvaltain presidentti Woodrow Wilsonin tavoitteena oli luoda instituutio, joka estäisi tulevaisuuden sodat ja kohdistaisi huomion myös joihinkin ihmisoikeusnäkökohtiin. Kansainliiton toimivaltaan (sopimukseen Kansainliitosta) ei kuitenkaan sisällytetty ihmisoikeuksiin puuttumista, niiden katsottiin kuuluvan puhtaasti valtioiden sisäisiin asioihin. Myöskään mikään maailmansotien välisessä valtiokäytännössä ei puhu sen puolesta, että humanitaarisen intervention doktriini olisi sisältynyt tai sallittu Kansainliiton puitteissa. (Murphy 1996: 57-60; 398.)

Kehitys kohti voimankäytön kieltoa valtionvälisissä suhteissa kiteytyi Briand-Kelloggin sopimuksessa 1928, jossa sota tuomittiin kansainvälisten ongelmien ratkaisuna.[129] Sopimus ei tietoisesti kieltänyt eikä sallinut humanitaarista interventiota, mutta sillä oli mahdollisesti vaikutusta valtioiden argumentointiin humanitaaristen interventioiden oikeutuksen puolesta. Vaikutus oli sikäli kielteinen, että humanitaarisen intervention oikeutukseen ja humanitaarisiin syihin vetosivat Japani Mantsurian valloituksessaan, Italia miehittäessään Etiopian ja Saksa Tsekkoslovakian. Kaikissa tapauksissa kyse oli kuitenkin selkeästi aluevaltauksien kautta omien kansallisten intressien edistämisestä, ja näin ollen humanitaarisen intervention doktriinin väärinkäytöstä. (Murphy 1996: 60-62; 389.)

Voimankäytön kieltävä normi sai lopullisen vahvistuksen Dumbarton Oaksissa Washingtonissa 1944 pidetyn neljän vallan[130] konferenssin myötä, jossa laadittiin suunnitelmaa uutta kansainvälistä järjestöä, Yhdistyneitä Kansakuntia varten. Vaikka seuraavana vuonna perustetun YK:n peruskirjaan sisällytettiin myös ihmisoikeuksien ja oikeudenmukaisuuden käsitteet, voimankäyttöä koskevat pääpiirteet pysyivät muuttumattomina: kaikki voimankäyttö valtioiden alueellista yhtenäisyyttä ja poliittista itsenäisyyttä vastaan kiellettiin, lukuun ottamatta oikeutta itsepuolustukseen tai YK:n kollektiiviseen puolustautumiseen kansainvälisen rauhan ollessa uhattuna. (Murphy 1996: 67-68; 389-390.)

---

[129] Allekirjoittaneita valtioita oli 62.
[130] Yhdysvallat, Iso-Britannia, Neuvostoliitto ja Kiina.

YK:n peruskirja heijastaa kuitenkin samanaikaisesti kahta arvokimppua, jotka menevät ristiin ja joskus myös käyvät toisiaan vastaan. Toisessa päässä ovat valtiojärjestelmän arvot: voimankäytön kielto, valtioiden poliittinen itsenäisyys ja suvereeni tasa-arvoisuus. Toisessa päässä ovat taas ihmisoikeusarvot, jotka liittyvät ihmisten perustavanlaatuisiin oikeuksiin ja vapauteen. (Damrosch 1993: 8.) Vaikka kansainvälinen oikeus oli ennen YK:n peruskirjan voimaantuloa tunnustanut joitakin ihmisoikeuksien kansainvälisen suojelun muotoja, vasta peruskirjan luomisen myötä alkoi todellinen ihmisoikeuksien kansainvälistyminen ja toisaalta kansainvälisen oikeuden humanisoituminen. Peruskirjan artiklat 1(3), 55 ja 56 loivat pohjan kansainvälisen oikeuden tulevalle ihmisoikeusnormistolle. Artiklat eivät perustaneet valtioille välitöntä velvollisuutta taata ihmisoikeuksia, eivätkä ne myöskään määritelleet, mitä ihmisoikeuksilla ja perusvapauksilla tarkalleen ottaen tarkoitettiin. Epämääräisyydestä huolimatta artikloilla oli tärkeitä seurauksia. Ihmisoikeuksien käsitteen kansainvälistämisen lisäksi valtiot olivat peruskirjan hyväksymisellä ottaneet itselleen ihmisoikeuksiin liittyviä velvollisuuksia, vaikkakin niiden laajuus jäi myöhemmin määriteltäväksi. Näin ollen valtiot eivät voineet enää väittää, että ihmisoikeudet olivat puhtaasti niiden sisäisiä asioita. Toiseksi YK:lle valtioiden velvollisuus olla ihmisoikeuksiin liittyen yhteistyössä sen kanssa antoi laillisen auktoriteetin aloittaa oikeuksien tarkempi määritteleminen ja kodifioiminen. (Buergenthal 1997: 703.)

4.2.2 Kylmän sodan aikakausi

Toisen maailmansodan jälkeen YK:n puitteissa on yritetty rakentaa ns. ihmisoikeuskulttuuria (Wheeler 1997: 392). Tästä ovat esimerkkinä kansainvälisen ihmisoikeuslain kehittyminen, vaikkakin käytännössä jäsenvaltiot ovat olleet haluttomia luopumaan suvereniteetistaan ja oikeudesta päättää sisäisistä asioistaan. Kylmän sodan aikakaudella luotiin suurin osa YK:n ihmisoikeusmekanismeista, useita kansainvälisiä ja alueellisia ihmisoikeussopimuksia sekä monia ei-hallitustenvälisiä kansainvälisiä ihmisoikeusjärjestöjä. YK:n ihmisoikeusinstrumenteista luotiin esim. ihmisoikeuskomissaarin toimi ja ihmisoikeustoimikunta. YK:n puitteissa luotiin Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948 ja Poliittisten ja kansalaisoikeuksien sopimus sekä Taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien sopimus 1966.

Alueellisista sopimuksista luotiin Euroopan ihmisoikeussopimus 1953, Amerikan ihmisoikeussopimus 1978 ja Afrikan ihmisten ja kansojen oikeuksien julistus 1986. (Buergenthal 1997: 710-711.) Ei-hallitustenvälisistä ihmisoikeusjärjestöistä perustettiin esim. Amnesty International vuonna 1961 ja Human Rights Watch 1978. Vaikka ihmisoikeuslain luominen ja uusien järjestöjen perustaminen eivät käytännössä paljoa valtioiden toimia rajoittaneetkaan, niin niiden voi olettaa ainakin antaneen ihmisoikeusretoriikan interventioiden suorittajien käyttöön, mikäli ne sitä halusivat käyttää.

Ihmisoikeusinstituutioiden luomiseen vaikuttivat useat poliittiset syyt, suurimpana monien entisten siirtomaiden itsenäistyminen 1950- ja 1960-luvulla ja niiden halu apartheidin lopettamiseen. Neuvostoliitto ja sen liittolaiset tukivat YK:n ihmisoikeusmekanismien kehittämistä ja vahvistamista rotusorron lopettamisen nimissä, mikä taas auttoi länsimaita laajentamaan YK:n ihmisoikeusmekanismien toimivaltaa myös muihin ihmisoikeusloukkauksiin. Lännen, idän ja sitoutumattomien maiden pyrkimykset ihmisoikeusmekanismien kehittämiseen vetivät YK:n ihmisoikeustoimintaan paljon julkista huomiota. Tämä herätti maailmanlaajuisia odotuksia YK:n ja muiden kansainvälisten järjestöjen roolista ihmisoikeusrikkomusten esille ottajina. Asia sai erityistä poliittista merkittävyyttä Yhdysvaltojen presidentin Jimmy Carterin[131] julkisessa sitoumuksessa tehdä ihmisoikeudet maansa ulkopolitiikan keskipisteeksi, ja toimia tämän sitoumuksen mukaisesti. Huolimatta siitä, kuinka paljon Carterin hallinto tosiasiassa saavutti maailman ihmisoikeustilanteen parantamisessa, Carter ainakin onnistui peruuttamattomasti nostamaan ihmisoikeudet kansainväliselle poliittiselle agendalle. Niistä tuli valtapolitiikan yksi tärkeä elementti ja ihmisoikeustaistelusta poliittinen voima, jota monien hallitusten oli vaikea jättää huomiotta. Mitä enemmän kylmän sodan osapuolet ja sitoutumattomat maat pyrkivät käyttämään ihmisoikeuksia hyväkseen omien poliittisten ja propagandistisien tarkoitusten ajamiseen, sitä enemmän kansainvälisessä keskustelussa vahvistui ajatus tehokkaasta, ihmisoikeuksia suojelevasta kansainvälisestä järjestelmästä. Tämä teki institutionaalisen kehityksen ihmisoikeuksien alalla mahdolliseksi, siitä huolimatta, että suuri joukko hallituksia ei uskonut ihmisoikeuksiin ja olisi halunnut pitää aiheen kokonaan poissa kansainväliseltä areenalta. (Buergenthal 1997: 711-712.)

---

[131] Presidenttinä 1977-1981.

Kylmän sodan aikaisesta ihmisoikeusinstituutioiden kehityksestä huolimatta aikakaudella ei tehty yhtään YK:n turvallisuusneuvoston valtuuttamaa humanitaarista interventiota. Tähän vaikutti supervaltojen vastakkainasettelu, mikä esti turvallisuusneuvoston yhteistoiminnan, vaikka vakavia ihmisoikeusloukkauksia tapahtuikin. (Murphy 1996: 84.) Kylmän sodan aikana ihmisoikeusrikkomusten katsottiin liittyvän pääasiassa "tyrannimaisten" hallitusten politiikkaan. Koska mahdollisuutta kollektiiviseen toimintaan YK:n tai muiden alueellisten järjestöjen kautta ei ollut, valtioiden vastuulle jäi puuttua kriiseihin itse tai alueellisin järjestelyin ja toimiensa perusteleminen YK:n peruskirjan pohjalta. Humanitaaristen interventioiden katsottiin olevan valtioiden "itse-apua" (self-help) ihmisoikeuksien suojelemiseksi. (Ramsbotham et al. 1996: 3-7; Murphy 1996: 84.) Suurvaltojen tekemät interventiot sijoittuivat pääasiassa niiden oman vaikutuspiirin sisäpuolella oleviin valtioihin ja niiden perusmotiivina oli huolehtia siitä, että vihollinen ei saanut itselleen hyötyä konfliktista (Murphy 1996: 143).

Humanitaarisiin syihin tai ihmisoikeuksiin osana intervention oikeutusta vedottiin useissa kylmän sodan aikaisissa väliintuloissa, sellaisissakin, joissa niihin vetoaminen oli doktriinin selkeää väärinkäyttöä. Tästä paras esimerkki on Neuvostoliiton antama perustelu Unkarin ja Tsekkoslovakian miehittämiselle: se vetosi kyseenomaisten maiden kansalaisten taloudellisten ja sosiaalisten ihmisoikeuksien turvaamiseen ja suojeluun. Nämä olivat kuitenkin ääritapauksia, ja vaikka yhtään kylmän sodan aikaista interventiota ei perusteltu pelkästään humanitaarisen intervention doktriinilla, humanitaariset näkökohdat olivat osana useiden interventioiden perusteluja. (Murphy 1996: 84-86.)

Vietnamin interventiota Kamputseaan ja Tansanian interventiota Ugandaan 1979 on pidetty ainakin jossain määrin humanitaarisina, vaikka ne itse perustelivat toimintaansa pääasiassa itsepuolustuksella YK:n peruskirjan 51 artiklan mukaisesti (Wheeler 1997: 398). Kummallakin maalla oli perusteet itsepuolustukseen: Kamputsean punaisten khmerien joukot olivat tehneet hyökkäyksiä Vietnamin puolelle, samoin kuin Ugandan joukot Tansanian puolelle. Vietnam viittasi perusteluissaan vain ohimennen punaisten khmerien suorittamiin ihmisoikeusloukkauksiin, Tansanian presidentti taas oli julkisesti tuominnut Idi

Aminin maassaan harjoittaman politiikan useaan otteeseen. Vietnamin tapauksessa kansainvälinen yhteisö tuomitsi intervention voimakkaasti, Neuvostoliittoa lukuun ottamatta, Tansanian kohdalla taas ei, lukuun ottamatta muutamia Afrikan maita. Tansanian kohdalla interventiossa kyse oli sekä itsepuolustuksesta että ihmisoikeuksien suojelusta, Vietnamin kohdalla ihmisoikeusnäkökohdat olivat todennäköisesti toissijaisia. Vaikka interventioiden motiivit eivät olleetkaan täysin selvät, kummassakin tapauksessa väliintulo joka tapauksessa vaikutti vakavien ja laajojen ihmisoikeusloukkausten loppumiseen. (Murphy 1996: 102-107.)

Ranskan väliintuloa Keski-Afrikkaan 1979 on esitetty kylmän sodan aikakaudelta parhaaksi esimerkiksi humanitaarisesta interventiosta, jossa muita kuin humanitaarisia motiiveja ei todennäköisesti ollut. Intervention tarkoituksena oli Keski-Afrikan vallankaappauksella syrjäytetyn presidentin valtaan palauttaminen, sekä väkivallan ja sorron lopettaminen. Ranska ei vedonnut minkäänlaiseen itsensä puolustamiseen oikeuttaakseen intervention (kuten Tansania ja Vietnam tekivät), eikä se saanut interventiosta mitään alueellista hyötyä, vaikkakin sillä oli Keski-Afrikkaan kiinteät poliittiset ja taloudelliset siteet, jotka myös tiivistyivät intervention jälkeen. Lukuun ottamatta muutamia Afrikan maita, kansainvälinen yhteisö hyväksyi intervention, eivätkä YK:n turvallisuusneuvosto tai yleiskokous kritisoineet sitä. (Murphy 1996: 107-108.)

Kylmän sodan aikaisissa interventioissa muiden kuin supervaltojen tekemien väliintulojen taustalla oli toisinaan myös humanitaarisia näkökohtia (kuten Ranskalla Keski-Afrikan tasavallassa), mutta yleensä humanitaarisia tekijöitä tärkeämpiä olivat geopoliittiset syyt (kuten Vietnamilla Kamputseassa). Ylipäätään kansainvälinen yhteisö oli yleensä hyvin kriittinen interventioita kohtaan, joten humanitaarinen interventio ei ollut aikakaudella legitiimi käytäntö, tai ainakin se oli hyvin kyseenalainen. (Murphy 1996: 143.)

4.2.3 1990-luku

Kylmän sodan loppuminen mahdollisti sen, että ihmisoikeudet (ja nimenomaan lännen ajamat poliittiset ja kansalaisoikeudet) nousivat kansainvälisen politiikan retoriikan

kohteeksi. Maailma muuttui radikaalisti, mihin YK:n perustamisesta lähtenyt ihmisoikeusvallankumous sekä vaikutti että josta se hyötyi suuresti: Itä-Euroopan maat vapautuivat kommunistisesta hallinnosta, sysäten liikkeelle demokratisoitumisprosessin, toisaalta myös kansainväliset pyrkimykset ihmisoikeuksien kehittämiseen vapautuivat ideologisesta vastakkainasettelusta. (Buergenthal 1997: 712-713.) Onkin esitetty, että ihmisoikeudet tulivat 1990-luvulla länsimaissa toimintaa ohjaavaksi periaatteeksi, kuten antikommunismi kylmän sodan aikakaudella (Rieff 1999).

Vaikka yleisemmin ihmisoikeuskulttuuria ja humanitaarisen intervention doktriinia on kehitetty jo pitkään, vasta 1990-luvun sisällissodat mahdollistivat humanitaaristen interventioiden käytännön kokeilun laajemmassa mittakaavassa. Suurin osa väliintuloista suoritettiin ihmisoikeusloukkausten estämiseksi tai humanitaaristen epäkohtien korjaamiseksi, olivatpa ne siviilien suojelemista hajonneissa valtioissa kuten Somaliassa tai etnisen ryhmän suojelemista oman hallituksensa sorrolta kuten Kosovossa (Rieff 1999).

Käytännön tapausten myötä myös keskustelu doktriinista ja sen säännöstön kehittämisestä kiihtyi. Humanitaarisen intervention laillisuudesta kiistelleen edelleen, vaikkakin asenteet interventioita kohtaan ovat vähitellen muuttuneet myönteisimmiksi.[132] Asenteiden muutos on koskenut kuitenkin lähinnä liberaalien länsimaiden mediaa ja julkista mielipidettä. Monet muut kuin länsimaat ovat kyseenalaistaneet humanitaaristen interventioiden legitimiteetin ja länsimaiden (erityisesti Yhdysvaltojen) motiivit suorittaa humanitaarisia väliintuloja, jotka on nähty vain uutena imperialismin muotona (Wheeler 1997: 402).

Aikaisemmin luotuihin ihmisoikeusinstituutioihin kylmän sodan loppuminen vaikutti siten, että niiden ei tarvinnut enää puolustella olemassaolonsa oikeutusta, vaan ne pystyivät keskittymään tehokkaiden toimenpiteiden käyttöönottoon painostaakseen hallituksia käyttäytymään kansainvälisten sitoumustensa mukaisesti. Kylmän sodan ajoista mikään ei ole sikäli muuttunut, että ihmisoikeusinstituutioiden ongelmana on edelleenkin niiden auktoriteetti suhteessa valtioihin. Valtiot suhtautuvat aina

[132] Ks. esim. Damrosch 1993; Griffiths et al. 1995, Ramsbotham et al. 1996 ja Wheeler 1997.

myönteisimmin ihmisoikeusinstituutioiden luomiseen kuin niiden kanssa tehtävään yhteistyöhön –silloin kun kyseessä on niiden itsensä tai liittolaisten tekemät ihmisoikeusloukkaukset. (Buergenthal 1997: 712-713.)

Tästä huolimatta kylmän sodan päättyminen antoi (länsimaissa) uutta pontta sen painottamiselle, että arvot, erityisesti ihmisoikeuksien kontekstissa, ovat universaaleja, ja että kansojen ja yksilöiden oikeudet ajavat instituutioiden ohi. (Griffiths et al. 1996: 34; 36.) Tämä kehitys heijastui myös osaltaan 1993 annettuun YK:n Wienin ihmisoikeusjulistukseen, minkä mukaan *kaikkien* ihmisoikeuksien edistäminen ja suojelu on kansainvälisen yhteisön legitiimi huolenaihe.[133] Julistuksessa nostetaan esille ja hylätään kolme estettä, joihin kylmän sodan aikakaudella vedottiin ihmisoikeuksien rajoittamiseksi. Ensinnäkin hylätään valtionsisäisten ja kansainvälisten ihmisoikeuksien erottelu ja todetaan kaikkien ihmisoikeuksien olevan luonteeltaan universaaleja. Toiseksi siinä hylätään myös kulttuurirelativismi; huolimatta kansallisista, historiallisista ja uskonnollisista eroavaisuuksista ja valtioiden poliittisista, taloudellisista ja kulttuurisista järjestelmistä, niiden velvollisuus on edistää ja suojella kaikkia ihmisoikeuksia ja vapauksia. Kolmas este, jonka julistus kumoaa on käsitys, jonka mukaan kaikki valtiot, olivatpa ne demokraattisia tai ei, voivat itse suojella omien kansalaistensa ihmisoikeuksia, ja että valtion hallituksen muoto ei välttämättä vaikuta sen ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamiseen. Julistuksen mukaan demokratia, kehitys ja ihmisoikeuksien ja perustavanlaatuisten vapauksien kunnioittaminen ovat toisistaan riippuvaisia ja toisiaan vahvistavia. Demokratia perustuu kansalaisten vapaasti ilmaistuun tahtoon päättää itse omasta poliittisesta, taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta järjestelmästä. Kansainvälisen yhteisön tulee julistuksen mukaan tukea demokratian vahvistamista ja edistämistä sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista koko maailmassa. (Buergenthal 1997: 712-714.)

Yleisimminkin hyvän hallinnon argumentit ovat antaneet 1990-luvulla lisäpontta universaalien ihmisoikeuksien vaatimuksille ja luoneet jännitettä yksilöllisten oikeuksien ja kansallisen suvereenisuuden käsitteiden välille. Länsimaissa on 1990-

[133] Julistus identifioi mm. kansalais- ja poliittiset oikeudet, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset oikeudet, oikeuden kehitykseen, pakolaisten oikeudet, humanitaarisen oikeudet kysymykset, vähemmistöjen, alkuperäiskansojen, naisten, vammaisten ja lasten oikeudet (Buergenthal 1997: 713).

luvulla vallinnut laaja yhteisymmärrys liittyen talouden ja politiikan hallinnon toimintaperiaatteisiin. Tähän kuuluu ajatus hyvän hallinnon tai hallituksen tärkeydestä yhteiskunnan toimivuudelle. Korostamalla vastuun ja läpinäkyvyyden tärkeyttä hyvä hallinto edellyttää demokraattisen kansalaisyhteiskunnan olemassaoloa, jossa hallitus on vastuussa kansalaisilleen. Hyvän hallinnon periaate tunnustaa valtion tärkeyden ja sen, että markkinat eivät anna täydellistä vastausta kehityksen ongelmiin. Valtiolle annetaan keskeisiä sosiaalisia ja taloudellisia velvollisuuksia; se myös edistää ihmisoikeuksia, demokratiaa ja lain kunnioitusta, koska näiden katsotaan olevan modernin markkinatalouden ja hyvin hoidetun valtion edellytyksiä. (Harris 1995: 2.)

Monet hallitukset ja kansainväliset instituutiot ovat olleet enenevämmässä määrin myös halukkaita ehdollistamaan taloudellisia ja poliittisia suhteitaan arvojen universaalisuuden tunnustamisen kanssa. Tällaisen kehityksen vaaroista keskusteltiin myös Wienin ihmisoikeuskonferenssissa vuonna 1993, jossa uusi ihmisoikeusjulistus annettiin. Osa hallituksista ilmaisi huolestumisensa siitä, että ehdollistamisen takana väijyy uusi länsimaisten hallitusten arvoja ja pyrkimyksiä ajava kolonialismi, jota YK:n kautta toteutetaan. (Griffiths et al. 1995: 34.)

Demokratisointia korostettiin myös Bosnian sodan lopettaneessa Daytonin rauhansopimuksen (1995) toimeenpanossa. Rauhoittamis- ja vakauttamisstrategiassa nousi tärkeälle sijalle Balkanin maiden demokratisointi. Sen korostaminen perustui länsimaissa kylmän sodan loputtua yleistyneeseen käsitykseen, jonka mukaan mm. Immanuel Kantin ja Woodrow Wilsonin ajatuksiin pohjautunut teoria demokraattisten valtioiden rauhanomaisuudesta pitäisi paikkaansa. Teorian mukaan yhteiskuntakehitykseen voitaisiin vaikuttaa positiivisesti ulkopuolelta, kuten oli tehty Saksassa ja Italiassa II maailmansodan loputtua. Kritiikkinä tähän Pekka Visuri esittää, että Jugoslavian hajoamisen olisi pitänyt varoittaa kuitenkin juurtumattoman demokratian vaaroista. Länsimaat vaativat yleisesti kansanäänestyksiä Jugoslavian osavaltioiden itsenäisyyden tunnustamisen ehdoksi. Krotiassa ja Bosnia-Hertsegovinassa niiden tuloksena oli kuitenkin nationalististen puolueiden voitto, ja itsenäisyysjulistuksia seuranneiden sisällissotien aikana nationalismi vain voimistui. Huonosti juurtuneissa demokratioissa kansanäänestysten ongelmana on yleisestikin etnisten ja kulttuuristen vähemmistön suojelun heikkous, tällaisissa yhteiskunnissa vähemmistön oikeuksia ei useinkaan kunnioiteta. Ne, jotka ovat äänestyksen ehtoihin

tyytymättömiä, boikotoivat vaaleja ja saattavat mieluummin nousta kapinaan kuin noudattaa sääntöjä, jotka kokevat itselleen epäedullisiksi. Ulkoisella painostuksella on siten vaikea edistää demokratisoitumista, jos kansalaisilla itsellään ei ole siihen tahtoa. Tästä esimerkkinä on Bosnia-Hertsegovina, jossa Daytonin rauhansopimuksen jälkeen pidetyissä vaaleissa suurimpia äänimääriä ovat saaneet jyrkästi asennoituneet nationalistit. (Visuri 2000: 54-55.) Valtion suvereenisuuden säilyttämisen tai saamisen ehtoina demokratian ja hyvän hallinnon vaatimukset eivät siis välttämättä ole ongelmattomia. Uusissa ja epävakaissa demokratioissa kansalaiset voivat äänestää ääri-nationalismin puolesta, joka jättää vähemmistön oikeudet ja niiden suojelun huomiotta, mikä taas johtaa uusiin ongelmiin.

Ihmisoikeuksien, demokratian ja kehityksen tiivis yhteen liittäminen ei välttämättä ole ongelmatonta (ks. Donnelly 1999: 608-632.), toisaalta se, että Wienin ihmisoikeusjulistus hyväksyttiin 171 valtion taholta, osoittaa ainakin jonkinlaista konsensusta periaatteen tasolla. Humanitaariseen interventioon käsitteiden yhteen liittäminen voi ajatella vaikuttavan ainakin siten, että kriteerit, joiden perusteella interventioon päätetään lähteä, monipuolistuvat (mahdollistaen silti sen, että interventio katsotaan nimenomaan humanitaariseksi) ja että humanitaaristen interventioiden loppuun vieminen vaikeutuu. Jos humanitaarisissa interventioissa on tavoitteena ihmisoikeusloukkausten lopettamisen lisäksi yhteiskunnan demokratisointi ja kehitys, väliin tulevat tahot joutuvat sitoutumaan paikan päälle pitkäksi aikaa, kuten Bosniassa ja Kosovossa on käynytkin.

Kosovon lisäksi 1990-luvun humanitaarisia interventioita olivat ECOWAS -yhteisön (The Economic Community of West African States) interventio Liberiaan 1990, Yhdysvaltojen, Iso-Britannian ja Ranskan interventio Pohjois-Irakiin 1991 ja Etelä-Irakiin 1992, YK:n ja Naton interventio Bosnia-Hertsegovinaan 1991, Yhdysvaltojen interventio Somaliaan 1992, Ranskan interventio Ruandaan 1994 ja Yhdysvaltojen interventio Haitiin 1994. Humanitaarisiksi interventioiksi ne on luokiteltu siksi, että humanitaariset tai ihmisoikeuskysymykset ovat vaikuttaneet ensisijaisesti tai merkittävästi päätökseen puuttua konflikteihin. Yhteistä interventioille oli se, että niihin ryhdyttiin maan siviiliväestön jouduttua laajahkojen ihmisoikeusloukkausten ja/tai surmien kohteeksi, ja kun suuria pakolaismääriä oli jo alkanut virrata naapurivaltioihin. Kaikkiin konflikteihin liittyi myös sisällissota (Haitia lukuun

ottamatta) ja kaikkien interventioiden takana oli jokin suurista valtioista, useimmiten Yhdysvallat (Liberiaa lukuun ottamatta). (Murphy 1996: 145-146.)

1990-luvun humanitaariset interventiot erosivat toisistaan monen eri tekijän suhteen: oliko niillä ollut turvallisuusneuvoston valtuutusta, alueellisten järjestöjen roolin, ihmisoikeusloukkausten laajuuden, paikallisen hallituksen tai osapuolten suhtautumisen ja intervention tavoitteen suhteen. Ihmisoikeusloukkaukset olivat joissakin tapaukissa satojentuhansien ihmisten joukkomurhia (esim. Ruanda), toisissa tapauksessa vaarassa olleet oikeudet olivat lähinnä poliittisia luonteeltaan (Haiti). Joissakin tapauksissa paikallinen hallitus tai osapuolet vastustivat yhdessä interventiota (Liberia), kun taas toisissa tapauksissa käytännössä vallassa oleva hallitus vastusti, mutta laillinen hallitus puolsi interventiota (Ruanda). Intervention tarkoitus vaihteli pelkästään turva-alueiden perustamisesta pakolaisten suojelemiseksi (Etelä- ja Pohjois-Irak), konfliktin rauhoittamiseen, osapuolien aseistariisumiseen ja poliittisen ratkaisun löytämiseen (Bosnia). (Murphy 1996: 145; 160-261.)

Bosnia-Hertsegovinan interventioon liittyen Sean Murphy esittää mielenkiintoisen näkemyksen siitä, että se ei välttämättä sovi humanitaarisen intervention käsitteen sisälle, vaan perustui jokaisen valtion oikeuteen puolustaa itseään ulkopuolista aggressiota vastaan. Bosnia julistautui itsenäiseksi 1992 ja samana vuonna se myös hyväksyttiin YK:n jäseneksi. Bosnian sota ei ollut puhtaasti sisällissota (jonka puitteissa ihmisoikeusloukkaukset tapahtuivat), koska siihen oli sekaantunut myös ulkopuolisia. Serbia-Montenegron ja Kroatian antama taloudellinen ja sotilaallinen apu Bosnian serbi-osapuolelle oli aseellista aggressiota Bosnian valtiota vastaan ja loukkasi YK:n peruskirjan voimankäytön kieltoa. Näin ollen kansainvälinen yhteisö oli oikeutettu auttamaan Bosniaa puolustamaan itseään. Syy siihen, miksi kansainvälinen yhteisö epäonnistui tässä ja siviilien suojelussa jokseenkin pahasti, vaikka ihmisoikeusloukkauksista kärsiviä siviilejä haluttiinkin vilpittömästi auttaa, on Murphyn mukaan se, että sodan ei haluttu leviävän enää yhtään laajemmalle, esim. Kosovoon tai Makedoniaan. (Murphy 1996: 214-217.)

Useimmissa 1990-luvun humanitaarisina interventioina pidetyissä väliintuloissa vedottiin ensisijaisesti siviilien suojeluun, vaikka muitakin motiiveja oli, kuten konfliktin leviämisen tai pakolaistulvan estäminen. Myös arvovaltakysymykset ja

julkinen mielipide vaikuttivat väliintuloihin. (Murphy 1996: 145-281.) Niissä tapauksissa, joissa interventioilla oli turvallisuusneuvoston valtuutus, väliin tulevilla valtioilla ei luonnollisesti ollut kovin suurta painetta perustella toimiaan, riitti kun ne vetosivat turvallisuusneuvoston päätöslauselmaan.

On esitetty, että poliittisesti viattomat interventiot ovat yhtä ongelmallisia kuin poliittisesti motivoituneet interventiot. Poliittisesti viatonkaan interventio ei ole ongelmaton, jos se ei ota huomioon niitä poliittisia syitä, joista konflikti/katastrofi on saanut alkunsa. Toisaalta puhdasta humanitaarista interventiota ei ole olemassa, koska kärsimyksellä on aina poliittiset syyt; konfliktiin on vaikea tai mahdoton puuttua vain kärsimyksen lievittämiseksi. Humanitaarinen interventio, johon on ryhdytty puhtaasti humanitaarisista syistä, johtaa yleensä kahteen poliittiseen tekoon: kriisissä olevan valtion rajojen takaamiseen ja hallintokoneiston rakentamiseen. Mikäli YK tai väliin tulevat valtiot eivät ole valmiita ottamaan vastaan ja suorittamaan näitä tehtäviä loppuun ja myöskin maksamaan niistä aiheutuvaa hintaa sekä ihmishengissä että rahassa, voi humanitaarinen interventio johtaa kahteen eri lopputulokseen. Se voi palkita aggressiota, niin kuin Bosniassa, tai jättää poliittisen tilanteen vielä sekasortoisemmaksi ja sisäisen konfliktin vielä vaikeammaksi ratkaista kuin mitä se oli ennen väliintuloa, esimerkkinä Somalia. Poliittisesti viaton humanitaarinen väliintulo on ongelmallinen senkin takia, että siihen yleensä ryhdytään ilman haittojen ja hyötyjen realistista arviointia. Ilman näkyviä poliittisia tavoitteita, jotka ovat sidottu väliin tulevan vallan tai valtojen intresseihin, inhimilliset ja materiaaliset kulut nähdään helposti väliin tulevien valtioiden sisällä liian korkeiksi, mikä taas entisestään vaikeuttaa tilanteen selvittämistä. (Ayoob 1995: 23-24.)

Suurimmassa osassa kylmän sodan jälkeisistä humanitaarista interventioista kyse on ollut sekä ihmisoikeuksiin että humanitaariseen tilanteeseen liittyvistä ongelmista. Poliittisesti viattomankin humanitaarisen intervention ongelmana on että ihmisoikeus- ja humanitaarisen avun tavoitteet ovat usein yhtä paljon konfliktissa toistensa kanssa kuin toisiaan täydentäviä. Ihmisoikeusaktivismin tavoitteena on lopettaa ihmisoikeusloukkaukset, jolloin sodan lakia tai kansalaistensa oikeuksia rikkovat valtiot tai liikkeet tuomitaan julkisesti. Humanitaarisen avun toimittajan on taas yleensä tultava toimeen kyseenomaisen hallituksen tai armeijan kanssa, jos aikoo saada avun turvallisesti perille ja jaetuksi. (Rieff 1999.) Näin ollen samanaikainen

ihmisoikeus- ja humanitaaristen tavoitteiden saavuttaminen voi olla hankalaa. Kosovon tapauksessa Nato pommitti Jugoslaviaa, jotta Kosovon albaanien ihmisoikeusloukkaukset saataisiin loppumaan, toisaalta humanitaaristen järjestöjen oli tultava toimeen samaisten serbijoukkojen kanssa, jotka aiheuttivat albaanien kärsimykset.

Nicholas Wheelerin mukaan syy kylmän sodan jälkeisiin humanitaarisiin interventioihin ei ole ollut se, että valtioiden johtajat olisivat olleet valmiita edistämään pakottavan humanitaarisen intervention käytäntöä. Interventioiden takana oleva voima ei ole ollut johtajissa, jotka olisivat suostutelleet vastahakoista julkista mielipidettä intervention taakse. Sen sijaan voima on ollut tiedotusvälineissä ja valtioiden sisäisessä julkisessa mielipiteessä, joka on painostanut johtajia ryhtymään toimintaan kärsimyksen lopettamiseksi. Julkinen painostus toimintaan oli vahvaa esim. Irakin kurdien ja Somalian tapauksissa. Nämä tapaukset näyttivät myös julkisen mielipiteen ja median häilyväisen luonteen humanitaarisuuden puolestapuhujina. Kurdistanin tapauksessa sotilaallista interventiota ei olisi tapahtunut muissa olosuhteissa kuin Persianlahden sodan yhteydessä. Somalian tapauksessa taas alkuperäinen interventio humanitaarisen avun tuomiseksi heijasti kyllä yhdysvaltalaisten pyyteettömyyden ja myötätunnon tunteita, mutta solidaarisuus katosi heti, kun amerikkalaiset näkivät omien sotilaittensa joutuvan verenvuodatuksen kohteeksi. Somalian tapaus osoitti sen, että "CNN-tekijä" on kaksiteräinen miekka: se voi painostaa hallituksia humanitaarisiin interventioihin, mutta yhtä nopeasti se voi kääntyä operaatiota vastaan, kun omia sotilaita alkaa saapua kotiin arkuissa. (Wheeler 1997: 13.) Tätä kautta voi ymmärtää myös sen, miksi Nato pyrki huolellisesti välttämään omia tappioita.

1990-luvulla ihmisoikeuksien ja demokratian yhdistämisestä käytyä keskustelua vasten Naton pääsihteerin argumentointi suvereenisuuden ehdollistamisesta humaanisuuden ja demokratian vaatimuksilla ei ole uutta tai yllättävää. Samoin ymmärrettäväksi tulee se, että pääsihteerin puheissa pyrittiin vakuuttamaan yleisö siitä, että ihmisoikeuksien ajamisessa ja demokratian edistämisessä ei ole kyse vahvemman valtion oikeudesta tai kansallisten intressien ajamisesta.

4.3 Ihmisoikeuksien kieli ja ongelmat Kosovossa

4.3.1 Suvereenisuuden ongelma

Nykyinen kansainvälinen järjestelmä perustuu valtioiden suvereenisuuden, niiden sisäisiin asioihin puuttumattomuuden ja valtioiden välisissä suhteissa voimakeinoista pidättymisen periaatteiden varaan. Suvereenisuus on valtion sisällä merkinnyt valtion ja sen elinten ylintä auktoriteettia kaikkiin sen alueella oleviin henkilöihin ja asioihin nähden. Valtioidenvälisissä suhteissa suvereenisuus on merkinnyt itsenäisyyttä tai oikeutta harjoittaa valtiolle kuuluvia funktioita sen omalla alueella ja edustaa valtiota ulospäin. Se, onko valtio todellisuudessa edustanut sitä väestöä, jota se on hallinnut, on kansainvälisesti ollut merkityksetöntä. Määräävä tekijä on ollut valtion vallan tehokkuus, ei sen edustavuus. (Griffiths et al. 1995: 35-36.)

Kansallisen itsemääräämisen käsitettä voidaan käsitellä kolmen kysymyksen kautta: kuuluuko kansallinen itsemääräämisoikeus kansoille vai kansallisvaltioille; mihin kansallinen itsemääräämisoikeus oikeuttaa ja kuuluuko se kaikille kansoille tai kansallisvaltioille. Tavallisesti kansallisella itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan kansallisvaltioiden oikeutta siihen. Tähän tärkeimpänä syynä on sotien ja verenvuodatuksen estäminen; jos itsemääräämisoikeus annettaisiin kansoille kansallisvaltioiden sijaan, seurauksena olisi todennäköisesti kansainvälinen sekasorto. Toisaalta ei voida myöskään ajatella, että kaikki separatistiset liikkeet ovat väärässä, koska jotkut uudistukset valtioiden rajoissa voivat olla moraalisesti perusteltuja. Se, onko kansalla oma valtio alueineen, on mielivaltainen kriteeri päätettäessä siitä, kenelle kansallinen itsemääräämisoikeus kuuluu. Vaikka jollakin ryhmällä tai kansalla ei olisi koskaan ollut omaa valtiota, se voi kuitenkin olla oikeutettu sellaisenaan [esimerkkinä Palestiina]. Ongelmana on, miten kansa määritellään. Jos sillä ajatellaan olevan oikeus kansalliseen itsemääräämiseen, silloin on myös moraalisesti välttämätöntä määritellä mahdollisimman tarkasti, mitä kansalla tarkkaan ottaen tarkoitetaan. (Räikkä 1996: 57-59.)

Tavallisesti ajatellaan, että kansallinen itsemääräämisoikeus oikeuttaa sen, ettei kansa tai kansallisvaltio joudu sotilaallisen hyökkäyksen kohteeksi ja että se voi itse määrätä sen alueella olevien luonnonvarojen käytöstä. Näihin liittyy myös oikeus puolustaa

aseellisesti omaa kansaa tai kansallisvaltiota ja lisäksi oikeus päättää missä määrin sen alueelle otetaan siirtolaisia ja pakolaisia. Kansalliseen itsemääräämisoikeuteen sisältyy sellaiset kansojen tai kansallisvaltioiden teot ja ratkaisut, joita muilla kansainvälisillä toimijoilla ei ole moraalista oikeutta vastustaa. Kun vastataan, mihin kansallinen itsemääräämisoikeus perustuu, täytyy vastata myös siihen, minkälaisia tekoja ja ratkaisuja voidaan kansainvälisessä järjestelmässä oikeutetusti tehdä tai oikeutetusti vastustaa. (Räikkä 1996: 59-61.)

Siitä huolimatta, että kansallisen itsemääräämisen periaate on tärkeä ja sitä korostetaan, on melko yleistä ajatella, että itsemääräämisoikeus ei kuulu kaikille kansoille tai kansallisvaltioille. Voidaan ajatella, että itsemääräämisoikeus ei kuulu maille, joissa vallitsee sotatila ja näin ollen kyseiseen maahan on lupa tehdä sotilaallinen rauhaanpakottamisoperaatio tai kriisinhallintatehtävä. Länsimaissa ajatellaan myös melko usein, että niillä mailla, jotka loukkaavat ihmisoikeuksia tai muita länsimaisia arvoja, ei ole itsemääräämisoikeutta. Jos ihmisoikeusloukkaukset ovat joukkomurhan tasolla, kyseiseen maahan voidaan katsoa olevan oikeutettua tehdä humanitaarinen interventio. Toisaalta voidaan kysyä miksi juuri länsimaat olisivat oikeutettuja määrittämään kaikkia maapallon ihmisiä koskevien ihmisoikeuksien sisällön. Yksiselitteistä ratkaisua kysymykseen kuuluuko kaikille kansoille tai kansallisvaltioille itsemääräämisoikeus ei ole. Mikäli itsemääräämisoikeuteen sisältyy oikeus omaan kulttuuriin ja poliittiseen järjestelmään, itsemääräämisoikeutta tuskin voidaan sallia yhteisöille, joissa tapahtuu laajamittaisia ihmisten katoamisia, mielivaltaisia oikeudenkäyntejä, kidutusta, vähemmistöjen syrjintää jne. Voidaan kuitenkin sanoa, että suurin osa pahimmista moraalisista rikoksista ei tapahdu minkään kulttuurin oikeuttamana. Esim. kidutusta voidaan vastustaa ilman että tuomitaan ei-länsimainen kulttuuri. Kysymys on siitä, kuinka paljon ja missä tilanteissa vieraan kulttuurin käytäntöjä voidaan vastustaa ilman että vastustetaan myös itse kulttuuria. (Räikkä 1996: 61-64.)

Suvereniteettiperiaate kuvastaa valtioiden välistä järjestelmää, jonka pääpiirteenä on kansainvälinen anarkia. Puuttumattomuuden normia, mikä kieltää valtioita puuttumasta toistensa sisäisiin asioihin, kuvataan usein suvereenisuuden kääntöpuolena. Oliver Ramsbothamin mukaan puuttumattomuuden normin voi ymmärtää myös suvereenisuuden rajoittajaksi. Oikeus julistaa sota toista valtiota

vastaan on perinteisesti ollut tärkeä suvereenisuuden ulkoinen tunnusmerkki, mutta puuttumattomuuden periaate on ollut myös yhtä oleellinen suvereenisuuden tunnusmerkki, kuvastaen valtion sisäistä yhtenäisyyttä. Valtion suvereenisuuden kuvastaessa kansainvälistä anarkiaa, eli yksinkertaistaen sitä käsitystä, että kansainvälinen järjestelmä perustuu valtioiden keskinäiselle taistelulle vallasta ja hyvin vähälle yhteiselle, puuttumattomuuden normi puolestaan viittaa kansainväliseen yhteisöön ja kaikkien sen jäsenten kunnioittamalle järjestyksen käsitteelle, jolle kansainvälinen yhteisö perustuu. (Ramsbotham et al. 1996: 34-35.)

Kansainvälinen yhteisön idea on askel eteenpäin anarkisesta valtiojärjestelmästä ja sen perusideana on, että valtiot ovat keskustelun kautta vapaaehtoisesti luoneet yhteisiä sääntöjä ja instituutioita ohjaamaan keskinäisiä suhteitaan. Oleellista on, että kun kansainvälisessä anarkiassa sotaan ryhtyminen kuuluu valtion yksilöllisiin oikeuksiin, niin kansainvälisessä yhteisössä puuttumattomuuden normi on yhteisön perustava tekijä, ts. ilman puuttumattomuuden normia kansainvälistä yhteisöä ei voisi olla olemassa. Puuttumattomuuden normi tarkoittaa valtioiden välisissä suhteissa siis vastavuoroisuutta ja oikeudellista tasa-arvoa, vaikkakin toinen asia tietysti on miten näitä periaatteita käytännössä noudatetaan. Valtion itsensä sisällä normi pitää taas sisällään kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen. Humanitaarisiin interventioihin liittyvä tärkeä kysymys on, että mikäli jokin hallitus menettää sisäisen legitiimiytensä (koska se ei perustu enää kansan tahtoon), niin menettääkö se samalla myös ulkoisen legitiimiytensä suhteessa muihin valtioihin. Niin kuin edellä mainittiin, niin perinteisestihän valtion suvereniteetin ei ole katsottu riippuvan siitä, edustaako se kansaansa vai ei. Ramsbotham mukaan puuttumattomuuden normin sisäinen (kansojen itsemääräämisoikeus) ja ulkoinen puoli (valtioiden keskinäinen itsenäisyyden kunnioitus) voidaan nähdä olevan ristiriidassa toistensa kanssa. (Ramsbotham et al.1996: 34-38.) Kosovon ja Naton intervention ongelmana oli, että Milosevicilla oli selkä serbialaisten tuki toimilleen Kosovossa, mutta ei Kosovon väestön enemmistön tukea.

YK:n peruskirjassa ovat edustettuina sekä kansainvälisen valtiojärjestelmän arvot että ihmisoikeusarvot[134]: peruskirja alkaa ihmisoikeuksien julistuksella, joiden

[134] Ks. Damrosch 1993.

tunnustaminen jo sinänsä on ristiriidassa suvereeneja valtioita koskevan puuttumattomuuden doktriinin kanssa (Harris 1995:3). Puuttumattomuuden normin ristiriita näkyy myös YK:n peruskirjan 2(4) artiklassa, jonka mukaan "Kaikkien jäsenten on pidätyttävä kansainvälisissä suhteissaan väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämistä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai menettelemästä muulla tavalla, joka on ristiriidassa Yhdistyneiden Kansakuntien päämäärien kanssa" (Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja). Se, mitä oli aikaisemmin pidetty valtioiden suvereenina oikeutena (oikeus ryhtyä sotaan toista valtioita vastaan), ehdottomasti kiellettiin YK:n peruskirjassa, lukuun ottamatta poikkeustapauksia, kuten itsepuolustusta. Mitä taas oli pidetty laittomana, eli toisen valtion sisäisiin asioihin sekaantumista, ei erityisesti tuomittu, vaikkakin YK:n itsensä sekaantuminen valtioiden sisäisiin konflikteihin kiellettiin artiklassa 2(7). YK järjestönä ei siis ole oikeutettu puuttumaan asioihin, "jotka olennaisesti kuuluvat jonkin valtion sisäiseen toimivaltaan, eikä velvoita jäseniä alistamaan tällaisia asioita...peruskirjan mukaan selvitettäviksi"(Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja). Eräs syy, miksi peruskirjaan ei tullut artiklaa, mikä olisi kieltänyt erityisesti yksittäisiä valtioita sekaantumasta toistensa sisäisiin asioihin, oli se, että ei pystytty määrittelemään mitä interventio pitää sisällään. Toisaalta, vaikka valtioiden puuttumista toistensa sisäisiin asioihin ei suoranaisesti kielletty, niin artikloiden 1(2), 2(1) ja 55 katsotaan viittaavan puuttumattomuuden normiin. Artiklan 1(2) mukaan YK päämääriin kuuluu "kansojen yhtäläisten oikeuksien ja niiden itsemääräämisoikeuden periaatteen" kunnioittaminen, artiklan 2(1) mukaan "järjestö perustuu kaikkien jäsentensä täysivaltaisen tasa-arvoisuuden periaatteeseen" ja artikla 55 painottaa jälleen kansakuntien yhtäläisiä oikeuksia ja kansojen itsemääräämisoikeuden kunnioittamista.[135] Nämä YK:n peruskirjan itsemääräämisoikeutta koskevat artiklat, joihin vedotaan kun halutaan tukea puuttumattomuuden normin puolustamiselle, ovat samoja, joihin kylmän sodan aikana vedottiin, kun haluttiin tukea humanitaarisille interventioille. Näin ollen itsemääräämisoikeutta on käytetty sekä oikeuttamaan että tuomitsemaan humanitaarisia interventioita. (Ramsbotham et al. 1996: 34-39.)

Yleisen käsityksen mukaan kansallisen itsemääräämisoikeuden merkitys on vähenemässä ja väistymässä asteittain ihmisoikeuksien ja muiden humanitaaristen

[135] Puuttumattomuuden normia on sittemmin käsitelty yksityiskohtaisesti useammassa YK:n yleiskokouksen päätöksessä, esim. The Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and Protection of their Independence and Sovereignty (1965) ja Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in Accordance with the Charter of United Nations (1970) (Ramsbotham 1996: 38-39).

tavoitteiden tieltä. Kansainvälisen oikeuden määräysten lisäksi myös "yhteisen moraalin" katsotaan tänä päivänä antavan edellytykset ulkopuoliselle puuttua kriisiin, jossa poljetaan vakavasti ihmisten oikeuksia ja tarpeita. Humanitaarinen interventio sotilaallisin keinoin toteutettuna on iskusana, jolla perustellaan poikkeamista suvereenisuuden ja puuttumattomuuden periaatteista. (Väyrynen 1999a: 16.)

Marko Lehden mukaan Kosovon kriisissä on ollut avainasemassa Kosovon albaanien, serbien ja lännen erilaiset tavat määrittää kansallinen suvereniteetti. Jugoslavian hajoamissodissa kysymys on ollut suvereenin valtion hajoamisesta ja sen perijän, Jugoslavian liittotasavallan yrityksestä estää hajoaminen ja toisaalta uusien kansallisvaltioiden pyrkimyksestä oikeuttaa ja määrittää oma suvereniteettinsa. Kroaatit, sloveenit, bosniakit ja kosovarit ovat oikeuttaneet irtaantumispyrkimyksiään kansallisen itsemääräämisoikeus-periaatteen kautta, kun taas Jugoslavian johto on vedonnut alueellisen koskemattomuuden periaatteeseen. Yleisemmin ottaen Kosovon sodan voi nähdä osana laajempaa 1900-luvun tarinaa, jossa kansallisen itsemääräämisoikeuden periaate on kyseenalaistanut perinteisen suvereenisuuden tulkinnan. Kansallinen itsemääräämisoikeus on saanut uutta painoarvoa erityisesti 1990-luvun kansainvälisessä politiikassa ja seurauksena on ollut hämmennystä muutokseen valmistautumattomien suurvaltojen keskuudessa. Koska suvereniteetissa on kyse valtiojärjestelmän perustavasta ytimestä, suurvallat ovat halunneet puolustaa järjestelmää omien strategisten etujensa vuoksi. (Lehti 1999: 8-9.)

Yhdysvaltain retoriikassa pyrkimys kansalliseen itsemääräämisoikeuteen ja kansallinen vapaus on samaistettu pyrkimykseen kohti vapautta ja liberalismin korostamaa yksilön vapautta. Näin ollen kansallinen itsemääräämisoikeus on amerikkalaisessa diskurssissa tunnustettu ja hyväksytty tavoite, jota ei suoraan voida kieltää sitä vaativilta. Tästä huolimatta Yhdysvallat ja sen liittolaiset yrittivät niin kauan kuin mahdollista pitää Jugoslavian koossa, uusia suvereeneja Balkanin valtioita ei oltu valmiita tunnustamaan, ennen kuin oli pakko. Kylmän sodan aikana rajojen muuttumattomuus ja alueellinen koskemattomuus olivat suvereniteetin ydin. 1990-luvulla alueellisesta koskemattomuudesta länsi on ollut valmis tinkimään kun kyseessä on ollut sen omista toimista ihmisoikeuksien suojelemiseksi jossain toisessa valtiossa. Interventio on siis jälleen osa kansainvälistä politiikkaa, mutta rajojen muuttaminen ei. Vaikka Kosovon irtautuminen Serbiasta olisi helposti voitu oikeuttaa kansallisen

itsemääräämisoikeuden perusteella, länsi ei sitä halunnut. Uuden valtion luominen koettiin Milosevicia suuremmaksi uhaksi. (Lehti 1999: 25-26; 33.)

Humanitaarisen intervention käsite on paradoksaalinen: se kunnioittaa valtion yhtenäisyyttä ja on sitoutunut säilyttämään valtion alueelliset rajat, toisaalta se pitää kiinni yhteisestä humaanisuudesta ja velvollisuudesta tietyissä olosuhteissa jättää huomiotta valtion autonomisuus ja sekaantua sen sisäisiin asioihin. (Parekh 1997: 5) Paradoksi näkyi myös Naton retoriikassa; suvereenisuuden kaventaminen nähtiin hyväksyttävänä länsimaiden arvojen ajamisessa ja ihmisoikeuksien puolustamisessa, mutta rajoja ei oltu valmiita muuttamaan. Kosovalle halutaan (ainakin virallisesti) kyllä ihmisten oikeudet turvaava autonominen asema Jugoslavian liittotasavallan sisällä, mutta ei itsenäisyyttä. Toisaalta käytännön kehitys Kosovossa kulkee siihen suuntaa, että siitä tulee pikku hiljaa etnisesti puhdas albaanivaltio, halusipa kansainvälinen yhteisö sitä tai ei. Kansainvälinen yhteisö ei ole pystynyt täysin takaamaa serbivähemmistön turvallisuutta, mikä on aiheuttanut sen, että yhä useammat serbit haluavat muuttaa Kosovosta pois. Siinä vaiheessa kun Kosovo on käytännössä puhdas albaanivaltio, sen itsenäistymistä on vaikea estää.

4.3.2 Laillisuusargumentaatio

Pommituskampanjan aikana Nato ei omaa asemaansa puolustaakseen käyttänyt varsinaista oikeudellista argumentaatiota lainkaan. Naton virallinen linja oli, että kansainvälisen oikeuden aseman arvioiminen ja sopivien kansainvälisoikeudellisten oikeuttamisperusteiden tuottaminen oli sen jäsenvaltioiden hallituksien tehtävä. (Bring 1999.) Ennen ilmasotaa ja sen aikana Naton julkilausumissa puhutaan operaation oikeutuksesta, ei laillisuudesta.

> "We condemn...appalling violations of human rights and the indiscriminate use of force by the Yugoslav government. These extreme and criminally irresponsible policies...have made necessary and justify the military action by NATO."[136]

Naton mukaan kansainvälisen yhteisön (ja samalla sen itsensä) vaatimukset ja toimet olivat legitiimejä.

---

[136] The situation in and around Kosovo Statement 12.4.1999.

> "As long as Belgrade fails to meet the legitimate demands of the international community and continues to inflict immense human suffering, Alliance air operations against the Yugoslav war machine will continue."[137]
> " ...the Nato countries think that this action is perfectly legitimate and it is within the logic of the UN Security Council..."[138]

Laillisuuskysymystä käsiteltiin vasta vuoden 2000 lausunnoissa. Pääsihteerin maaliskuussa 2000 antaman Kosovon raportin mukaan Pohjois-Atlantin neuvosto oli ilmaoperaatiota harkitessaan tullut siihen tulokseen, että Natolla oli riittävä oikeudellinen peruste Kosovon interventioon, vaikka se ei saanutkaan YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta.

> "...Council agreed that a sufficient legal basis existed for the Alliance to threaten and, if necessary, use force against the Federal Republic of Yugoslavia."[139]

Nato perusteli tätä sillä, että YK oli jo useammassa päätöslauselmassaan (1160, 1199 ja 1203) kehottanut Jugoslavian hallitusta ryhtymään toimiin alueellisen rauhan ja turvallisuuden säilyttämisessä, mitä Jugoslavia ei ollut kuitenkaan tehnyt. Myös YK:n pääsihteeri oli varoittanut humanitaarisen katastrofin vaaroista Kosovossa. Pohtiessaan ilmasodan aloittamista Pohjois-Atlantin Neuvosto päätteli, että YK:n turvallisuusneuvosto ei todennäköisesti antaisi uutta (ilmaoperaation sallivaa) päätöslauselmaa lähitulevaisuudessakaan, koska kaksi sen pysyvää jäsentä (Venäjä ja Kiina) ei siihen suostuisi omista sisäpoliittisista syistään. Nato perusteli operaation oikeutusta myös sillä, että YK:n peruskirja kehottaa kansainvälistä yhteisöä toimiin, jos rauhaa ja turvallisuutta uhataan tai jos ilmenee vakavia humanitaarisia hätätiloja. Tämän lisäksi Nato vetosi siihen, että kansainvälisessä oikeudessa on olemassa koko ajan kasvava ihmisoikeuksia koskeva säännöstö, joka vaatii kansainvälistä yhteisöä ryhtymään toimiin, kun massiivisia ihmisoikeusrikkomuksia ilmenee. Naton mukaan Kosovossa täyttyivät molemmat ehdot. Vaikka turvallisuusneuvoston lupaa operaatioon ei tullut, se oli Naton mukaan kuitenkin oikeutettu, koska yhdeksäntoista Naton jäsenmaata ja niiden parlamentit suostuivat siihen, samoin melkein kaikki Euroopan maat tukivat operaatiota. Naton näkökulmasta operaation oikeutusta tuki myös se, että kaikki diplomaattiset keinot käytettiin loppuun saakka, ennen kuin

---

[137] Statement on Kosovo 23.4.1999. Ks myös The situation in and around Kosovo Statement 12.4.1999.
[138] Press Conference by Secretary General and SACEUR 25.3.1999.
[139] NATO & Kosovo: Kosovo one year on - Could it have been done better? 21.3.2000.

pommituksiin ryhdyttiin.[140] Nato ilmoitti myös suorittaneensa operaation kansainvälisen oikeutta ja sodan sääntöjä noudattaen.

> "Nato not only acted to uphold international law in Kosovo but we also conducted our air campaign in accordance with international law."[141]

Siitä, noudattiko Nato sodan sääntöjä, on esitetty erilaisia arvioita.[142] Ihmisoikeusjärjestöjen mukaan Nato mahdollisesti rikkoi kansainvälistä humanitaarista oikeutta pommittaessaan ei-sotilaallisia kohteita, kuten Serbian radio- ja televisiopäämajaa Belgradissa. Ilmasodan johdosta surmansa sai noin 500 siviiliä. (Human Rights Watch 2000; Amnesty International 2000b.) Naton toimia tutkittiin ilmasodan loputtua myös entisen Jugoslavian sotarikostuomioistuimen (ICTY) taholta, mutta perusteita syytteen nostamiseen ei löydetty.[143]

Naton sisällä käydyissä keskusteluissa esiintyy usein käsitys, että Nato on poliittinen tai sotilaallinen järjestö, ei oikeudellinen. Näin ollen pyrkimykset muotoilla toimintaa oikeusnormien avulla katsotaan turhan muodollisiksi tai toimintaa liikaa rajoittavaksi. Tämä lähestymistapa on oikeudellisesta näkökulmasta ongelmallinen, koska Naton toimintaa ja toimivaltaa sitoo joka tapauksessa sen jäsenmaiden hyväksymä valtiosopimus. Huolimatta siitä, että Nato sivuutti turvallisuusneuvoston päätöksenteossa, päätös ei ollut helppo Natolle eikä sen jäsenmaille. Nato käytti uutta voimankäytön päätöksentekomekanismia: se väisti YK:n mandaatin puuttumisesta aiheutuvat oikeudelliset ongelmat sillä, että NAC:n tekemän päätöksen jälkeen jokainen jäsenmaa teki erillisen päätöksen operaation aloittamisesta. Tämän jälkeen operaation aloitusvaltuudet delegoitiin Naton pääsihteerille. Näin ollen järjestö ei itse ollut sodassa Jugoslaviaa vastaan, vaan sen jäsenvaltiot. (Aro ym. 1999: 157; 165.)

Vaikka Naton ilmaiskut Jugoslaviassa olivat kansainvälisen oikeuden vastaisia, Nato pyrki kuitenkin noudattamaan toiminnassaan YK:n peruskirjan määräyksiä tunnustamalla turvallisuusneuvoston periaatteellisen ensisijaisuuden päätettäessä voimankäytöstä. Suurin osa Naton jäsenmaista oli sillä kannalla, että YK:n tai Etyj:n

---

[140] "Law, Morality and the Use of Force" Speech by Lord Robertson 16.5.2000 ja NATO & Kosovo: Kosovo one year on – Could it have been done better? 21.3.2000.
[141] Remarks by Lord Robertson 21.3.2000.
[142] Humanitaariseen oikeuteen ja Naton operaation laillisuuteen liittyvästä kritiikistä ks. Obradovic 2000.
[143] Statement by Lord Robertson 7.6.2000.

mandaatti tarvitaan, kun kyseessä on sotilastoimet, lukuun ottamatta itsepuolustusta. YK:n ensisijaisuus kirjattiin myös Naton huhtikuussa 1999 hyväksymään uuteen strategiseen konseptiin. Yhdysvallat esitti kuitenkin kannan, minkä mukaan turvallisuusneuvoston mandaatti ei ole välttämätön, jos kyseessä oleva operaatio on muuten oikeutettu. Turvallisuusneuvoston ensisijaisuuden tunnustamisesta huolimatta Nato teki päätökset ilmaiskuilla uhkaamisesta 1998 ja ilmaiskujen aloittamisesta 1999 ilman turvallisuusneuvoston valtuutusta. Tätä se perusteli (kuten edellä mainittiin) sillä, että Kosovon humanitaarinen tilanne vaati sitä ja että se toimi kansainvälisen yhteisön edustajana tai sen puolesta. Humanitaarisiin syihin vetoaminen viittasi humanitaarisen intervention doktriiniin, vaikkakaan Nato ei missään vaiheessa johtanut suoraan toimintansa kansainvälisoikeudellista perustelua siitä. Vaikka retorisella tasolla humanitaarisiin syihin vedottiin, niitä ei selkeästi liitetty voimankäyttöä perustelevaan normiin. Esittäen itsensä kansainvälisen yhteisön puolesta toimijana Nato viittasi turvallisuusneuvoston antamiin päätöslauselmiin ja siihen, että Jugoslavia ei ollut noudattanut niitä. Näin Naton retoriikassa YK edusti lopulta kansainvälistä yhteisöä, joka oli määrittänyt kantansa ja ne toimenpiteet, joita Kosovon kriisin suhteen vaadittiin. Nojautumalla YK:hon Nato pyrki vakuuttamaan muut siitä, että se toimi itsenäisesti vain sellaisissa tilanteissa, joissa se oli välttämätöntä. Itsenäisesti toimiessaankin Nato halusi vakuuttaa muut siitä, että se toteuttaa YK:n muotoilemia toimintaperiaatteita ja pyrkii täyttämään peruskirjassa olevat "aukot" tavalla, joka on sopusoinnissa peruskirjan tarkoituksen kanssa. (Aro ym.1999: 166-168.)

Miia Aron ym. mukaan Kosovon humanitaarisessa kriisissä Nato toimi niiden päätöslauselmien kanssa yhdenmukaisesti, jotka turvallisuusneuvosto pystyi saamaan aikaan. Naton voimankäytöllä uhkaaminen ennen ilmasotaa jatkoi ja tuki turvallisuusneuvoston päätöslauselmien tavoitteita ja tarkoitusta. Uhkavaatimukset seurasivat todennäköisesti legitiimisti, vaikkakaan ei laillisesti YK:n päätösten linjauksia. Ilmaiskujen aloittamiselle taas ei löydy samanlaista tukea päätöslauselmista, vaan ne olivat selvä esimerkki voimankäytön kieltoon perustuvan kansainvälisoikeudellisen järjestelmän rikkomisesta. Toisaalta monet eurooppalaisten Nato-maiden johtajat totesivat julkisesti, että kyseessä oli poikkeuksellinen tilanne ja että vastaisuudessa Naton kriisinhallintaoperaatioiden edellytyksenä - tietyin varauksin - oli YK:lta saatava mandaatti. (Aro ym. 1999: 168-169.)

Suurin osa kansainvälisen oikeuden tuntijoista on sitä mieltä, että nykyinen, YK:n peruskirjaan perustuva kansainvälinen oikeus ei sisällä humanitaarisen intervention oikeutta.[144] YK:n peruskirjassa ei viitata humanitaariseen interventioon, se ei sisällä säädöksiä, joiden perusteella YK itse tai sen jäsenvaltiot olisivat oikeutettuja käyttämään voimaa pakottaakseen jonkin valtion noudattamaan ihmisoikeusvelvoitteitaan, siitä huolimatta että se olisi niitä laajamittaisestikin rikkonut (Aro ym. 1999: 108).

Monet kansainvälisen oikeuden tutkijoista toisaalta myös myöntävät, että tämän päivän kansainvälisessä yhteisössä on olemassa suuntaus kohti parempaa tasapainoa valtioiden turvallisuuden ja ihmisten turvallisuuden välillä (Bring 1999). Vaikka Natolla ei ollut täysin riittäviä kansainvälisoikeudellisia perusteita suorittamalleen Kosovon operaatiolle, sillä oli kuitenkin vahvoja moraalisia ja poliittisia perusteita, jotka taas heijastivat 1990-luvulla kansainvälisissä suhteissa tapahtuneita muutoksia. Lauri Hannikaisen mielestä koko YK:n aikakautta ajatellen Kosovo on tarjonnut vahvimman moraalisen perusteen käyttää asevoimaa, vaikka se olikin laitonta YK:n peruskirjan tiukan tulkinnan valossa. Naton peruste toiminnalleen oli humanitaarinen, vaikka toteutustapa herättikin kysymyksiä. (Hannikainen 1999: 78-79; 82.)

Martti Koskenniemen mukaan Kosovon kriisi sijoittui lain ja politiikan välimaastoon, harmaalle vyöhykkeelle, jossa puhdas laillisuusajattelu ei toimi. Oikeudellisten seikkojen lisäksi oli otettava huomioon myös poliittinen ja humanitaarinen tilanne. Puhtaasti oikeustieteellisestä näkökulmasta pommitukset olivat laittomia, vaikkakin niitä on mahdollista puolustaa kahdesta eri näkökulmasta käsin. Ensimmäinen mahdollisuus on todeta, että YK:n turvallisuusjärjestelmä on lakannut olemasta voimassa, jäsenvaltiot eivät ole enää sidottuja peruskirjaan ja vallitsevaa normistoa ei ole. Toinen mahdollisuus on vedota poikkeukseen ja tarpeeseen uudistaa peruskirjaa. Hyvää juridista ratkaisua ongelmaan ei kuitenkaan ole olemassa. Koskenniemen mukaan se saattaa olla syynä siihen, että Naton taholla puhuttiin pommitusten legitimiteetistä, ei laillisuudesta. Käsitteet nähtiin kuitenkin merkittävästi toisensa kattavina. Nato ei halunnut myöntää pommituksien olevan laittomia ja kun puhuttiin

[144] Ks. esim. Bring 1999; Hannikainen 1999: 77; Aro 1999: 108.

legitimiteetistä laillisuuden sijaan, korostettiin sitä, että operaatiot koetaan usealla taholla joka tapauksessa välttämättömiksi, päätyipä niiden oikeudellinen tarkastelu mihin lopputulokseen hyvänsä. (Koskenniemi 1999: 93-98.)

Legitiimiydestä puhumista ei Koskenniemen mukaan sinänsä ole syytä tuomita, koska laillisuusargumentaation ongelmana usein on se, että sen taustalla olevat oikeussäännöt ovat toimijan näkökulmasta liian täsmällisiä eivätkä ota huomioon erityispiirteitä, esim. Kosovon tapauksessa humanitaarisia näkökohtia. Puhumalla voimankäytön legitiimiydestä voidaan kuitenkin pyrkiä myös hämärtämään juridiselta statukseltaan kyseenalaisia operaatioita. Legitiimiysargumentaatio on silloin voimakkaimmillaan, kun sillä ilmaistaan poliittista konsensusta. Jos konsensusta ei ole, vaarana on epärehellisyys. Tällöin argumentaatiolla voidaan pyrkiä välttämään sekä puhtaasta laillisuus- että poliittismoraalisesta argumentaatiosta tuleva kritiikki. (Koskenniemi 1999: 98.)

4.3.3 Arvoargumentaatio

Naton retoriikassa vedottiin eurooppalaisiin arvoihin, joita olivat demokratia, vapaus, oikeusperiaate ja ihmisoikeudet.

Henri Vogtin mukaan poliittisena retoriikkana "yhteisiin eurooppalaisiin arvoihin" vetoaminen on ongelmallista ja etnosentristä. Ongelmalliseksi sen tekee eurooppalaisten arvojen historiattomuus ja ulkopuoliset, ei-eurooppalaiset, poissulkeva ominaisuus. Vogt kirjoittaa Euroopan Unionin Itävalta-boikottiin ja sen aikana käytyyn keskusteluun liittyen. Itävalta-keskustelussa eurooppalaiset arvot esitettiin ikuisina ja muuttumattomina, vaikka kymmenen vuotta aikaisemmin tuskin kukaan puhui yhteisistä eurooppalaisista arvoista. Sen sijaan lännessä puhuttiin vapaan maailman arvoista, EY-maissa yhteisön arvoista ja kommunistisissa maissa kommunistisista arvoista. Lisäksi historiallisesti eurooppalaisia arvoja ovat olleet myös nationalismi, fasismi ja kansallissosialismi. Yhteisistä eurooppalaisista arvoista puhumisella ei näin ollen ole kovin syviä juuria. (Vogt 2000.)

Historiallisuuden puutteen lisäksi eurooppalaisista arvoista puhumisen ongelmana on sen ulkopuoliset poissulkeva ominaisuus. Ilmaisuna eurooppalaiset arvot sisältää ajatuksen eurooppalaisesta ylivertaisuudesta muihin verrattuna ja tämän ylivertaisuuden osoittamisesta universaaliksi. Eurooppalaisina arvoina on yleensä pidetty humanismia, oikeutta, demokratiaa, yksilön vapautta, suvaitsevaisuutta ja toleranssia [mitä Naton argumentaatiossakin korostettiin]. Jos näitä pidetään korostetun eurooppalaisina arvoina, johtopäätös tästä voi olla, etteivät ne kuulu muille kuin eurooppalaisille [tai että eurooppalaiset voivat viedä niitä ominaan muille kulttuureille]. Puhe yhteisistä eurooppalaisista arvoista voi johtaa sokeuteen muita kulttuureita kohtaan ja rakentaa muuria Euroopan ympärille sekä suhteessa muihin mantereisiin että Euroopan sisällä asuviin etnisiin vähemmistöihin. Eurooppalaisesta identiteettiä ollaan kutsuttu ei-identiteetiksi: eurooppalaisuus on niin monimuotoinen ilmiö, ettei voida puhua mistään yhdestä ja ainoasta eurooppalaisesta identiteetistä. Näin ollen, kun yhteistä identiteettiä ei ole, ei ole myöskään yhteisiä arvoja, ne ovat olemassa ainoastaan käymissämme keskusteluissa. Lisäksi arvot muuttuvat kaiken aikaa ja jokainen uusi keskustelu muodostaa omat arvonsa. (Vogt 2000.)

Natoa on kritisoitu siitä, että sen retorisella tasolla ajamat arvot ja humanitaariset tavoitteet olivat ristiriidassa sen käyttämien keinojen ja sodan seurausten kanssa.[145] Länsimaissa Naton Kosovon humanitaarinen interventio koettiin yleisesti ottaen oikeutetuksi. Natoon kohdistuneessa kritiikissä kysymys ei siis ole ollut niinkään siitä, oliko interventio ylipäätään oikeutettu, kuin siitä olivatko sen käyttämät keinot oikeita ja sopivia. Esim. Noam Chomskyn mukaan Naton interventio pahensi Kosovon tilannetta huomattavasti, ilmasota oli selvä syypää pakolaistulvaan ja siviilien kärsimykseen ja kuolemiin. Chomsky argumentoi, että jos Nato olisi todella ollut kiinnostunut inhimillisen kärsimyksen lopettamisesta, se olisi panostanut enemmän Rambouilletin rauhanneuvotteluihin kuin mitä se teki. Vaakalaudalla oli kuitenkin Naton uskottavuus, joten voimankäytölle ei ollut vaihtoehtoa. (Chomsky 2000: 177-178; 215-216; ks. myös Shinoda 2000; 7-8.)

Raimo Väyrysen mukaan Kosovon humanitaarinen tilanne taas vaikutti aidosti Naton päätökseen aloittaa ilmaoperaatio. Ideaalisesti tämän olisi pitänyt johtaa politiikkaan,

[145] Ks. Chomsky 2000; Väyrynen 1999b; Shinoda 2000; Hodge 2000; Rieff 1999.

jossa humanitaarinen katastrofi oltaisiin estetty tai pysäytetty. Nato ei kuitenkaan onnistunut löytämään toimivaa suhdetta keinojen ja humanitaaristen tavoitteiden välille. Ilmiönä "humanitaarinen sota" on ristiriitainen, jossa keinot syövät tavoitteita. Ihmisoikeuksia pitäisi ensisijaisesti edistää sellaisilla rauhanomaisilla keinoilla, jotka ovat yhteensopivia toiminnan perimmäisen tavoitteen kanssa. Kosovon kriisissä kiteytyi kuitenkin kansainvälisten suhteiden jo pidempään jatkunut kehitys kohti humanitaaristen arvojen ja periaatteiden suhteellisen merkityksen kasvua. Humanitaarinen interventio on eettisesti välttämätön, mutta poliittisesti ja oikeudellisesti hankala ja kiistanalainen. Toisiinsa törmäämät suvereenisuuden ja ihmisoikeuksien lisäksi humanitaariset tavoitteet ja voimankäytön aiheuttamat tuhot. Humanitaarisesta interventiosta on vaikea saavuttaa kansainvälistä yksimielisyyttä ja tästä johtuen käy helposti niin, että yleisesti hyväksyttyjä humanitaarisia tavoitteita ajetaan keinoilla, joista ei päästä yksimielisyyteen. (Väyrynen 1999b:87-89.)

Hideaki Shinodan mukaan Naton johtajien uskomukset ja Kosovon intervention vastahakoinen hyväksyntä monien muiden valtioiden taholta oli merkki sen poliittisesta legitimiteetistä. Harva kyseenalaisti Naton pyrkimysten legitiimisyyttä, ottaen huomioon Belgradin hallinnon käyttäytymisen Kosovossa. Sen sijaa kritiikin ja epäilyn kohteena oli intervention lopputulos. Kuten aiemmin mainittiin, myös poliittisesti viattomissa interventioissa on ongelmansa. Jos humanitaarisen intervention tarkoituksena on lievittää tai estää inhimillinen kärsimys ja parantaa ihmisoikeustilannetta, intervention lopputulos on ratkaisevan tärkeä sen vaikutuksen alaisena olevalle väestölle. Näin ollen Natoa voidaan kritisoida laajamittaisista pommituksesta ilman että se lähetti maajoukkoja suojelemaan siviilejä. Nato sälytti vastuun pakolaisista Milosevicin hallinnolle, mutta se itsekin oli vastuussa, ei laillisesti, mutta poliittisesti. Koska Nato perusti toimiensa legitimiteetin julkilausumilleen perusarvoille, sen olisi tullut myös todellisuudessa suojella näitä arvoja Kosovossa. (Shinoda 2000: 11-12.) Toisaalta, vaikka Naton ilmaiskut lyhyellä tähtäimellä vaikuttivat humanitaarisen tilanteen huononemiseen, serbijoukkojen kostaessa iskut albaaniväestölle, niin pitkällä tähtäimellä Naton voitto vaikutti ja vaikuttaa Kosovon albaanien ihmisoikeustilanteen parantumiseen. Albaanit pääsivät pois Jugoslavian hallinnon alaisuudesta ja saivat myös turvallisuutensa takeeksi Kfor-joukot. Lisäksi albaanit itse kannattivat vahvasti Naton ilmaiskuja. Kosovon albaanien kannalta lopputulos ei siis ollut välttämättä huono, varsinkin jos Kosovo aikaa myöten

saavuttaa itsenäisyyden. Toinen asia on Kosovon vähemmistöjen ja Serbian puolella tulleiden siviiliuhrien oikeudet, Naton voitto ei taannut esim. Kosovon serbivähemmistön ihmisoikeuksia.

Nato pyrki Kosovon operaatiossa pitämään omat tappionsa minimissä ja tästä johtuen operaatiolle oli tunnusomaista varovaisuus; pommitusten tarkkuus kärsi, koska ne suoritettiin niin korkealta. Yleisesti ottaen seuraus uuden sotilaallisen teknologian kehittymisestä, ja siitä että sotia voidaan käydä pelkästään ilmasta käsin, voi olla se, että humanitaarisiin interventioihin ryhdytään kevein perustein. Tämän päivän kehittyneillä aseilla voimankäyttö pystytään keskittämään niin tarkasti rajattuihin kohteisiin, että hallitusten on aiempaa helpompaa tehdä päätöksiä interventioista. Kun omat tappiot pystytään korkean teknologian avulla pitämään minimissä ja yleisö näin tyytyväisenä, vastuuttomien johtajien on mahdollista ryhtyä sotaseikkailuihin helpommin kuin ennen. Carl Hodge arvioi, että ilman uutta sotilastekniikkaa ja sen antamaa mahdollisuutta rajattuihin ilmaiskuihin, Naton jäsenvaltiot eivät olisi päässeet yksimielisyyteen Kosovon operaation toteuttamisesta. Kosovon albaanit haluttiin kyllä pelastaa, mutta sisäpoliittisesta vastustuksesta johtuen maajoukkojen lähettäminen ei todellisuudessa ollut varteenotettava vaihtoehto. (Hodge 2000: 39; 45; 48-49.)

Lännen demokraattiset hallitukset seuraavat julkista mielipidettä entistä tarkemmin ja vaikka yleisö onkin interventioiden puolella, se on sitä niin kauan kuin kansalaisten itsensä ei tarvitse tehdä uhrauksia, ts. lähettää sotilaita vaarantamaan oma henkensä asian puolesta. Hodgen mukaan suvereenisuuden periaatteen merkitys kansainväliselle rauhalle on ollut siinä määrin merkittävä, että sen romuttamisen arvojen puolustamisen nimissä tulisi olla samanaikaista todellisen arvoihin sitoutumisen kanssa. Tällaista sitoutumista ei kuitenkaan ollut Naton Kosovon interventiossa, arvoja ja Kosovon albaanien ihmisoikeuksia puolustettiin vain sillä ehdolla, että omat tappiot pysyivät nollassa. (Hodge 2000: 50-53.)

David Rieffin mukaan se, että Naton jäsenvaltiot ovat osoittaneet valmiutta humanitaariseen väliintuloon, mutta ei minkäänlaisia halukkuutta ottaa siitä aiheutuvia tappioita, osoittaa, että käytetyt keinot eivät täsmänneet korkealentoisen lopputuloksista käytävän retoriikan kanssa. Rieff arvioi, että Bosnian, Ruandan ja Kosovon kriiseissä länsivaltiot sekaantuivat asiaan yksinkertaisesti siksi, että tietyssä

vaiheessa saavutettiin piste, missä länsijohtajat eivät voineet enää sanoa televisiokameroiden edessä olevansa haluttomia puuttumaan konflikteihin. Vaikka länsivaltioiden hallitukset ja päämiehet eivät olisi halunneetkaan puuttua konflikteihin (koska länsivaltioilla ei ollut mitään intressejä alueiden suhteen), sitä ei voitu sanoa ääneen, koska julkinen mielipide oli sitä mieltä, että niihin on puututtava. Puhuivatpa vallanpitäjät keskenään mitä tahansa, julkinen mielipide ja painostus on usein se, joka ajaa käytännön politiikkaa. Toisaalta julkisen mielipiteen painostus puuttua ihmisoikeusloukkauksiin on merkki siitä, kuinka suuri vaikutus ihmisoikeusvallankumouksella on ollut läntisen yleisön asenteisiin, vaikkakaan vaikutus ei ole juuri ulottunut läntisen yleisön ja hallitusten käytännön toimintaan. Ihmisoikeusretoriikan ja käytännön toiminnan eron lisäksi kaksinaismoralismiin antaa oman lisänsä se, että ihmisoikeuksia edistetään humanitaarisilla interventioilla ennen kaikkea köyhissä ja heikoissa valtioissa. (Rieff 1999.) Vahvat valtiot (kuten Kiina tai Venäjä) saavat hoitaa ihmisoikeusasiansa kuten parhaaksi näkevät, länsivaltioiden toimet rajoittuvat niiden suhteen paheksuvien lausuntojen antamiseen.

Rieffin mukaan muuttuneet retoriset ja mahdollisesti myös moraaliset olosuhteet kansainvälisen politiikan harjoittamisessa olisivat tervetulleita, jos ne vaikuttaisivat myös humanitaaristen interventioiden (kuten Somalian, Ruandan ja Bosnian tapauksien) onnistumiseen. Näin ei ole kuitenkaan käynyt ja kerta toisensa jälkeen länsivaltojen moraaliset tavoitteet ovat näyttäytyneet paljon suuremmiksi kuin niiden poliittiset, sotilaalliset tai tiedolliset keinot. Vaikka läntinen televisionkatsoja tajuaa vaikkapa Balkanilla tapahtuvat kauheudet ja haluaa jotakin tehtävän niiden lopettamiseksi, harvoin saavutetaan kuitenkaan yleistä konsensusta pitäisikö sotilaallista voimaa käyttää, samanaikaisesti kun tunnetaan haluttomuutta puuttua konfliktiin, jonka lopputulosta ei voi varmasti ennustaa. Vaikka ihmisoikeusliike onkin vaikuttanut valtioiden suvereniteetin kyseenalaistamiseen, haluun auttaa ja käsitykseen, että lännellä ei ole pelkästään oikeutta vaan myös velvollisuus puuttua räikeisiin ihmisoikeusloukkauksiin, länsivaltioilla ei edelleenkään ole mitään yhdenmukaista käsitystä siitä, mitä pitäisi tapahtua väliintulon jälkeen. (Rieff 1999.)

Shinodan mukaan Naton interventiossa olennainen piirre oli se, että se ei edes pyrkinyt esittämään operaatiota rauhanturvaamisena, vaan yksiselitteisesti identifioi vihollisensa ja hyökkäsi sitä vastaan. Naton Kosovon operaatio poikkesi merkittävästi

aiemmista humanitaarisista interventioista ilmaiskuihin turvautumisen vuoksi. Ilmaiskujen laajuus ja pitkä kesto saivat intervention näyttämään sodalta ja loi humanitaarisen sodan ennakkotapauksen. Nato taisteli ihmisoikeuksien ja humanitaarisuuden lippujen alla, ja sen legitimiteetin väitettiin perustuvan niille perusarvoille, joihin Naton johtajat uskovat. YK:n turvallisuusneuvoston auktoriteetille Kosovon operaatio oli vakava haaste. Kylmän sodan aikana turvallisuusneuvosto oli voimaton suurvaltojen välisessä kamppailussa, nyt Naton toiminta on näyttänyt sen, että turvallisuusneuvosto saattaa olla jälleen voimaton kansainvälisen yhteisön perusarvojen edessä. Naton johtajien kannalta tärkeää on, hyväksytäänkö maailmanlaajuisesti sellainen kansainvälinen yhteisön olemassaolo, mikä perustuu ihmisoikeuksien ja humanitaarisuuden arvoille. Ne turvallisuusneuvoston jäsenet (Kiina, Venäjä ja Namibia), jotka puolsivat Naton intervention tuomitsevaa päätöslauselmaa maaliskuussa 1999, eivät hyväksy tällaisen kansainvälisen yhteisön universaalisuutta. Näiden maiden käsitys kansainvälisestä yhteisöstä liittyy edelleen suvereenien valtioiden järjestelmään, jotka ovat kytköksissä toisiinsa YK:n peruskirjan ja muiden kansainvälisten sopimusten kautta. Nato-maille ja sen toimia kannattaville sellainen kansainvälinen yhteisö, missä niiden perusarvoja edistetään on jo olemassa. (Shinoda 2000: 3-4; 10-11.)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Naton käyttämä ihmisoikeuksien kieli Kosovon sodassa muodostui humaanisuuden, ihmisoikeuksien, demokratian, oikeusperiaatteen ja vapauden arvoihin vetoamista. Sodan vastapuolen presidentti Milosevicin ja serbijoukkojen demonisointi tuki Naton luomaa ihmisoikeuksien kieltä luomalla kuvaa hyvästä, rohkeasta ja moraalisesta Natosta ja pahasta, vastuuttomasta ja rikollisesta vihollisesta. Vastapuolen demonisointi ei ollut kuitenkaan Naton retoriikan ainutlaatuinen ominaisuus, vaan yleinen sotapropagandan keino. Ajoittain kuvaus sai romanttisia piirteitä, kun kuvailtiin vastapuolen pahuutta, hyvän ja pahan välillä käytävää taistelua, sekä sitä miten Nato lopulta voitti Kosovoa kohdanneen perinpohjaisen pahuuden ja pelasti Milosevicin uhreiksi joutuneet albaanit. Retoriikan tasolla kyse ei ollut kuitenkaan vain Kosovon, vaan koko Euroopan pelastamisesta. Kosovon kriisi oli Naton suuri

haaste: sen täytyi voittaa paha, todistaa yhtenäisyytensä ja tarpeellisuutensa maailmassa.

Suvereenisuuden ehdollistaminen humaanisuudella ja demokratialla antoivat yleistä viitettä siihen, mikä käsitys Natolla oli suvereenisuuden periaatteen merkityksestä ja tulevaisuudesta kansainvälisessä yhteisössä. Vaikka asiaa ei suoraan sanottukaan, viesti oli, että suvereenisuuden periaate ei ole ehdoton, jos valtio ei piittaa ihmisoikeuksista ja demokratiasta. Tällöin kansainvälinen yhteisö voi yhteisten arvojen nimissä suorittaa humanitaarisen intervention tilanteen parantamiseksi. Suvereenisuuden ehdollistaminen ei ollut uusi ajatus, Naton ihmisoikeuksien kieli juontuu yleiseen ihmisoikeuksista ja humanitaarisista interventioista 1990-luvulla käytyyn kansainväliseen keskusteluun. Tässä keskustelussa ihmisoikeuksien, demokratian ja kehityksen yhteen liittäminen on saanut laajaa kannatusta. Naton jäsenmaista Yhdysvallat olikin omissa 1990-luvun interventioissaan jo pitkään vedonnut demokratian periaatteeseen.

Vaikka Nato olisi voinut oikeuttaa intervention pelkästään viittaamalla humanitaariseen tilanteeseen ja ihmisoikeuksien suojelun tarpeeseen, se päätti vedota myös yleisiin eurooppalaisiin arvoihin. Näiden argumenttien yhdistäminen vihjasi siihen, että ilman demokratiaa, oikeusperiaatetta ja vapautta kansalaisten ihmisoikeudetkaan eivät toteudu. Yleisiin arvoihin vetoaminen oli myös (länsi)yleisön tunteisiin vetoamista ja suostuttelua. Tämä oli tehokkaampaa kuin mitä olisi ollut rationaalisiin argumentteihin kuten alueellisen turvallisuuden takaamiseen vetoaminen. Eurooppalaiset arvot olivat myös Naton jäsenmaita yhdistävä asia. Julkilausuttujen arvojen ainakin periaatteellinen kunnioittaminen oli kaikille jäsenille yhteistä. Yhteisiin arvoihin vetoamisella Nato mahdollisesti halusi sekä itselleen että ulkopuolisille korostaa sisäistä yhtenäisyyttään (mikä se sitten todellisuudessa olikaan) ja laajemmin olemassaolonsa oikeutusta. Arvoihin ja moraalin vetoaminen vei myös huomiota pois intervention laillisuudesta.

Interventioiden perustelu humanitaarisilla syillä tai ihmisoikeuksilla ei ole uusi asia. YK:n perustamisesta lähtenyt ihmisoikeuksien vallankumous ja poliittinen tilanne kylmän sodan loppumisen jälkeen 1990-luvulla on vain mahdollistanut niiden laajemman käytön kuin mitä aikaisemmin. Kenneth Burken näkemys siitä, että asenne

on alkuasteella oleva teko, näyttäisi pätevän humanitaarisiin interventioihin. YK:n perustamisesta lähtien ihmisoikeuksien kehitys ja retoriikka on vaikuttanut länsimaisen yleisön asenteisiin siten, että humanitaarisilla interventioilla on tänä päivänä laaja kannatus. Toisaalta monissa länsimaailman ulkopuolisissa maissa asenteet eivät ole muuttuneet, humanitaariset interventiot nähdään vain uutena lännen yrityksenä kontrolloida ja hallita köyhiä maita. Tästä johtuen humanitaaristen interventioiden todellinen, universaali hyväksyttävyys ja legitimaatio näyttäisi olevan vielä kaukana.

Bikhu Parekh on todennut, että vaikka humanitaarisella interventiolla on roolinsa kansainvälisessä elämässä, se tulee usein liian myöhään ja on liian epävarmaa ja pinnallista ratkaistakseen pitkän ajan kuluessa syntyneitä ongelmia. Jos kansainvälinen yhteisö olisi vakavasti kiinnostunut inhimillisen kärsimyksen lopettamisesta, sen pitäisi keskittyä kärsimyksen syvempiin syihin. Kansainvälisen yhteisön pitäisi rohkaista demokraattisia instituutioita, kansallista ja kansainvälistä ihmisoikeuskulttuuria ja suhteellisen hyvinvoivaa maailmantaloutta. Kaikki tämä vaatisi maailmanlaajuisia ponnisteluja ja hyvinvoivan Pohjoisen tekemiä uhrauksia asian hyväksi. (Parekh 1997: 7.)

Länsi korostaa mielellään abstraktisimpia poliittisia ja kansalaisoikeuksia, vaikka taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ovat ihmisten hyvinvoinnin kannalta yhtä tärkeitä. Jälkimmäiset oikeudet ovat kuitenkin konkreettisimpia ja siksi myös vaikeampia ja kalliimpia toteuttaa. Lännen haluttomuus korjata niitä rakenteellisia syitä, jotka ovat ennen kaikkea eteläisen pallonpuoliskon köyhyyden ja hädän takana kertoo haluttomuudesta todellisuudessa muuttaa asioita. Retorisella tasolla seistään ihmisoikeuksien takana, solidaarisuutta löytyy äkillisissä humanitaarisissa kriiseissä, mutta kun kyse on pitkän aikavälin sitoutumisesta tai omista eduista tinkimisestä, ihmisoikeuksien ajaminen unohtuu. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että sotilaallisiin operaatioihin löytyy rahaa huomattavasti helpommin kuin mitä sodan seurauksien korjaamiseen. Humanitaarista kiinnostusta löytyy usein myös vain niihin konflikteihin, joista tiedotusvälineet kertovat näyttävästi. Tätä taustaa vasten Naton ja muiden humanitaaristen interventioiden suorittajien ihmisoikeusretoriikan voi ajatella olevan lähinnä sanahelinää. Toisaalta humanitaarisilla interventioilla on aina todelliset ja konkreettiset vaikutukset,

edistävätpä ne ihmisoikeuksia tai vain pahentavat tilannetta. Naton Kosovoon tekemällä interventiolla on vaikutusta paitsi sen omaan tulevaisuuden toimintaan, siihen kuinka helposti se lähtee uudestaan samanlaiseen operaatioon, myös yleisimmin humanitaarisen intervention käytäntöön. Naton ihmisoikeusargumentaatiolla on taas omat vaikutuksensa tulevaisuuden perusteluihin interventioiden oikeuttamisessa. Tästä näkökulmasta ihmisoikeusargumentaatio ei ole vain puhetta ilman käytännön vaikutuksia.

Arviot Naton Kosovon intervention vaikutuksesta kansainvälisen järjestelmän tulevaisuudelle vaihtelevat. Naton mukaan Kosovo jää poikkeukseksi, eikä edusta mitään humanitaarisen intervention ennakkotapausta. Toisaalta on esitetty, että humanitaariset interventiot tulevat ennen pitkää sallituiksi kansainvälisen oikeuden valtiokäytännössä, olipa niillä YK:n valtuutusta tai ei. Naton intervention vaikutus valtioiden suvereenisuuden periaatteelle on todennäköisesti se, että heikkojen ja köyhien maiden kyky pitää kiinni suvereenisuudestaan ja voimankäytön kiellosta heikkenee edelleen. Vahvojen valtioiden suvereenisuuteen Naton interventiolla tuskin on mitään merkitystä.

Mitä Naton interventio merkitsee sitten ihmisoikeuksien suojelulle, jonka se itse sanoi olevan Kosovon operaationkin yksi perustavoitteista? Todennäköisesti tulevaisuudessakin sellaisiin konflikteihin puututaan, joissa väliin tulevilla valtioilla tai järjestöillä on intressejä, tai joihin konfliktin osapuolet pystyvät kiinnittämään kansainvälisten tiedotusvälineiden huomion. Humanitaaristen interventioiden nykyisen käytännön, jos sellaista voi sanoa olevan, ongelmana on, että konflikteihin puuttuminen on valikoivaa. Humanitaarisen intervention pitäisi kuitenkin perusteiltaan olla nimenomaan humanitaarinen, ts. mitä suurempaa kärsimystä jossakin esiintyy, sitä suurempi pitäisi olla intervention todennäköisyys. Naton käyttämän arvoargumentaation vaikutusta tulevaisuudelle on vaikea arvioida, mutta todennäköisesti se on luonut perustaa sellaiselle kansainväliselle yhteisölle, jossa interventioihin voidaan ryhtyä arvoperustein (ks. Shinoda 2000). Päätellen siitä konsensuksesta, mikä Naton Kosovon operaatiosta länsimaissa vallitsi, arvoihin vetoaminen oli tehokasta. Samalla se oli myös ongelmallista, koska käytetyt keinot eivät vastanneet korkeita tavoitteita. Demokratiaan, vapauteen, oikeusperiaatteeseen

sekä ihmisoikeuksiin vetoamisen ongelmana on myös se, että vetoamisen teho kohdistuu lähinnä länsiyleisöön.

Tällä hetkellä ei näytä siltä, että Naton interventio olisi mullistanut nykyistä maailmanjärjestystä, toisaalta se saattaa olla ensimmäinen askel kohti sotilaallisen humanismin aikakautta, jossa ihmisoikeuksia puolustetaan aseiden avulla (ks. Chomsky 2000). Mikäli humanitaarisen intervention doktriinista haluttaisiin tehdä oikeasti universaali, täytyisi sille löytää myös universaalit, kaikkien hyväksyttävissä olevat säännöt. Humanitaarisen intervention säännöistä sopimisessa ongelmat ovat kuitenkin samat ongelmat kuin ihmisoikeuksien määrittelemisessä: eri kulttuuripiirit korostavat erilaisia oikeuksia ja länttä syytetään oman käsityksensä tyrkyttämisestä muille. Lisäksi säännöistä sopiminen ja niiden noudattaminen ovat kaksi eri asiaa. Kaikesta huolimatta sääntöjen luominen olisi tärkeää, muuten lännen ihmisoikeusretoriikka ei vakuuta ketään muuta kuin sen itsensä.

Lähteet

Aho, James A. (1990) Heroism, the Construction of Evil, and Violence. In Harle (ed.) European Values in International Relations. London: Pinter Publishers, 15-28.

Aro, Miia – Petman, Jarna (1999) Voimankäytön oikeuttaminen ja sotilaallisten järjestelmien muutokset Euroopassa ja Suomessa. Helsinki: Hakapaino.

Amnesty International (2000a) Annual Report: Bosnia-Herzegovina. Saatavissa: http://www.web.amnesty.org/web/ar2000web.nsf/58f967f150817f7802568f500617d07/f702bc6f1d1a7673802568f200552909!OpenDocument, 10.5.2001.

Amnesty International (2000b) Annual Report: Yugoslavia. Saatavissa: http://www.web.amnesty.org/web/ar2000web.nsf/58f967f150817f7802568f500617d07/445feb9f97b52b9e802568f200552985!OpenDocument, 1.3.2001.

Amnesty International (2000c) Bosnia-Herzegovina: Srebrenica must not become another statistic of war. AI-Index EUR 63/010/2000, 11.7.2000. Saatavissa: http://web.amnesty.org/ai.nsf/Index/EUR630102000?OpenDocument&of=COUNTRIES\BOSNIA-HERZEGOVINA, 10.5.2001.

Bring, Ove (1999) Should NATO take the lead in formulating a doctrine on humanitarian intervention? NATO Review Web edition (47) 4. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/review/1999/9903-07.htm, 23.4.2000.

Buergenthal, Thomas (1997) The Normative and Institutional Evolution of International Human Rights. Human Rights Quaterly (19) 4, 703-723.

Burke, Kenneth (1962a) A Grammar of Motives. In Burke A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives. Cleveland: The World Publishing Company, 1-517.

Burke, Kenneth (1962b) A Rhetoric of Motives. In Burke A Grammar of Motives and A Rhetoric of Motives. Cleveland: The World Publishing Company, 521-869.

Chomsky, Noam (2000) Uusi sotilaallinen humanismi. Kosovon opetukset. Tampere: Like.

Damrosch, Lori Fisler (1993) Introduction. In Damrosch (ed.) Enforcing Restraint. Collective Intervention in Internal Conflicts. New York: Council on Foreign Relation Press, 1-25.

Dixon, Martin (1996) Textbook on International Law. London: Blackstone Press Limited.

Djilas, Aleksa (1998) Imaging Kosovo A Biased New Account Fans Western Confusion. Foreign Affairs (77) 5, 124-131.

Donnelly, Jack (1999) Human Rights, Democracy, and Development. Human Rights Quaterly (21) 3, 608-632.

Economist (1999) Lessons from Bosnia. Volume (357) 8146, 22-23.

Goff, Peter (1999) Introduction. In Goff (ed.) The Kosovo News and Propaganda War. Vienna: International Press Institute, 13-34.

Griffiths, Martin – Levine, Iain – Weller, Mark (1995) Sovereignty and suffering. In Harris (ed.) The Politics of Humanitarian Intervention. London: Pinter, 33-90.

Hagen, William W. (1999) The Balkan's lethal nationalisms. Foreign Affairs (78) 4, 52-64.

Hannikainen, Lauri (1999) Kosovon katastrofi horjuttaa kansainvälistä oikeutta. Ulkopolitiikka (36) Kosovo-erikoisnumero, 76-92.

Harle, Vilho (1990) Preface. In Harle (ed.) European Values in International Relations. London: Pinter Publishers, ix-xi.

Harle, Vilho (1991) The Role of 'Enemy' in the European Idea and Cultural Legacy. In I.S. Andreeva – Unto Vesa (eds.) European Security and Cultural Values. Tampere: Tampere Peace Research Institute, 106-129.

Harris, John (1995) Introduction: a time with troubles – problems of international humanitarian assistance in the 1990s. In Harris (ed.) The Politics of Humanitarian Intervention. London: Pinter, 1-15.

Hodge, Carl Cavanagh (2000) Casual War: NATO's Intervention in Kosovo. Ethichs & International Affairs (14), 30-54.

Human Rights Watch (2000) Civilian Deaths in the NATO Air Campaign. Summary. February 2000. Saatavissa: http://www.hrw.org/hrw/reports/2000/nato/Natbm200.htm, 1.3.2001.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998) Retoriikka. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila (toim.) Argumentti ja kritiikki. Helsinki: Gaudeamus, 233- 272.

Kanerva, Jukka (1990) Diagnoosi ja toiminta: Tutkimus Machiavellin Il Principe – teoksen poliittisesta retoriikasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Knudsen, Tonny Brems (2000) International Society and International Solidarity: Recapturing the Solidarist Origins of the English School. Saatavissa: http://www.essex.ac.uk/ecpr/jointsessions/Copenhagen/papers/ws11/knudsen.pdf, 17.5.2001.

Koivula, Tommi (1999) Sodan raamit. Mediatila sodan merkitysten tuottajana. Kosmopolis (29) 2, 23-34.

Koskenniemi, Martti (1999) Kosovon pommitukset ja kansainvälinen oikeus: Laittomia mutta oikein? Ulkopolitiikka (36) Kosovo-erikoisnumero, 93-98.

Kuusisto, Riikka (1999) Humanitaariset pommitukset? Läntistä sotaretoriikkaa Kosovossa. Ulkopolitiikka (36) Kosovo-erikoisnumero, 53-63.

Kuusisto, Riikka (1998) Oikeutettu sota ja julma teurastus? Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikka Persianlahdella ja Bosniassa. Helsinki: Like.

Lehti, Marko (1999) Balkanisoitumisen uudet tulkinnat kylmän sodan jälkeen. Muuttiko Kosovo mitään? Kosmopolis (29) 4, 8-34.

Lintonen, Raimo (1999) Interventio ja Kosovon itsenäisyys. Ulkopolitiikka (36) Kosovo-erikoisnumero, 31-39.

Lintonen, Raimo (1998) Väliintulon vaikeudet. Suurilta järviltä Kosovoon. Ulkopolitiikka (35) 4, 18-34.

Luostarinen, Heikki (1994) Mielen kersantit: Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Helsinki: Hanki ja jää.

Machiavelli, Niccolo (1984) Ruhtinas. Porvoo: WSOY.

Malcolm, Noel (1999) Is Kosovo Real? The Battle Over History Continues. Foreign Affairs (78) 1, 130-139.

Malcolm, Noel (1998) Kosovo: a short history. London: Papermac.

Murphy, Sean D. (1996) Humanitarian Intervention: United Nations in an Evolving World Order. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Obradovic, Konstantin (2000) International humanitarian law and the Kosovo crisis. Revue Internationale de la Croix Rouge (82) 839, 699-731.

Palonen, Kari – Summa, Hilkka (1998) Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Tampere: Vastapaino.

Parekh, Bikhu (1997) The Dilemmas of Humanitarian Intervention: Introduction. International Political Science Review (18) 1, 5-7.

Perelman, Chaïm (1996) Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.

Perelman, Chaïm – Olbrechts-Tyteca, Lucie (1971) The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation. Notre Dame: University of Notre Dame Press.

Ramsbotham, Oliver – Woodhouse, Tom (1996) Humanitarian Intervention in Contemporary Conflict. A Reconceptualization. Cambridge: Polity Press.

Rieff, David (1999) A New Age of Liberal Imperialism? World Policy Journal (16) 2, 1-10.

Räikkä, Juha (1996) Hyvä ja paha kansainvälisessä politiikassa. Teoksessa Lagerspetz – Patomäki – Räikkä: Maailmanpolitiikan moraali. Helsinki: Edita, 49-74.

Shinoda, Hideaki (2000) The politics of legitimacy in international relations. The case of NATO's intervention in Kosovo. Saatavissa: http://www.theglobalsite.ac.uk/press/010shinoda.pdf, 17.5.2001, 1-14.

Summa, Hilkka (1998) Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Palonen – Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. Tampere: Vastapaino, 51-83.

Tanner, Arno (2000) Keski- ja Itä-Euroopan romanit. Helsinki: Ulkomaalaisvirasto.

White, Hayden (1974) Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe. Baltimore & London: The John Hopkins University Press.

Vincent, R.J. (1991) Human Rights and International Relations. Cambridge: Cambridge University Press.

Visuri, Pekka (2000) Kosovon sota. Tampere: Gaudeamus.

Vogt, Henri (2000) Eurooppalaiset arvot haaste Itävalta-ryhmälle. Helsingin Sanomat 21.7.2000.

Väyrynen, Raimo (1999a) Naton umpikuja Kosovossa. Ulkopolitiikka, (36) Kosovo-erikoisnumero, 16-20.

Väyrynen, Raimo (1999b) Voimapolitiikka ja moraali Kosovon kriisissä. Ulkopolitiikka (36) 3, 86-101.

Wheeler, Nicholas J. (1997) Humanitarian Intervention and World Politics. In Baylis – Smith (eds.) The Globalization of World Politics. Oxford: Oxford University Press, 391-408.

Yhdistyneiden kansakuntien peruskirja – Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö. Charter of the United Nations (Finnish). New York: United Nations.

Naton julkilausumat

An Alliance fit for the 21st century. Letter from the Secretary General. NATO Review Web edition Vol. 47 – No. 4. Winter 1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/review/1999/9903-01.htm, 23.4.2000.

Article by the Secretary General of NATO, Dr. Javier Solana. Brussels 27.7.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/articles/1999/a990727a.htm, 1.12.2000.

Council Statement on the situation in Kosovo. 5.3.1998. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-029e.htm, 1.12.2000.

Council Statement on the Situation in Kosovo. 30.4.1998. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-051e.htm, 1.12.2000.

Finishing the job in Kosovo by Lord Robertson. Washington 4.4.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/articles/2000/a000404a.htm, 1.12.2000.

"Kosovo: One Year on" Address by the Rt. Hon. Lord Robertson, Secretary General of NATO. At the Club of Three Luncheon Château du Lac, Genval, Belgium. 30.6.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/speech/2000/s000630a.htm, 30.11.2000.

Kosovo: The Real Story. The Rt. Hon. Lord Robertson of Port Ellen Secretary General of NATO. Los Angeles World Affairs Council. 6.4.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000406a.htm, 30.11.2000.

"Law, Morality and the Use of Force" Speech by Lord Robertson, NATO Secretary General. At the Institut de Relations Internationales et Stratégiques. Paris 16.5.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000516a.htm, 30.11.2000.

"Lessons learned from Bosnia" Speech by Dr. Javier Solana, NATO Secretary General. At The Instituto De Defesa Nacional. Portugal 12.3.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990312a.htm, 4.12.2000.

NATO & Kosovo: Kosovo one year on – A just and necessary action. Updated 21.3.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/kosovo/repo2000/necessa.htm, 23.4.2000.

NATO & Kosovo: Kosovo one year on – Background to the crisis. Updated 21.3.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/kosovo/repo2000/backgrou.htm, 23.4.2000.

NATO & Kosovo: Kosovo one year on – Could it have been done better? Updated 21.3.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/kosovo/repo2000/better.htm, 23.4.2000.

NATO & Kosovo: Kosovo one year on – Progress in Kosovo since the conflict. Updated 31.3.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/kosovo/repo2000/progress.htm, 23.4.2000.

NATO & Kosovo: Kosovo one year on – The aims of the air campaign. Updated 4.4.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/kosovo/repo2000/aims.htm, 23.4.2000.

NATO and South-Eastern Europe. Secretary General's Remarks at the Conference of the CeSPI/IAI-East West Institute on "Prospects for Stability and Security in South-Eastern Europe". Rome 8.5.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000508a.htm, 30.11.2000.

"NATO and the Challenges of Security in the Euro-Atlantic area" Speech by Lord Robertson, NATO Secretary General. Vienna, Austria 2.11.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s001102b.htm, 1.12.2000.

NATO as a Community of Values. Manfred Wörner Memorial Lecture by the Secretary General of NATO, Dr. Javier Solana. At the Konrad-Adenauer-Stiftung, Berlin 2.6.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990602a.htm, 24.4.2000.

"NATO at the Beginning of the 21st Century" Speech by Lord Robertson, Secretary General of NATO to the Netherlands Atlantic Association. The Hague 13.4.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000413a.htm, 30.11.2000.

NATO in the 21st Century Speech by the Secretary General to the Millennium Year Lord Mayor's Lecture. London 20.7.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000720a.htm, 30.11.2000.

NATO: United to Succeed Article by the Secretary-General of NATO. Published in the International Press. 12.5.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/kosovo/articles/a990521b.htm, 3.6.2001.

NATO: Why Should Americans Care? The Rt. Hon. Lord Robertson of Port Ellen. George Washington University. Washington DC 4.4.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000404a.htm, 30.11.2000.

Opinion/Editorial by the NATO Secretary General. 10.6.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/articles/1999/a990610a.htm, 1.12.2000.

Opinion/Editorial by the NATO Secretary General. Appeared in "Romania Libera". Bucharest 7.7.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/articles/1999/a990707a.htm, 1.12.2000.

Opinion/Editorial by the NATO Secretary General. Appeared in "24 Chasa". Sofia 8.7.1999.
Saatavissa: http://www.nato.int/docu/articles/1999/a990708a.htm, 1.12.2000.

Press Conference by Secretary General, Dr. Javier Solana and SACEUR, General Wesley Clark. 25.3.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/kosovo/press/p990325a.htm, 2.12.2000.

Press Conference. Given by the NATO Secretary General, Mr Javier Solana, and the British Prime Minister, Mr Tony Blair. 20.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990420a.htm, 24.4.2000.

Press Points by Secretary General, Dr. Javier Solana. Belgrade 15.10.1998. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1998/s981015a.htm, 1.12.2000.

Press Statement by Dr. Javier Solana, NATO Secretary General following the Commencement of Air Operations. 24.3.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e.htm, 24.4.2000.

Press Statement by Dr. Javier Solana, Secretary General of NATO. 23.3.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-040e.htm, 24.4.2000.

Remarks by Lord Robertson, NATO Secretary General, at the press conference to mark the first anniversary of the Kosovo air campaign. 21.3.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000321a.htm, 30.11.2000.

Secretary General's Speech. At the Arthur F. Burns Annual Dinner. Berlin 7.5.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990507b.htm, 2.12.2000.

"Securing Peace in Europe" Speech by Dr. Javier Solana, Secretary General of NATO. At the Symposium on the Political Relevance of the 1648 Peace of Wesphalia. Münster 12.11.1998. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1998/s981112a.htm, 24.4.2000.

Speech by Dr. Javier Solana, NATO Secretary General. At the XVIth International NATO Workshop. Budapest, Hungary 21.6.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990621a.htm, 24.4.2000.

Speech by NATO Secretary General, Lord Robertson. At the Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs. Kyiv, Ukraine 28.1.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000128a.htm, 30.11.2000.

Speech by Secretary General at the Bulgarian National Assembly. Sofia, Bulgaria 10.2.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000210a.htm, 30.11.2000.

Speech by the Secretary General. Bulgarian Parliament Building. Sofia, Bulgaria 8.7.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990708a.htm, 4.12.2000.

Speech by the Secretary General. At the CEMISS Conference on Security in Southeastern Europe. Rome 10.9.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990910b.htm, 4.12.2000.

Statement by Lord Robertson, NATO Secretary General, in response to Amnesty International Report "Collateral Damage" or Unlawful Killings/Violations of the Laws of War by NATO during Operations Allied Force". 7.6.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/2000/p00-060e.htm, 1.12.2000.

Statement by the North Atlantic Council on Kosovo. 30.1.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm, 2.12.2000.

Statement by the Secretary General following the meeting of the North Atlantic Council. 12.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-058e.htm, 2.12.2000.

Statement by the Secretary General of NATO, Dr Javier Solana on behalf of the North Atlantic Council following its meeting on Sunday, 17th January 1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-003e.htm, 2.12.2000.

Statement by the Secretary General of NATO, Lord Robertson on the Human Rights Watch Report. 7.2.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/2000/p00-007e.htm, 24.4.2000.

Statement of the North Atlantic Council Following the Meeting between Representatives of the NATO Member States, the EU Member States, the OSCE CIO, the UNHCR, the Council of Europe and the Western European Union. Brussels 4.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-048e.htm, 2.12.2000.

Statement on Kosovo. Issued at the Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held in Luxembourg on 28th May 1998. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-061e.htm, 1.12.2000.

Statement on Kosovo. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C. on 23rd and 24th April 1999. 23.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm, 24.4.2000.

Statement on Kosovo. Meeting of the North Atlantic Coucil in Foreign Ministers Session. 8.12.1998. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-143e.htm, 1.12.2000.

Statement to the press by the NATO Secretary General. 28.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-073e.htm, 2.12.2000.

Statement to the Press by NATO Secretary General, Dr. Javier Solana. 28.1.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-011e.htm, 2.12.2000.

Statement to the Press by the Secretary General at News Conference. 1.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-045.htm, 2.12.2000.

"The Expanding Europe and its Relevance for both the British and the Germans" Lord Robertson's Sir Frank Memorial Lecture. Lancester House. London 2.2.2000. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/2000/s000202a.htm, 30.11.2000.

The Situation In and Around Kosovo. Chairman's Statement issued at the Extraordinary Meeting of Foreign and Defence Ministers of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters Brussels on 18 June 1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-097e.htm, 2.12.2000.

The situation in and around Kosovo. Statement Issued at the Extraordinary Ministerial Meeting of the North Atlantic Council held at NATO Headquarters, Brussels, on 12th April 1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-051e.htm, 2.12.2000.

Transcript of Press Conference given by General Klaus Naumann, Chairman of the Military Committee. 4.5.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990504c.htm, 2.12.2000.

Transcript of the Press Conference by the Secretary General of NATO, Javier Solana. 28.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/speech/1999/s990428a.htm, 24.4.2000.

Why the Allies stand firm in the defence of values by NATO Secretary General, Dr. Javier Solana. 16.4.1999. Saatavissa: http://www.nato.int/docu/articles/1999/a990416a.htm, 1.12.2000.